

Im Auftrag des

gtz

Bundesministerium für
wirtschaftliche Zusammenar-
beit und Entwicklung

ՎԻՆԻԿ ԵՂԻԳԱՐՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ

ԵՎ

ՄՈՒՆԻՑԻՊԱԼ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

ՄԱՍ II

gtz

im Auftrag der

Bundesministerium für
wirtschaftliche Zusammenarbeit
und Entwicklung

ԿԻԼԻԿ ԵՂԻԳԱՐՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ
ԵՎ
ՍՈՒՆԻՑԻՊԱԼ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

ԽԱՍ II

ԴԱՐ
ԵՐԵՎԱՆ 2007

2.3	ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՉԱԿԱՆ ՈՐՈՇՄԱՆ ԲՆՈՐՈՇՈՒՄԸ ԵՎ ԱՌԱՆՋՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	99
2.4	ԶԱՂԱԶԱԿԱՆ ՈՒ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ. ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՉԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ.....	104
2.5	ԶԱՂԱԶԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱԼ ԳՈՐԻԹՄԸ ԵՎ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ	113
2.5.1	Քաղաքական որոշումների ընդունման մեթոդները	116
2.5.2	Քաղաքական որոշումների ընդունման ռճերը.....	117
2.6	ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՅԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ.....	121
2.6.1	Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության կարգը	121
2.6.2	Կառավարության քննարկմանը հարյեր ներկայացնելու կարգը	121
2.6.3	Կառավարության նիստեր հրավիրելու, անցկացնելու և որոշումներ ընդունելու կարգը:.....	124
	ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	151

ԳԼՈՒԽ I

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԸ

1.1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ ԵՎ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԸ

Կառավարման ֆունկցիաների ամենօրյա իրականացման համար ստեղծվում է պետական մեխանիզմ, որը բաղկացած է պետական տարբեր մարմինների համակարգից: Պետական յուրաքանչյուր մարմին, լինելով պետական միասնական մեխանիզմի մասը, իրեն վերապահված իրավասությունների շրջանակներում մասնակցում է պետության գործառնությունների և խնդիրների իրականացման գործընթացին: Այդ իմաստով կառավարումը հանդես է գալիս որպես պետական բոլոր մարմինների և պետության ամբողջ մեխանիզմի գործնական խնդիրների լուծմանն ուղղված գործունեություն:

Պետական կառավարման էությունը, որպես պետության սուբյալական գործառնության ու պետական գործունեության տարբեր տիպերի իրագործման կոնկրետ միջոց, հասարակության կյանքի այն կողմերի կազմակերպումն է, որոնք ամրագրված են օրենքով, և որոնց համար պետությունը հասարակության առաջ պատասխանատու է: Իրավունքի հիման վրա է որոշվում հարյերի այն շրջանը, որոնցով պետությունն իր մարմինների միջոցով ապահովում է հասարակության գործերի ղեկավարումը:

Պետության մեխանիզմը հատուկ մարմինների և հիմնարկությունների (գերատեսչությունների) համակարգ է, որի միջոցով իրականացվում են հասարակության պետական կառավարումը ու նրա հիմնական շահերի պաշտպանությունը:

Պետության մեխանիզմը բաղկացած է հատկապես կառավարմամբ զբաղվող մարդկանցից: Պետության մեխանիզմը այնպիսի մարմինների բարդ համակարգ է, որոնք իրենց անմիջական կառավարչական գործառնությունը կատարելիս գտնվում են սերտ փոխկապվածության մեջ: Պետական ապարատի բոլոր օղակների գործառնությունը ապահովվում են կազմակերպական և ֆինանսական միջոցներով, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ հարկադրանքի ներգործությամբ: Պետական կառավարման մեխանիզմը արտացոլում է կառավարման գործառնությունների կատարման տարբեր ձևերը: Նրանում նշանակալի է գործադիր-

կարգադրիչ մարմինների դերը: Անմիջականորեն դրանց ձեռքում են կենտրոնացված հիմնական, նյութական, ֆինանսական, աշխատանքային և այլ ռեսուրսները, տնտեսության առանձին ճյուղերի, մշակույթի, վարչական, քաղաքական կառույցների ղեկավարումը: Գործադիր կարգադրիչ մարմինների համակարգն իր մեջ է ներառում ճյուղային ու ֆունկցիոնալ ապարատները, որոնք կառուցվում են հիերարխիկ սկզբունքով:

Պետության մեխանիզմը կազմված է տարբեր բաղադրիչներից, որոնք ունեն առանձնահատուկ կառուցվածք և կատարում են իրենց հատուկ ֆունկցիաները: Այդ մեխանիզմի հիմնական տարրը պետական մարմինն է:

Պետական մարմինը օրենքին համապատասխան կառուցվածքով հասարակական կյանքի կոնկրետ ոլորտի կառավարման խիստ որոշակի լիազորություններ ունեցող, պետական մեխանիզմի մյուս մասերի հետ օրգանապես փոխազդող և մեկ ամբողջություն կազմող մեխանիզմի հիմնական տարրն է: Այն օժտված է հետևյալ հատկանիշներով.

- պետական բոլոր մարմինները կազմավորվում են օրենսդրական կարգով, որով սահմանվում է նրանց իրավասությունը,
- պետական մարմինը պետության մեխանիզմի (ապարատի) ինքնուրույն տարրն է և պետական համակարգում իրականացնում է մասնագիտացված գործունեություն,
- պետական մարմինները սերտ փոխազդեցության մեջ են միմյանց հետ,
- պետական մարմինները դասակարգվում են ըստ դրանց ստեղծման կարգի և դրանց կողմից իրականացվող խնդիրների բնույթի:

Պետական մարմինները ըստ նշված հատկանիշների կարելի է բաժանել երեք հիմնական խմբերի՝ ներկայացուցչական, գործադիր և դատական (այդ թվում՝ սահմանադրական հսկողության) մարմիններ:

Ներկայացուցչական պետական մարմինների թվին են պատկանում օրենսդրական հիմնարկությունները և իշխանության ինքնակառավարվող մարմինները: Նրանք կազմավորվում են երկրի բնակչության կողմից ընտրության ճանապարհով, գործում են նրա անունից և հաշվետու են նրան:

Օրենսդրական իշխանության ֆունկցիան իրականացնում են պետության բարձրագույն ներկայացուցչական մարմինները: Ժողովրդա-

վարական պետական կարգում բարձրագույն ներկայացուցչական և օրենսդիր մարմինը պառլամենտն է, որը ներկայացնում է ժողովրդի ինքնիշխանությունը: Պառլամենտը կարող է ունենալ երկպալատ և միպալատ կառուցվածք:

Դաշնային պետություններում պառլամենտները բաղկացած են երկու պալատից՝ ներքին և վերին, որոնք սկզբունքորեն օժտված են միատեսակ օրենսդրական իրավասությամբ:

Երկպալատ պառլամենտական համակարգը մեծ մասամբ պայմանավորված է գործադիր և օրենսդիր իշխանությունների միջև ուժերի հավասարակշռությամբ և պահովելու ձգտմամբ: Միապալատ պառլամենտներ գոյություն ունեն հիմնականում առավել կամ պակաս չափով բնակչության միասեռ ազգային կազմ ունեցող կամ փոքր տարածք ունեցող երկրներում:

Պառլամենտներին կից կազմակերպվում և գործում են տարբեր կոմիտեներ և հանձնաժողովներ (մշտական և ժամանակավոր), որոնք պետք է ապահովեն օրենսդրական մարմնի առավել արդյունավետ գործունեությունը: Նրանց գործունեության ոլորտներն են բյուջետաֆինանսային, միջազգային, առողջապահության, սոցիալական քաղաքականության, հանցագործությունների դեմ պայքարի, երկրի պաշտպանության և այլ հարյեր: Պառլամենտը օրինաստեղծ գործունեության հետ միաժամանակ օժտված է նաև զերագույն ֆինանսական լիազորություններով, իրականացնում է վերահսկողություն գործադիր իշխանության նկատմամբ:

Պետական կառավարման մեջ քաղաքացիների մասնակցության մեխանիզմը սահմանվում է սահմանադրությամբ, ընտրության մասին օրենքով և օրենսդրական ու ենթաօրենսդրական այլ ակտերով: Պետական մարմինների գործունեության մեխանիզմը Սահմանադրության շրջանակներում տրվում է նախագահի հրամանագրով և կառավարության որոշումներով, տարածքային ու տեղական ինքնակառավարման մասին օրենքով:

Պառլամենտի ֆինանսական լիազորությունները: Ֆինանսական հարցերի լուծումը, նախ և առաջ պետական բյուջեի նախագծի քննարկումը համարվում է պառլամենտի հատուկ արտոնությունը:

Հաստատելով պետական բյուջեն՝ պառլամենտը ծախսերի ընդհանուր գումարը համեմատում է եկամուտների ընդհանուր գումարի հետ, դասակարգում է ծախսերը ըստ հոգվածների, որոշում է նրանց կարևորությունը տնտեսության և հասարակական կյանքի մյուս ոլորտների

համար և դրանով արդյունավետորեն իրականացնում պետության ֆինանսական միջոցների պառլամենտական վերահսկողություն:

Պառլամենտի վերահսկողությունը գործադիր իշխանության նկատմամբ: Պառլամենտը գործադիր մարմինների նկատմամբ իրականացնում է վերահսկողություն՝ մասնակցելով գործադիր իշխանությունը կազմող տարբեր պաշտոնատար անձանց և մարմինների նշանակումներին: Գործադիր իշխանության նկատմամբ պառլամենտական վերահսկողության կարևոր տեսակը՝ պառլամենտի կողմից պետության գլխի (նախագահի) նշանակումն է: Նման վերահսկողությունը իր ամբողջ ծավալով իրականացվում են պառլամենտական հանրապետություններում:

Նախագահական կառավարման համակարգում, երբ պետության նախագահի ընտրությունը իրականացվում է համընդհանուր ընտրական իրավունքի հիման վրա, պառլամենտի մասնակցությունը անվանական է: Կախված պետական կառավարման ձևից՝ պառլամենտն այս կամ այն չափով մասնակցում է կառավարության ու վարչապետի նշանակման արարողակարգին և այս ձևով ազդում կառավարության բնույթի վրա:

Գործադիր իշխանության պատասխանատվությունը պառլամենտի առաջ: Քաղաքակիրթ երկրներում գործադիր իշխանության բարձրագույն մարմինները իրենց գործունեության համար պատասխանատու են պառլամենտի առաջ: Դա արտահայտվում է հետևյալ կերպ:

Պետության նախագահը պետական իշխանության բարձրագույն ներկայացուցչական մարմինների որոշմամբ զրկվում է իր լիազորություններից:

Կառավարությունը պետության գլխի հետ միաժամանակ հրաժարական է տալիս:

Պառլամենտը կարող է մանդատներից զրկել կառավարության առանձին անդամների և նրանց փոխարեն նշանակել ուրիշների:

Պառլամենտական համակարգի հիմքում ընկած սկզբունքների համաձայն պետության նախագահի կամ կառավարության պահանջով պառլամենտի արձակումը ուղեկցվում է պառլամենտի առաջ նրանց պատասխանատվությամբ:

Պետական իշխանության տեղական մարմինները և տեղական ինքնակառավարումը: Այս պետական մարմինները, որպես կանոն, ներկայացուցչական բնույթ ունեն և գործում են վարչատարածքային համապատասխան միավորի սահմաններում: Տեղական ներկայացուցչական մարմիններն ընտրվում են ուղղակի տվյալ վարչատարածքա-

յին միավորի բնակչության կողմից: Օրենքով սահմանված կարգով նրանց ենթակայության տակ են գտնվում տեղական ձեռնարկությունները, տեղական բյուջեն, բարեկարգման, տեղական տրանսպորտի, առողջապահության և այլ հարցեր:

Պետական իշխանության գործադիր մարմինները, գործադիր իշխանության կենտրոնական մարմինները: Երկրների գերակշիռ մասում պետության գլուխը հանդես է գալիս որպես բարձրագույն գործադիր իշխանության կրող: Հանրապետական կառավարման երկրներում պետության գլուխը սովորաբար նախագահն է: Ընդհանուր առմամբ, նախագահի լիազորությունները հանգում են հետևյալին.

- Նախագահը ընդունում և արտասահմանյան դիվանագիտական ներկայացուցիչներին, նշանակում դեսպաններ:
- Վավերացնում է միջազգային պայմանագրերն ու համաձայնագրերը:
- Ձինված ուժերի գլխավոր հրամանատարն է:

Մի շարք երկրներում, ըստ սահմանադրական օրենսդրության, նախագահն իրավունք ունի.

- արձակել պառլամենտը, ընդհատել պառլամենտի նստաշրջանը կամ հետաձգել նրա գումարումը:
- մերժել օրինագիծը և այն վերադարձնել պառլամենտին՝ կրկնակի քննարկման:

Պետության գլուխը կառավարման առավել լայն լիազորություններով է օժտված նախագահական հանրապետություններում: Պառլամենտական հանրապետություններում նախագահի դերը զգալիորեն համեստ է:

Կառավարությունը պետական իշխանության բարձրագույն գործադիր ու կարգադրիչ մարմինն է, որն անմիջականորեն իրականացնում է երկրի կառավարումը:

Կառավարությունը գլխավորում է վարչապետը: Կառավարության կազմի մեջ են մտնում կենտրոնական գերատեսչությունների ղեկավարները, վարչապետի տեղակալները և նախարարների օգնականները:

Իր իրավասության բոլոր հարցերի կապակցությամբ կառավարությունն ընդունում է որոշումներ և իրավական ակտեր՝ հրապարակելով դրանք իր կամ կառավարության գլխի (վարչապետի) անունից:

Նախարարություններ, գերատեսչություններ և կենտրոնական այլ հիմնարկներ:

Նախարարությունների և պետական այլ կենտրոնական հիմնարկների ցանկը տարբեր երկրներում միատեսակ չէ: Նախարարություններն ու գերատեսչությունները ձևավորվում են՝ ելնելով այն կոնկրետ խնդիրներից, որոնք նրանք պետք է լուծեն:

Կառավարությանը կից կարող են կազմավորվել նաև կենտրոնական այլ գերատեսչություններ (օրինակ՝ արտաքին տնտեսական կապերի գծով կոմիտե, կրոնի գործերով կոմիտե): Գործադիր իշխանության առանձնահատուկ մարմինների թվին են պատկանում իրավակարգի պահպանության մարմինները: Նրանք մյուս գործադիր մարմիններից տարբերվում են իրենց կառուցվածքով, բովանդակությամբ և գործունեության եղանակներով:

Պետության տեղական գործադիր մարմինները: Գործադիր իշխանությունը տեղերում իրականացվում է կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, կամ կենտրոնական իշխանության նշանակած պաշտոնատար անձանց կողմից, կամ նշված երկու մարմինների կողմից համատեղ՝ իհարկե խստորեն սահմանազատելով նրանց իրավասությունները:

Պետական իշխանության դատական մարմինները: Դատարանը պետության օրենքներով սահմանված դատավարական կարգով քրեական, քաղաքացիական և վարչական գործերի լուծման միջոցով արդարատառություն իրականացնող պետական մարմին է: Ժամանակակից երկրներում դատարանների գործունեությունն ուղղված է սահմանադրական հիմքերի ամրապնդմանը, քաղաքացիների և կազմակերպությունների օրինական իրավունքների և շահերի պաշտպանությանը: Պետական իշխանությունների համակարգում դատական իշխանությունը հավասարակշռող մեխանիզմի դեր է կատարում, որը հնարավորություն է տալիս օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների գործողությունները արդյունավետորեն նպատակաուղղել իրավական շրջանակի մեջ:

1.2. ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԱՐԱՅՈՒԹՅՈՒՆ ՈՐՊԵՍ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄ

Պետական կառավարման մեխանիզմն արտացոլում է կառավարման գործառույթների տարբեր ձևերը: Կառավարման մեխանիզմում նշանակալի է գործադիր-կարգադրիչ մարմինների դերը: Անմիջականորեն դրանց ձեռքում են կենտրոնացված հիմնական նյութական, ֆինանսական, աշխատանքային և այլ ռեսուրսները, տնտեսության առանձին

նյութերի, մշակույթի, վարչական, քաղաքական կառույցների ղեկավարումը:

Պետական կառավարման մեխանիզմը կազմված է տարբեր բաղադրիչներից, որոնք ունեն առանձնահատուկ կառուցվածք, կատարում են իրենց հատուկ գործառույթները: Այդ բաղադրիչներից կարևորագույնը պետական ծառայությունն է:

Իշխանական հարաբերությունների համակարգում պետական ծառայությունը կարևոր դեր է խաղում: Այն հանդիսանում է երկրի միասնության, քաղաքակրթված պետականության ձևավորման, իշխանության ճյուղերի ջանքերի միավորման առաջատար գործոններից մեկը, ապահովում է առավել ընդունակ, որակավորված աշխատողների հոսքը պետական կառավարման ոլորտում:

Պետական իշխանությունն իրականացվում է պետական ծառայության անմիջական մասնակցության առկայության պայմաններում: Վերջինս իրականացնում է իշխանության համապատասխան ճյուղերի որոշումներում արտահայտված պետական կամքը: Այն գաղափարական, կազմակերպական և իրավական մեխանիզմների օգնությամբ որոշիչ ազդեցություն է ունենում մարդկանց և սոցիալական խմբերի գործունեության վրա: Պետական ծառայությունը գործնականում իրականացնում է միայն պետությանը բնորոշ մոնոպոլիա և հարկադրանք: Պետական ծառայությունը պետության անունից օրենսդրության շրջանակներում օգտագործում է պետական իշխանության հիմնական մեթոդները՝ պլանավորում, կանխատեսում, կառավարում, կազմակերպում, համոզում և վերահսկողություն: Պետական ծառայությունը կյանքի է կոչում պետական իշխանության մարմինների կողմից ընդունված որոշումները:

Պետական իշխանության և պետական ծառայության անմիջական փոխկապվածությունը որոշվում է օրենսդրությամբ: Հարկ է նշել, որ պետական իշխանությունն իրականացվում է պետական ծառայողների նշանակալի մաս կազմող պաշտոնատար անձանց կողմից: Ջրադեպրած պաշտոններին համապատասխան նրանք իրավունք ունեն մարդկանց կառավարման նպատակով իշխանական գործողություններ իրականացնել համապատասխան հաստատություններում կամ նրա ստորաբաժանումներում, գործունեության հարցերով որոշում ընդունել, խրախուսանքի և պատժի մեթոդներ կիրառել, աշխատանքի ընդունել և աշխատանքից ազատել ծառայողների և այլն: Դրա հետ մեկտեղ պաշտոնատար անձինք ունեն իրավունքներ, պարտականություններ,

պատասխանատվություն, որոնք որոշվում են սահմանադրությամբ և առաջացնում են իրավաբանական հետևանքներ:

Սկզբունքային նշանակություն ունի պետական ծառայության դիտարկումը որպես պետական կառավարման հիմնական մեխանիզմ: Դա հնարավորություն է տալիս ավելի հստակ սահմանել պետական ծառայության բնույթը, ոճը և մեթոդները, բացահայտել նրա էությունը ոչ միայն որպես պետական մարմինների լիազորությունների կատարման մասնագիտական գործունեություն, այլև որպես սոցիալական և կազմակերպական ինստիտուտ:

Պետական կառավարման մեջ գործառույթը դիտարկվում է որպես հասարակական գործընթացների վրա պետության և նրա մարմինների իշխանական, կազմակերպական և կարգավորող ազդեցության տեսակ: Պետական ծառայության գործառույթը համարվում է նաև իրավական նորմերի պրակտիկ իրականացում: Պետական ծառայությունը պետական կառավարման մեխանիզմի կարևորագույն մաս է: Այն իրենից ներկայացնում է հասարակությանն ուղղված պետական իշխանությունների գիտակցված, նպատակաուղղված ազդեցություն (պետական նպատակների, գործառույթների իրագործման համակարգ): Այդ ազդեցությունն իրականացվում է պետական մարմինների գործադիր և կարգադրիչ աշխատանքով, որի հիմքում ընկած է այդ մարմինների, այսինքն՝ պետական ծառայության լիազորությունների իրականացման մասնագիտական գործունեությունը:

Պետական ծառայությունը կատարում է պետական կառավարման հետևյալ խնդիրները.

1. երկրի տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական զարգացման ռազմավարությունների, դոկտրինաների հայեցակարգերի մշակում,
2. այնպիսի կադրերի ընտրություն, որոնք ընդունակ են իրագործել այդ ռազմավարությունը,
3. երկրի համար առավել կարևոր օպերատիվ հարցերի լուծման գծով որոշումների ընդունում,
4. իշխանության կազմակերպական կառույցների ստեղծում,
5. ընդունված որոշումների իրագործման նպատակով կանխատեսում, կոորդինացում, ինֆորմացիայի հավաքում, խթանում և այլն:

Պետական ծառայությունն իրենից ներկայացնում է պետական կառավարման նպատակների և խնդիրների իրականացման նպատակով պետական ապարատի կազմակերպման ձև:

Պետական ծառայողները ակտիվ մասնակցում են օրենքների, պետության ներքին և արտաքին քաղաքականությունն արտահայտող ծրագրերի և նախագծերի մշակմանը, զբաղվում են պետական մարմինների կառուցվածքում փոփոխություններով, առաջարկությունների նախապատրաստմամբ և այլն:

Պետական ապարատի կադրերի հետ աշխատանքը պետական կառավարման կարևոր ուղղություն է: Այն տարվում է՝ նպատակ ունենալով կատարելագործել պետական ապարատը, հաստատել և իրացնել պետական ծառայողներին ներկայացվող որակավորման պահանջները, կանխատեսել կադրերի պահանջմունքները, թափուր այլ պաշտոնների համար կադրերի ընտրություն կատարել մրցութային կարգով, որակավորման քննություններ անցկացնել, ատեստավորել և աշխատանքի նյութական խրախուսման միջոցներ ներդնել (աշխատավարձ, թոշակ, պարգև, պայմանական արձակուրդ և այլն), մշակել նորմեր, որոնք կկարգավորեն կադրերի հավաքագրումը, ազատումը, ծառայողական առաջխաղացումը, ծառայողների պատրաստումը և վերապատրաստումը, որակավորման բարձրացումը, աշխատավարձի կազմակերպումը:

Պետական կառավարման գործառույթների իրականացմանն է ուղղված նաև պետական ծառայության կազմակերպումը, որն իրականացվում է կառավարման գիտության նվաճումներին համապատասխան:

Պետական ծառայության բնորոշ գծերից են պաշտոնների հիերարխիայի, պաշտոնների գործառույթների հստակ սահմանումը, պաշտոնատար անձանց նշանակումը պայմանագրի հիման վրա, կադրերի ընտրությունը ընդունակությունների, մասնագիտական որակավորման, բարոյական հատկանիշների հիման վրա, պաշտոնի կատարումը որպես ծառայողի միակ և գլխավոր զբաղմունք, խիստ կարգ ու կանոն, վերահսկողությունը, պատասխանատվությունը և այլն: Ներկայումս պետական ծառայության նորամուծությունները կապված են կառավարման գիտության նվաճումների և, ամենից առաջ, հասարակական կառավարման հետ: Պետական ապարատի կառուցման վերելքան ուղղելը լրացվում է ոչ ֆորմալ կազմակերպությունների տեսությամբ, պետական կառավարման բաց համակարգի գաղափարով, նրա ապա-

պատասխանատվություն, որոնք որոշվում են սահմանադրությամբ և առաջացնում են իրավաբանական հետևանքներ:

Սկզբունքային նշանակություն ունի պետական ծառայության դիտարկումը որպես պետական կառավարման հիմնական մեխանիզմ: Դա հնարավորություն է տալիս ավելի հստակ սահմանել պետական ծառայության բնույթը, ոճը և մեթոդները, բացահայտել նրա էությունը ոչ միայն որպես պետական մարմինների լիազորությունների կատարման մասնագիտական գործունեություն, այլև որպես սոցիալական և կազմակերպական ինստիտուտ:

Պետական կառավարման մեջ գործառույթը դիտարկվում է որպես հասարակական գործընթացների վրա պետության և նրա մարմինների իշխանական, կազմակերպական և կարգավորող ազդեցության տեսակ: Պետական ծառայության գործառույթը համարվում է նաև իրավական նորմերի պրակտիկ իրականացում: Պետական ծառայությունը պետական կառավարման մեխանիզմի կարևորագույն մաս է: Այն իրենից ներկայացնում է հասարակությանն ուղղված պետական իշխանությունների գիտակցված, նպատակաուղղված ազդեցություն (պետական նպատակների, գործառույթների իրագործման համակարգ): Այդ ազդեցությունն իրականացվում է պետական մարմինների գործադիր և կարգադիր աշխատանքով, որի հիմքում ընկած է այդ մարմինների, այսինքն՝ պետական ծառայության լիազորությունների իրականացման մասնագիտական գործունեությունը:

Պետական ծառայությունը կատարում է պետական կառավարման հետևյալ խնդիրները.

1. երկրի տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական զարգացման ռազմավարությունների, դոկտրինաների հայեցակարգերի մշակում,
2. այնպիսի կադրերի ընտրություն, որոնք ընդունակ են իրագործել այդ ռազմավարությունը,
3. երկրի համար առավել կարևոր օպերատիվ հարցերի լուծման գծով որոշումների ընդունում,
4. իշխանության կազմակերպական կառույցների ստեղծում,
5. ընդունված որոշումների իրագործման նպատակով կանխատեսում, կոորդինացում, ինֆորմացիայի հավաքում, խթանում և այլն:

Պետական ծառայությունն իրենից ներկայացնում է պետական կառավարման նպատակների և խնդիրների իրականացման նպատակով պետական ապարատի կազմակերպման ձև:

Պետական ծառայողները ակտիվ մասնակցում են օրենքների, պետության ներքին և արտաքին քաղաքականությունն արտահայտող ծրագրերի և նախագծերի մշակմանը, զբաղվում են պետական մարմինների կառուցվածքում փոփոխություններով, առաջարկությունների նախապատրաստմամբ և այլն:

Պետական ապարատի կադրերի հետ աշխատանքը պետական կառավարման կարևոր ուղղություն է: Այն տարվում է՝ նպատակ ունենալով կատարելագործել պետական ապարատը, հաստատել և իրացնել պետական ծառայողներին ներկայացվող որակավորման պահանջները, կանխատեսել կադրերի պահանջմունքները, թափուր այլ պաշտոնների համար կադրերի ընտրություն կատարել մրցութային կարգով, որակավորման քննություններ անցկացնել, ատեստավորել և աշխատանքի նյութական խրախուսման միջոցներ ներդնել (աշխատավարձ, թոշակ, պարգև, պայմանական արձակուրդ և այլն), մշակել նորմեր, որոնք կկարգավորեն կադրերի հավաքագրումը, ազատումը, ծառայողական առաջխաղացումը, ծառայողների պատրաստումը և վերապատրաստումը, որակավորման բարձրացումը, աշխատավարձի կազմակերպումը:

Պետական կառավարման գործառույթների իրականացմանն է ուղղված նաև պետական ծառայության կազմակերպումը, որն իրականացվում է կառավարման գիտության միջոցներով համապատասխան:

Պետական ծառայության բնորոշ գծերից են պաշտոնների հիերարխիայի, պաշտոնների գործառույթների հստակ սահմանումը, պաշտոնատար անձանց նշանակումը պայմանագրի հիման վրա, կադրերի ընտրությունը ընդունակությունների, մասնագիտական որակավորման, բարոյական հատկանիշների հիման վրա, պաշտոնի կատարումը որպես ծառայողի միակ և գլխավոր զբաղմունք, խիստ կարգ ու կանոն, վերահսկողությունը, պատասխանատվությունը և այլն: Ներկայումս պետական ծառայության նորամուծությունները կապված են կառավարման գիտության միջոցների և, ամենից առաջ, հասարակական կառավարման հետ: Պետական ապարատի կառուցման վերջյան մոդելը լրացվում է ոչ ֆորմալ կազմակերպությունների տեսությամբ, պետական կառավարման բաց համակարգի գաղափարով, նրա ապա-

կենտրոնացմամբ և այլն: Պետական ծառայությունը հանդիսանում է քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական գործընթացների ընդհանուր կառավարման ենթահամակարգ: Դրան համապատասխան պետական ծառայության էության մեջ մտնում է երկրի և նրա շրջանների սոցիալական և տնտեսական զարգացման ծրագրավորման իրականացումը, պետական բյուջեի օրենքի իրականացումը և այլն: Պետական ծառայության միջոցով իրականացվում է պետության քաղաքականությունը շուկայական տնտեսությունում:

Պետական կառավարման յուրաքանչյուր գործառույթ ունի իրավական ձև, որն արտահայտվում է օրենքների և այլ նորմատիվ-իրավական ակտերի նախագծերի մշակման, պետության օրենքների իրականացման, օրենսդրությանը հետևելու մեջ և այլն: Պետական ծառայությունը իրականացնում է նաև պետական կառավարման սոցիալական խնդիրների շարքը՝ սոցիալական ծառայությունների արտադրությունը, քաղաքացիների և նրանց խմբերի շահերի, իրավունքների և ազատությունների իրականացումը, սոցիալական կոնֆլիկտների լուծումը և այլն: Այս խնդիրները թույլ են տալիս պետական ծառայությունը որակել որպես սոցիալական ինստիտուտ:

Պետական ծառայությունը հանդիսանում է նաև պետականության գաղափարների իրական ուղեկցողը: Այն պետք է լինի իրավական, հստակ կազմակերպված, սոցիալական ուղղվածությամբ և արդյունավետ: Պետական ծառայության որակից նշանակալիորեն կախված է երկրի ապագան: Այսպիսով, պետական ծառայությունը նշանակալի դեր է խաղում պետական նպատակների իրականացման գործում: Այն կարևոր տեղ է գրավում պետական կառավարման մեխանիզմում:

Պետական ծառայությունը՝ որպես օրենսդրության համալիր ճյուղ, սերտ կապված է վարչական և աշխատանքային իրավունքների հետ: Իրավունքի այդ ճյուղերի կողմերը կարգավորում են այն հարաբերությունները, որոնք ծագում են պետական ապարատի ձևավորման և գործառնման ժամանակ պետական կառավարման ոլորտները սպասարկելիս: Պետական ծառայության իրավական նորմերը որոշում են պետական ծառայողների իրավական կարգավիճակը, պետական ծառայության մուտքի և անցման պայմաններն ու կարգը, պաշտոնական իրավունքները և պարտականությունները, պատասխանատվության և խրախուսման տեսակները, կարգավորում են պետական ծառայողական հարաբերությունները: Պետական ծառայությունում աշխատանքային օրենսդրության կիրառման նշանակությունը կայանում

է նրանում, որ այն կարգավորում է պետական մարմնի և պետական ծառայողի աշխատանքային հարաբերությունները: Վարչական իրավունքի առարկան հանդիսանում են այն հարաբերությունները, որոնք ծագում են գործադիր-կարգադրիչ մարմինների կազմակերպման ժամանակ և նրանց վարչական գործունեության ընթացքում, այլ պետական և մոնիթինգային մարմինների ղեկավարների ներկազմակերպական գործունեության իրականացման դեպքում, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների և դատավորների վարչական իշխանության իրականացման դեպքում, երբ առաջանում են հարաբերություններ քաղաքացիների, ձեռնարկությունների, հասարակական կազմակերպությունների հետ:

Պետական ծառայության գործունեությունը կապված է կառավարչական հետևյալ խնդիրների ամենօրյա լուծման հետ՝ ինֆորմացիայի հավաքում, վերլուծություն և ամփոփում, այլընտրանքային և ադեկվատ որոշումների, օրենքների, հրամանների, նախագծերի մշակում, դրանց կատարման վերահսկողություն, բնակչության պահանջարկների բավարարում և այլն: Այդ խնդիրների արդյունավետ լուծման նպատակին են ծառայում մեկնաբանությունները, որոնք ընդգրկում են խնդիրների լայն շրջանակ, մասնավորապես,

- պետական ծառայողների իրավական կուլտուրայի բարձրացում,
- պետական ծառայողների որակավորման, իրազեկության, պրոֆեսիոնալիզմի բարձրացում,
- առաջարկությունների և եզրակացությունների համապատասխանության ապահովումը օրենքներին և այլ նորմատիվ իրավական ակտերին, որոնք ներկայացվում են պետական ծառայության կողմից իշխանության և կառավարման մարմիններին,
- պետական ծառայության մասին օրենքի զարգացում և այլն,
- պետական ծառայության կողմից լուծվող խնդիրների շրջանակում գործնական հմտությունների և գիտելիքների զարգացում,
- պետական ծառայությունում իրավակարգի ամրապնդում,
- պետական ծառայության գործունեության և կազմակերպման հայրենական և արտասահմանյան փորձի յուրացում,
- պետական ծառայության արդյունավետության բարձրացում և այլն:

Պետական ծառայության մասին օրենսդրությունը կարգավորում է գործադիր իշխանության մարմինների, ինչպես նաև ներկայացուցչական և դատական իշխանության մարմինների ապարատի կադրերի համալրման պայմանները և կարգը:

Պետությունը և հասարակությունն իրենց խնդիրները կարող են լուծել միայն պետական ապարատի նպատակաուղղված, բարձրորակ աշխատանքի պայմաններում: Դրա համար անհրաժեշտ է զարգացնել պետական ծառայությունը, հավաքագրել բարձր բարոյականություն ունեցող մարդկանց, որոնք նվիրված են իրենց ժողովրդին և հայրենիքին, իրազեկ են, զինված են նորագույն կազմակերպական տեխնիկայով և մեթոդալոգիայով, իրենց պատասխանատու, բարդ և լարված գործունեության համար նյութապես ապահովված են:

Անհրաժեշտ է ձևավորել պետական ծառայողների այնպիսի կորպուս, որը լինի ոչ միայն իրազեկ, նախապատրաստված, այլև հետամուտ լինի ազատությանը, արդարությանը, հավասարությանը, ժողովրդավարությանը, պետության իրավական և սոցիալական կարգավիճակին: Միայն այդպիսի կազմով է հնարավոր ապահովել պետական մեխանիզմի հստակ, ներդաշնակ և համակարգված աշխատանքը ինչպես կենտրոնում, այնպես էլ տեղերում:

1.2.1. Պետական ծառայությունը որպես առանձնահատուկ պրոֆեսիոնալ-աշխատանքային գործունեություն

Հասարակական կառավարումը պետությունը իրականացնում է հատուկ մեխանիզմի վարչական ապարատի միջոցով: Պետության զարգացման աստիճանից, նրա կառուցվածքից կախված, ելնելով պետության կառավարման իրականացման սկզբունքներից՝ փոփոխության են ենթարկվել նաև հիմնական սուբյեկտի պետական ծառայողի բովանդակային բնութագիրը: Ծառայողական վարչակազմի պետության անունից և նրա կողմից լիազորված մասնագիտական գործունեությունը, նրա նպատակները և գործառույթներն իրականացնելը համարվում է պետական ծառայություն: Այդ գործունեությունը կառավարչական բնույթ ունի, քանի որ իրագործվում է սոցիալական (պետական) կառավարման ոլորտում, և նրա կառավարման ազդեցության օբյեկտ է համարվում մարդկանց գիտակցությունը, վարքը և գործունեությունը: Պետծառայության մյուս առանձնահատուկ հատկանիշը համարվում է նրա հրապարակայնությունը, որն ըստ Հեգելի «պետության նպատակների ձևավորման մեծ միջոց է»: Դա ի հայտ է գալիս նրանում,

որ պետական ծառայողի կառավարչական գործունեությունը մի կողմից կոչված է արտահայտել մարդու, անհատի շահերը, մյուս կողմից՝ պետության, որն ունի անդեմ բնույթ: Պետական ծառայությունը յուրահատուկ է նաև իր իշխանական առանձնահատուկ գործառույթներով: «Պետությունը մարդկանց միջև իշխանության իրականացմամբ առաջացած հարաբերություններ են՝ որպես միջոց օգտագործելով լեգիտիմ բռնությունը», - ասել է Մ.Վեբերը: Օրենքի հիման վրա և նրա սահմաններում ուժի օգտագործումը, ֆիզիկական հարկադրանքը համարվում է պետության և նրա կառույցների առանձնահատուկ իրավասությունը: Պետավարչական ապարատը, անհրաժեշտությունից ելնելով, կարող է իրականացնել ռեսուրսների վերաբաշխում՝ հենվելով տնտեսական արդյունավետության և սոցիալական արդարության քաղաքական փոխհամաձայնության վրա:

Պետծառայության իրականացումը հստակեցվում է իրավական նորմերով և պետավարչական ապարատի ծառայողների աշխատանքային վարքագծի կանոնները կարգավորող կարգադրություններով, հասարակության սոցիալ-քաղաքական կառույցներում նրա ինտեգրացմամբ՝ նպատակ ունենալով հսկողություն իրականացնել խտիտույիտնալ տիպի գործունեության, ռեսուրսների և միջոցների վրա, որոնք թույլ են տալիս արդյունավետ իրականացնել պետության կառավարչական գործառնությունները: Այս ամենը խոսում է այն մասին, որ պետական ծառայողների մասնագիտական գործունեությունը հանդիսանում է բարդ սոցիալ-իրավական ինստիտուտ: Պետական ծառայությունը պետական կառավարման լոկ կառուցվածքային մասն է հանդիսանում: Նրա գործունեությունը (իրավական տեսանկյունից) իրականացվում է գործադիր գործունեության սահմաններում: Պետծառայողական ապարատի գործունեության հիմնական ուղղությունը և բովանդակությունը կանխորոշում են քաղաքական լիզերները: Մի կողմից նրանց շարքին են դասվում բնակչության կողմից ընտրված ներկայացուցչական մարմինների պատգամավորները, մյուս կողմից պետական իշխանության գործադիր-կարգադրիչ մարմինները, որոնք զբաղեցնում են բարձրագույն քաղաքական պաշտոններ (վարչապետ, պետքարտուղար, նախարարներ, փոխնախարարներ և այլն), ուր նրանք նշանակվում են գործադիր իշխանության գլխի ընտրությունից հետո:

Պետծառայության հաջորդ կարևոր խնդիրը համարվում է քաղաքացիական հասարակության ձևավորումը, նրա գործունեության դեմոկրատական սկզբունքների խորացումը և զարգացումը, նրա ինք-

նակառավարման, ինքնակարգավորման համար պայմանների ստեղծումը: Ողջամիտ սահմաններում քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտներին պետական կառավարման գործառնությունների պատվիրակումը համարվում է պետական ծառայության կառույցների հիմնական ուղղություններից մեկը: Տվյալ խնդրի լուծումը բերում է պետության և քաղաքացիական հասարակության միջև սահմանների փոփոխմանը ի մպաստ վերջինի, որը թույլ կտա ոչ միայն կրճատել պետության բյուջեի ծախսերը, ծառայության ապարատը դարձնել ճկուն, թուլացնել ծառայողական հոգաժողությունը, այլ նաև նպաստում է սոցիալական քաղաքականության և արտադրության արդյունավետության բարձրացմանը: Դրա հետ մեկտեղ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ այն պետություններում, որտեղ քաղաքացիական հասարակությունը գտնվում է կազմավորման էտապում, պետության կողմից տարբեր քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և այլ գործառնությունների փոխանցումը նրան պետք է ընթանա աստիճանաբար, առանց մի ծայրահեղությունից մեկ այլ ծայրահեղության անցնելու և կտրուկ տատանումների, հակառակ դեպքում դրա արդյունքը կլինի հասարակության սոցիալական կազմակերպման բոլոր ճյուղերի անկայուն վիճակ:

Իր խնդիրները պետական ծառայությունն իրականացնում է՝ հիմք ընդունելով համընդհանուր շահերի ապահովման պետության բազային գործառնությունները: Նա կանխորոշում է նաև պետության վարչական ապարատի քաղաքական, տնտեսական, մշակութային և այլ գործառնությունների ռազմավարությունը:

Պետծառայության գլխավոր քաղաքական գործառնությոնը կայանում է բնակչության կողմից ընտրված կամ պետական իշխանության ղեկավարների կողմից նշանակված, քաղաքական լիդերների կողմից մշակված պետական քաղաքականության կուրսը կյանքի կոչելու և իրականացնելու մեջ: ԱՄՆ-ում, Գերմանիայում և այլ երկրներում ձգտում են պետական ծառայության քաղաքական դերը հնարավորինս նվազեցնել: Սակայն իրական հասարակական կյանքում պետական կառավարման պետծառայության և քաղաքականության իրականացման չափից ավել սահմանափակումը պրակտիկորեն չլուծվող խնդիր է համարվում: Պետական բյուրոկրատիան շարունակում է տիրապետել էական քաղաքական իշխանությանը, որը լատենտ արտացոլվում է նրանում, որ նա մասնակցում է օրենքների մշակմանը և ընդունմանը և դրանց իրականացման վրա վերահսկողություն է սահմանում: Պե-

տական ծառայողների գործունեության այդ ուղղությունը նույնպես համարվում է քաղաքական գործառնությոն:

Պետական կառավարման դեմոկրատական համակարգի կառույցման կարևորագույն սկզբունքներից մեկն է օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը: Ինչպես Ջեֆֆերսոնն է գրել, օրենսդիր, գործադիր և դատական մարմինները պետք է տարանջատել և հստակ սահմանափակել, որպեսզի մեկ մարդու ձեռքում չկենտրոնանա մեկից ավելի իշխանություն, որ ոչ մեկը չկարողանա իր իրավական սահմաններն անցնել առանց մյուս իշխանությունների կողմից սահմանափակման և գործող հսկողության: Ամեն ինչ կկործանվեր, եթե նույն անձի կամ կազմակերպության մեջ կենտրոնանային բոլոր երեք իշխանությունները: Դրա հետ կապված պետական ծառայության կարևորագույն քաղաքական նպատակը կայանում է իշխանության տարանջատման սկզբունքն ապահովող արդյունավետ մեխանիզմի ստեղծման և զարգացման մեջ, ըստ որի նրանք կարող են փոխադարձաբար զսպել մեկը մյուսին, որպեսզի հնարավորություն չլինի իշխանությունը չարաշահելու: Դա կրերի իշխանության տարբեր ճյուղերի միջև գործառնությունների կրկնագործման փոքրացմանը, փոխադարձ հսկողության ուժեղացման՝ որպես նրանց գործունեության արդյունավետության բարձրացման միջոց: Պետական ծառայության մյուս քաղաքական խնդիրը համարվում է իր իշխանական լիազորությունների ինքնասահմանափակումը: Դա արտացոլվում է իր գործունեության մեջ տառապիորեն ըստ օրենքի ուղղորդվելու և պետական ապարատի գործունեության նկատմամբ հասարակության տարբեր խավերի վերահսկողության համար պայմաններ ապահովելու մեջ: Տնտեսական ոլորտում պետծառայության խնդիրները համընկնում են շուկայական հարաբերությունները կարգավորող և վերահսկող տնտեսական մեքոդների (բյուջետային կարգավորումը, վարկերը, հարկերը) գործունեության արդյունավետ մեխանիզմի ստեղծման և ապահովման հետ: Շուկայական ոլորտը կարգավորող վարչական մեքոդները պետք է կիրառվեն անհրաժեշտության դեպքում և մարդկանց պաշտպանեն շուկայի բացասական հետևանքներից, ինֆլյացիայից և գործազրկությունից: Պետծառայության կարևորագույն իրավական գործառնությոնը համարվում է, անկախ հասարակական դիրքից, ցանկացած անհատի կամ սոցիալական (մասնագիտական) խմբերի գործունեությունում օրենքի գերակայության ապահովումը: «Մարդու ազատությունը սկիզբ է առնում այն պահից, երբ այն պետությունում, որտեղ նա ապրում է,

սկսում է գործել ընդունված օրենքը»։ Շատ կարևոր է, որ պետական իշխանությունն իրականացնելիս պետծառայողները օրինապահության օրինակ ծառայեն։ Հակառակ դեպքում իրավունքով չսահմանափակված իշխանությունը վտանգավոր է։ Իշխանությամբ չապահովված իրավունքն անհմատ է, ինչը, ցավոք սրտի, այսօր դիտվում է հասարակության սոցիալական կազմավորման բոլոր մակարդակներում։

Իրավական պետություն կառուցելու մյուս խնդիրը անօրինակաւորության, հանցագործության բարձր մակարդակն է։ Հատկապես մեծ է կազմակերպված հանցագործության հասարակական վտանգը՝ կապված պետական ապարատի նկատմամբ ունեցվող լուծարման հետ, որը ժանգի նման տարածվում է կոռուպցիայի միջոցով։ Այդ իսկ պատճառով պետական ծառայության կարևորագույն իրավական գործառույթը՝ հասարակական կարգապահության ապահովման հետ մեկտեղ, հանցագործության դեմ պայքարը, համարվում է իշխանության պետական մարմիններում կոռուպցիայի կրճատմանն ուղղված գործունեություն։ Կոռուպցիայի դեմ արդյունավետ պայքարի համար անհրաժեշտ է իշխանությունների տարանջատմամբ ապահովված անկախ վերահսկողություն և քաղաքացիական հասարակության կառուցում։ Այդպիսի վերահսկողության հաստատումը անհրաժեշտ է, որպեսզի նվազագույնի հասցվի կոռուպցիան խթանող փաստարկների դերը (պաշտոնատար անձանց իշխանության մոնոպոլիան գոյություն ունեցող քաղաքականության և բյուրոկրատական կառույցների սահմաններում, տնտեսությունում պետական կառավարման առաջնորդող դերը և այլն), որպեսզի ապահովվի իրերի այնպիսի վիճակ, որի ժամանակ ոչ մի խումբ, ոչ մի անհատ իր ձեռքը չվերցնի շատ մեծ իշխանություն, և որի դեպքում իշխանության իրականացումը կարող է հետապնդվել և սահմանափակվել։

Ոչ պակաս կարևոր և, ցավոք սրտի, այսօր քիչ պահանջվող են համարվում պետծառայության էկոլոգիական և մարդակենտրոն գործառույթները, քանզի պետության հիմնական հոգսը կապված է ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման հետ։ Պետությունը, որտեղ էկոլոգիական գործառույթը նվազում է, հեռանում է արդյակալանների շարքից, իրեն դատապարտում է տեղային էկոլոգիական ճգնաժամի, որը կարող է հանգեցնել գյուղալ ճգնաժամի։ Մարդակենտրոն գործառույթը խիստ կապված է էկոլոգիականի հետ։ Այն իրենից ներկայացնում է մարդկության գոյատևման ապահովում, նրա չղադարող, կայուն զարգացման հնարավորության ապահովում, որպեսզի մեր սերունդ-

ներն ունենան ներկա սերնդի հետ համեմատած ոչ պակաս հնարավորություն՝ բավարարելու երկրի և տիեզերքի էկոլոգիական պայմաններին ու բնական ռեսուրսների նկատմամբ պահանջումները։

Ազգաբնակչության պահպանման և գոյատևման հարցով պետական ապարատի խնդիրների խմբին առաջին հերթին վերաբերվում են բնակչության առողջության ապահովումը, պետության աահմաններում բնակչության օպտիմալ չափը, կյանքի միջին տևողության մեծացումը։

Պետծառայության կարևոր մշակութային գործառույթը հանդիսանում է մարդկանց գիտակցությունը խաղաղության և հաշտության, բարության և արդարության, հայրենիքի նկատմամբ սիրո, դեմոկրատական գաղափարների և մարդասիրական հասարակական արժեքների ամրապնդումը և դաստիարակումը իրեն հասանելի բոլոր մեթոդներով և եղանակներով։ Համամարդկային այս սկզբունքները չպետք է ամրապնդվեն ի հաշիվ մշակութային բազմակարծության հերքման և միակենտրոն գաղափարների ներդրման։ Ընդհակառակը, միայն առանձին ինքնատիպ մշակույթների ամբողջությունը, ինտելլուգենցիան, որքան էլ դրանք տարաոճ լինեն, իրենից ներկայացնում է միասնական մշակութային տարածքի բովանդակային բնութագիրը։ Ինքնատիպ մշակույթների փոխազդեցության պրոցեսի ժամանակ են միայն նրանց արժեքները և գաղափարները վերածվում համամարդկայինի, անանյողիկի, հանդես գալիս որպես ուժեղ կոնսիլիդացիոն ուժ մարդկանց և նրանց կազմավորումների միջև փոխհարաբերությունում։

Պետավարչական ապարատի հասարակական կառավարմանն ուղղված գործառույթների արդյունավետ իրականացումը չի կարող կատարվել առանց պետծառայության համակարգում օպերատիվ և ռազմավարական բարեփոխումների, որի կառուցվածքային կազմի մեջ են մտնում պետական մարմինների և նրանց կառուցվածքային ստորաբաժանումների խմբավորումները, պետծառայողները և նրանց միջև առաջացող հարաբերությունները։

Պետծառայության կազմակերպական կառույցի կազմակերպահամակարգող տարր է հանդիսանում պետական մարմինը, որը իրենից ներկայացնում է պետական ապարատի օրենքով նախատեսված կարգով ձևավորվող ինքնուրույն ստորաբաժանում, որն ունի ենթակառույցներ և օժտված է որոշակի կոմպետենտությամբ, որպեսզի իրականացնի պետական կառավարման իր գործառույթները և նպատակները։ Ենթակառույցների բովանդակային բնութագրման մեջ մտնում է նաև պաշտոն-

նեյի անվանացանկը, որը հանդիսանում է կառավարող առաջնային ստորաբաժանումների կառուցվածքային ամենաստորին տարրը: Պաշտոնների սույիալական նշանակությունն այն է, որ այն որոշում է ինստիտուցիոնալ կարգով հաստատված սույիալական դերը, որը պարտադիր պետք է իրականացվի այդ պաշտոնը համատեղող ծառայողի կողմից: Պետական ծառայության կառուցվածքային կազմակերպման ամենակարևոր և առաջնային տարր է հանդիսանում պետական ծառայողը: Նրա հիմնական խնդիրը պետության կողմից նրան պատվիրակված ծառայողական գործառույթների բարեխիղճ կատարումն է՝ նպատակ ունենալով օրենքի հիման վրա իրացնել քաղաքացու շահերը, պահանջ-մունքները, ազատությունները և իրավունքները: Պետական վարչական ապարատի անդամների կազմի որակից է կախված, թե որքանով նրա անձի էմպիրիկ մոդելը կհամապատասխանի պետական ծառայության խնդիրներին և գործառույթների առումով ցանկալի և նորմատիվ պահանջներին, դրանից է կախված և ամբողջ այդ հասարակական օրգանիզմի գործունեության որակը: Պետծառայողին աշխատանքի նշանակման և նրա գործառույթները քննարկելիս առանձնահատուկ տեղ ունի պետծառայողին դասային աստիճան շնորհելու հարցը: Հարց է առաջանում, թե արդյոք պետական կազմակերպությունների բոլոր աշխատողները կարող են այդ դասին պատկանել: Պետք է տարանջատել իրարից պետական մարմիններում և նրանց կառուցվածքային ստորաբաժանումներում կառավարչական գործունեությունը և պետական ձեռնարկություններում պետական սեփականության բազայի վրա տնտեսական գործունեություն իրականացնող, որպես կանոն սույիալական և հոգևոր ծառայություն մատուցող, կազմակերպություններում վարչական գործունեությունը: Այդ կազմակերպությունների միջև հիմնական տարբերությունը կայանում է նրանց բազային գործառույթի տարբերության մեջ: Պետական մարմինների գլխավոր ռազմավարական նպատակը կառավարչական որոշումների ընդունումը և իրականացումն է, ազդեցությունը պետական կոռավարման ոլորտում: Մնացած բոլոր պետական կազմակերպությունների հիմնական խնդիրը հանդիսանում է պետական կառավարման հետ ուղղակի չկապված նյութական, սույիալական և հոգևոր ապրանքների արտադրությունը և ծառայությունների մատուցումը: Այդ իսկ պատճառով պետական ծառայողների շարքին մեզ մոտ նպատակահարմար համարվեց դասել միայն պետական իշխանության մարմինների արհեստավարծ կառավարիչներին:

Պետծառայության կառուցվածքային հիմնական ճյուղերը կարելի է համարել.

- կազմակերպատեխնիկական կառուցվածքը, որի դեպքում հաշվի են առնված նաև նրա ստորաբաժանումները և ֆիքսված գործառույթներն իրականացնելու համար մասնագիտացված աշխատակիցները,
- սույիալ-պոլիտեխնոմալ դասի կառուցվածքը, որը սահմանում է ծառայողական գործառույթներով պայմանավորված մասնագիտական դերը, մասնագիտա-որակական պաշտոնների տեղեկագրերում ամրագրված վերադասի և ենթակայի միջև հիերարխիկ հարաբերությունները,
- նորմատիվ կառուցվածքը (ֆորմալ և ոչ ֆորմալ), որը բնութագրում է մի կողմից պետությունում, հասարակությունում, կոլեկտիվում գործող իրավունքի, բարոյականության, ավանդույթի նորմերին համապատասխան պետծառայողների միջև փոխհարաբերությունները, մյուս կողմից՝ պետծառայողի անձի բարոյական արժեքները:

Պետծառայության հիմնական ներկառուցվածքային գործառույթներն են համարվում.

1. պետական վարչական ապարատի անձնակազմի վերաբերյալ մշտական և արժանահավատ վիճակագրական հաշվետվության կազմումը՝ պետծառայողների հաստիքացուցակի քանակա-որակական վերլուծության նպատակով,
2. ծառայողական ապարատի օպտիմալ թվաքանակի սահմանման և նրա պահպանման համար նյութատեխնիկական ծախսերի օպտիմալ չափի տեսանկյունից պետծառայության գործունեությունը և կառուցվածքի արդյունավետ կազմակերպումը, որը թույլ կտա նվազագույն ծախսերով հասնել առավելագույն արդյունքների,
3. պետական կառավարման ոլորտում գիտա-ինտելեկտուալ կադրերի հավաքագրում, պետծառայության ոլորտում առաջացած խնդիրների լուծմանը և նրա գործունեության զարգացմանն ուղղված պլանկտիկ որոշումն ընդունելու համար հնարավորության ստեղծում,
4. պետական պաշտոնների, նրանց ինստիտուցիոնալ կարգին վերաբերող որակական պահանջների հստակեցում և նրանց կող-

միջ իրականացվող վերահսկողության ձևի և մեխանիզմի մշակում,

5. պետծառայողների ատեստավորման և մասնագիտական հավաքագրման համակարգերի կատարելագործումը, նրանց կարիերայի մասնագիտական զարգացման պլանավորումը, նրանց պատրաստման և որակավորման բարձրացման կազմակերպումը, ուսուցման ծրագրերի որակի վերլուծությունը, պետական մարմինների և ուսումնական հաստատությունների միջև փոխհարաբերության գնահատումը,
6. սույնալական արդարության, քաղաքացիական պատասխանատվության ոգով պետծառայողների կուլտուրայի ձևավորումը,
7. պետծառայության սույնալական արդյունավետության և ռապիդացման պայմանների ձևավորում: Պաշտոնական պարտականություններն իրականացնելիս ծառայողի պատասխանատվության ձևի և խրախուսման միջոցների ընտրության և օգտագործման հաստատումը: Պետծառայողների պրոֆեսիոնալ աշխատանքային գործունեության արդյունավետության ցուցանիշներին համապատասխան պետծառայության գործառույթների իրականացմանն ուղղված բարձր մոտիվացիայի ձևավորումը,
8. պետական կառավարման և պետական ծառայության ոլորտում բարեփոխումների ծրագրերի և օրինագծերի մշակումը,
9. ցանկացած գործունեություն, այդ թվում պետծառայողների պրոֆեսիոնալ-աշխատանքային գործունեության արդյունքները գնահատելու համար ցուցանիշ է ընդունվում վերջնական արդյունքը: Պետծառայության արդյունավետության գնահատումը պետք է իրականացվի նրա խնդիրների և գործառույթների հիման վրա: Պետծառայողների մասնագիտական գործունեության դեմոկրատական ուղղվածությունը կանխորոշում է քաղաքացիական հասարակության և պետության շահերի հավասարակշռվածությունը՝ կապված յուրաքանչյուր մարդու քաղաքացիական կյանքի ակտիվացման պոտենցիալ հնարավորությունների մեծացման հետ, ինչպես նաև նրա արդյունավետության գնահատումը՝ ելնելով պաշտպանվածության մակարդակից:

Պետական ապարատի աշխատանք կարելի է համարել իրոք արդ-

յունավետ միայն այն ժամանակ, երբ նա արդյունավետ լուծի պետության շահերի պաշտպանության և բնակչության, սույնալական խմբերի և յուրաքանչյուր մարդու շահերի օպտիմալ պաշտպանության խնդիրը: Այդ երկակի խնդիրն էլ հենց հանդիսանում է պետական ապարատի արդյունավետության հասկացության կարևորագույն կողմը:

Պետական ծառայողների աշխատանքային գործունեության արդյունավետության ցուցանիշներն են՝

1. Պաշտոնական տեղեկագրերում ամրագրված, կազմակերպատեխնիկական, պրոֆեսիոնալ-որակական հանձնարարված պարամետրերի գործունեության արդյունքների և բովանդակության համապատասխան ուղղվածության աստիճանը:
2. Կառավարող որոշումների և գործողությունների օրինականության աստիճանը: Իրավական և այլ նորմերին հետևելը հանդիսանում է կառավարման արդյունավետության տարրական նախադրյալ: Օրենքներում արտահայտվում է համընդհանուր կամքը, որոնցով պաշտպանվում է համընդհանուր շահը, որն էլ որոշում է նրանց տեղը և դերը կառավարչական գործունեությունում:
3. Կառավարող ազդեցության ռեալությունը: Ցանկացած կառավարչական որոշում և գործողություն կորցնում է իմաստը, եթե ուղղված չէ կառավարման օբյեկտին և վերջին հաշվով չի ապահովում նրանց ռեալ գործունեությունը և զարգացումը:
4. Կառավարող ազդեցությունների բնույթի համապատասխանության մակարդակը մարդկանց պահանջմունքներին, շահերին և նպատակներին: Կարևոր է հաշվի առնել մարդկային կենսագործունեության ոչ թե մեկ, այլ շատ պարամետրեր, դրանց բարդ փոխկապվածությունը:
5. Կառավարչական գործունեության դեմոկրատացման մակարդակը: Բնակչության մասնակցության աստիճանը պետական կառավարմանը, որը բարձրացնում է ծառայողական գործունեության հիմնավորվածությունը և արդյունավետությունը:
6. Պաշտոնական լիազորությունների վարկի մակարդակը, արտահայտված որոշումների և գործողությունների հեղինակության չափով:
7. Պետական ծառայության թափանցիկության մակարդակը, որը կարտացույցի պետական ծառայողների կողմից տրվող ինֆորմա-

սյիայի արժանահավատությունը: Հասարակության շահերը պահաջում են, որ ցանկացած պայմաններում, նույնիսկ պաշտոնատար մարմնի և անձի համար անբարենպաստ, կառավարման համակարգ մտնի միայն հավաստի, օբյեկտիվ ինֆորմացիա, այլապես բոլոր գործընթացները, որտեղ այդ ինֆորմացիան օգտագործվում է, կձևախեղվեն:

8. Քանի որ կառավարումը տիրապետում է մարդկանց որոշակի մտածելակերպի ձևավորման վրա ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական մեծ թվով ներազդման հնարավորություններով, պետծառայության արդյունավետության կարևոր չափանիշ է հանդիսանում ղեկավարների կողմից ազդեցության բարոյականության աստիճանը:

Այսպիսով, ամփոփելով կարելի է եզրակացնել, որ պետծառայությունը հանդիսանում է պրոգրեսիվ դեմոկրատական զարգացման և ամբողջ հասարակական համակարգի կայուն գործունեության կարևոր գործոն: Այն պետք է լինի արդյունավետ, իրավական, դեմոկրատական, հստակ կազմակերպված, սուբյալական կողմնորոշմամբ, պետության և քաղաքացիական հասարակության միջև հանդիսանա ամուր կապող օղակ, վերահսկվի ժողովրդի կողմից: Նրա նպատակները, գործառույթները, խնդիրները չպետք է հակասության մեջ մտնեն, մարդկանց շահերին խորթ լինեն, պետք է կողմնորոշվի անհասների և ամենից առաջ բնակչության թույլ պաշտպանված սուբյալական խավերի կենսական պահանջմունքների բավարարմանը: Պետծառայությունը պետք է լինի բաց, չօտարված շարքային քաղաքացու: Նա պարտավոր է հասարակության կայունություն ապահովել և միաժամանակ արձագանքել հասարակական զարգացման փոփոխվող պահանջներին: Պետծառայությունը պետք է ընտրություններում հասարակության մեծամասնության արտահայտած կամքի ուղեկցողը լինի և միաժամանակ գործի որպես չեզոք մեխանիզմ, արտահայտի համապետական շահերը: Այն պետք է օժանդակի դեմոկրատական, ինքնակառավարվող քաղաքացիական հասարակության ձևավորմանը և նրա ներգրավմանը որպես հասարակական համակարգի արդյունավետ կառավարման դաշնակից:

Պետծառայության այդ բոլոր նպատակները կրում են ավելի շատ գաղափարականացված բնույթ, բայց դա չի նշանակում, որ այն չպետք է կատարելագործվի և ձգտի դրանց նվաճմանը:

Շուկայական տնտեսության անցումը և կառավարման համակարգի, այդ հոդի վրա արմատական փոփոխությունը էապես փոխեց

կենտրոնացման և ապակենտրոնացման հարաբերակցությունը կառավարման մեջ: Փոփոխվեցին նախարարությունների, պետական կոմիտեների և մյուս այլ պետական մարմինների գործունեության բովանդակությունները: Այդ պայմաններում աճեց պետական մարմինների կառույցների և ձևերի ճիշտ ընտրության նշանակությունը: Կառավարման համակարգի այլ մարմինների անընդհատ կատարելագործումը դարձավ բոլոր մակարդակների արդյունավետ փոխազդեցությունների անհրաժեշտությունը: Կառավարման մեջ կենտրոնացման և ապակենտրոնացման հարաբերակցության փոփոխությունը, կառավարման կենտրոնական օղակի գործունեության բովանդակությունը, ինչպես և տարածքային մարմիններինը հիմնականում պայմանավորվեց ձեռնարկությունների ինքնուրույն զարգացմամբ, սեփականության տարբեր ձևերի առաջացմամբ, նախարարությունների և ընդհանրապես պետության որոշ գործառույթների կրճատմամբ և նոր խնդիրների լուծման անհրաժեշտությամբ, նրանց նոր գործառույթների առաջացմամբ: Ինստիտուցիոնալ փոփոխությունները սուբյալական համակարգի հետագա զարգացման անհրաժեշտ պայմանը դարձան:

Ներկա փուլում պետական ծառայության տեսության ոլորտի հետազոտությունները խմբավորվում են չորս հիմնական ուղղությունների շուրջ. 1) կառույցային-ինստիտուցիոնալ, 2) գործունեական-գործառույթային, 3) կադրային կառավարման և 4) վարչական մեքենաների:

Կառույցային-ինստիտուցիոնալ ուղղության հետազոտության առարկան իշխանության մակարդակների և նրա տարբեր ճյուղերի ու պետական ապարատի ձևավորման գործընթացն է, նրա գործունեության համակարգումը ըստ հորիզոնական և ուղղահայաց ուղղությունների, ըստ ճյուղերի, պետական կառավարման մակարդակների կառույցումը, պետական ծառայության պետական պաշտոնների հաստատման ձևերը, ապարատային հիերարխիան, ինչպես նաև ապարատի և քաղաքական ղեկավարության, ապարատի և ճնշման խմբերի միջև հարաբերությունները:

Անդրադառնալով պետական ծառայության ինստիտուտներին և հետևելով ինստիտուցիոնալ մեթոդաբանությանը՝ նկատի կունենանք ոչ միայն որոշակի կազմակերպական կառույցներ և կազմավորումներ, այլև կառավարչական կուլտուրայի տիպեր (պրոֆեսիոնալ բարոյականություն, բարոյական կոդեքս և այլն), որոնք ամրացված են պետական գործունեության միջոցներում: Այդ տեսակետից պետական ինստի-

տուտները մի կողմից պետական մարմինների համախոսմբ են, որոնք իրականացնում են պետության քաղաքականությունը և կատարում պետական որոշակի գործառնություններ, մյուս կողմից այն պետական ծառայության կատարման ու կարգավորման օբյեկտիվորեն ձևավորված, կայուն արտահայտված ձևերը, մեթոդները, ավանդույթներն իրավական նորմերն, կանոններն ու կարգավորիչներն են:

Պետական ծառայության ինստիտուցիոնալիզացիան համալիր ներկայացնելու նպատակով մենք ինստիտուցիոնալիզացիան կղիտարկենք լայն իմաստով, այն է՝ մարդկանց կողմից ստեղծված կանոնների և նորմերի համախոսմբ, որոնք հանրային գործակալների համար որպես սահմանափակումներ են հանդես գալիս, ինչպես նաև դրանց պահպանման և հսկողության մեխանիզմներ:

«Ինստիտուտ» տերմինը քաղաքագիտության մեջ օգտագործվում է առաջին հերթին քաղաքական ձևականացված հարաբերությունների տարբեր կարգի (տիպի) կարգավորումների նշանակման նպատակով: Քաղաքական հարաբերությունների ինստիտուցիոնալիզացիան հանդես է գալիս որպես մարդկանց համատեղ քաղաքական գործունեության կազմակերպումն ապահովող մեխանիզմ և ենթադրում է որոշակի համապատասխան կազմակերպությունների ձևավորում, որոնց շրջանակներում ընդունում է այս կամ այն քաղաքական գործունեությունը:

Ինստիտուցիոնալիզմը ուշադրությունը քննում է սոցիալ-քաղաքական ինստիտուտների գործառնությունների, հասարակության մեջ նրանց սոցիալ-քաղաքական դերի վրա:

Լայն իմաստով քաղաքական ինստիտուտներ ասելով՝ հասկանում ենք որոշակի գաղափարներով և գործառնություններով միավորված մարդկանց խմբերի՝ որպես դերերի համակարգ, քաղաքական հարաբերությունների և կազմակերպված վարքագծի նորմերի համակարգ, որոնք կանոնակարգում և կարգավորում են մարդկանց վարքը քաղաքական ոլորտում:

Պետական ծառայության ինստիտուցիոնալիզացիան ասելով՝ հասկանում ենք պետական ծառայության կազմակերպումը և պետական ծառայողների իրավական դրությունը կարգավորող նորմատիվ իրավական ակտերի ընդունումը, այդ թվում նաև պետական ծառայության անցման կարգը և պայմանները, պետական ծառայողների խրախուսումը և պատասխանատվությունը, պաշտոնից ազատելու հիմքերը, ատեստավորման կարգը, վերապատրաստումը և այլն:

«Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը սկզբունքորեն նոր բազային օրենսդրական ակտ է պետական ծառայության համակարգի վերաբերյալ, որը պարունակում է այն հիմնական նորմատիվ ակտերը և սկզբունքները, որոնք կարգավորում են քաղաքացիական ծառայության հարյերը: Այն ներառում է քաղաքացիական ծառայության պաշտոնների դասակարգումը, դասային աստիճանները, պաշտոնների անվանացանկը, պաշտոնի անձնագիրը, պաշտոն գրադեցնելու իրավունք ունեցող և չունեցող անձանց, թափուր պաշտոն գրադեցնելու կարգը, նշանակումը և ազատումը, ծառայողի ստաժը, նրա ատեստավորումը, վերապատրաստումը, կադրերի ռեզերվը: Առանձին գլուխ նվիրված է քաղաքացիական ծառայողների իրավական վիճակին՝ նրա հիմնական իրավունքներին, պարտականություններին, նրա նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումներին, սոցիալական երաշխիքներին, վարձատրմանը, սոցիալական ապահովմանը և այլն: Օրենքում մանրամասն կանգ է առնված ծառայողների խրախուսման, կարգապահական տույժերի ենթարկման, վեճերի լուծման և օրենսդրությունը խախտելու համար պատասխանատվության վրա:

Սակայն ինստիտուցիոնալիզացիան լայն սահմանումից հետևում էր, որ օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո, այն նորմալ կիրարկելու համար անհրաժեշտ է քաղաքացիական ծառայության ինստիտուցիոնալիզացիան գործընթացը շարունակել, բացի կանոնակարգող ակտերից: Անհրաժեշտ է մշակել քաղաքացիական ծառայությունը կարգավորող իրավական ակտեր՝ ծառայողների ատեստացիայի անցկացման կարգի, աշխատանքային կարգապահության օրինակելի կանոնների, դասային աստիճան շնորհելու և դրանից զրկելու կարգի, ծառայողի պարտադիր գործուղման կարգի, ծառայողների վերապատրաստումն անցկացնող ուսումնական հաստատությունների ցանկում ընդգրկելու չափանիշների, մրցույթի մասնակցի վերաբերյալ եզրակացություն տալու կարգի, ծառայության պաշտոնում նշանակումը ձևակերպելու կարգի, ծառայողի էթիկայի կանոնների, նրա անձնական գործը վարելու կարգի, մրցութային-ատեստավորման հանձնաժողովների կարգերի, կարգապահական տույժը կիրառելու դեպքում ծառայողական քննություն անցկացնելու կարգի, ծառայողների գրանցամատյանը վարելու կարգի և բազմաթիվ նմանատիպ նորմատիվ ակտերի կազմումը:

Նկատենք, որ օպերատիվ տեսանկյունից պետական ծառայության համար օրենսդրական ակտերի աղբյուր են հանդիսանում նախագահի հրամանագրերը և կառավարության որոշումները, որոնց հիման վրա կարող են փոփոխվել և/կամ ավելացվել որոշ կարգավորիչ ակտեր:

Պետական ծառայության ոլորտը կարգավորող նորմատիվ ակտերի կարևորագույնը, իհարկե, երկրի սամանադրությունն է, իսկ մնացյալներն ունեն սահմանադրական ծագում:

Այսօր մեր հասարակությանն անհրաժեշտ են ինստիտուտներ, որոնք թույլ կտան «տեսնել» իրադրությունը, «մեկնաբանել» այն, ունենալ կանոնների համախումբ՝ մեխանիզմներ, որոնք կուղղորդեն և կառավարեն վարքային արձագանքներ: Անհրաժեշտ է ունենալ հատուկ մարմիններ և մեխանիզմներ, որոնք կօժանդակեն «վարքի հմտությունները» և «գնահատման կանոնները» շրջակա միջավայրին հարմարեցնելու: Նման մեխանիզմները գործառնելու են որպես «մետածրագրեր»: Ներկա հասարակությունը ինստիտուցիոնալ առումով պետք է տարբերվի նախորդի «մետա-ինստիտուտներով» (ինստիտուտներ, որոնք կգործառնեն որպես «մետածրագրեր»):

Ժամանակակից պայմանների առանձնահատկությունը նրա ինստիտուտների համակարգայնությունն է: Դրանց համախումբը կարող է արդյունավետ գործառնել միայն որպես համակարգ: Մեր կարծիքով, եթե արդիականացման ուղի ընտրած հասարակությունը այս կամ այն պատճառով մասնակի կամ ձևական է ներդնում ժամանակակից բազիսային ինստիտուտները, ապա մյուս փորձը դատապարտված է ձախողման:

Հասարակական գործառույթի կատարմամբ պայմանավորված բոլոր պրոֆեսիոնալ գործողություններում, որտեղ որպես աշխատանքի անմիջական օբյեկտը մարդն է, որը պատասխանատվություն է կրում իր գործունեության սոցիալական հետևանքների համար, պահանջվում է մշակել հատուկ պրոֆեսիոնալ բարոյական նորմերի ժողովածու:

Պետական ծառայության ինստիտուցիոնալիզացման գործընթացի կատարյալ ներկայացումը կլինի թերի, եթե սահմանափակվենք միայն վերը նշված նորմատիվ ակտերի համախմբությամբ: Պետական ծառայության ոլորտը կարգավորող նորմատիվ ակտերի կարևորվում են նաև հետևյալ ՀՀ օրենքները՝ «Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին», «Զինված ուժերի զինծառայողների զինվորական կազմի մասին», «ՀՀ զինված ուժերի զինվորական կոչումների մասին», «ՀՀ դիվանագիտական աստիճանների մասին», արտասահմանում ՀՀ դիվանագիտական ներկայացուցչությունների կարգավիճակի մասին», «Կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարն ուժեղացնելու միջոցառումների մասին», «Պաշտոնական դիրքի չարաշահումների և կոռուպցիայի դեմ պայքարն ուժեղացնելու մասին»,

«ՀՀ դատախազության, արդարադատության նախարարության, դատարանների, պետական նոտարիատի աշխատողների դասային կոչումներ սահմանելու մասին», «ՀՀ հարկային պետական տեսչության աշխատողների դասային և հատուկ կոչումներ սահմանելու մասին», «Պետական ծառայությունում աշխատանքային հարաբերությունների մասին», «ՀՀ կառավարության կառույցվածքը և գործունեության կարգը սահմանելու մասին», «ՀՀ օրենսդիր, գործադիր և դատական մարմինների ղեկավար աշխատողների և մասնագետների պաշտոնային դրույքաչափերի մասին», «Բանկային գաղտնիքի մասին», «Քաղաքացիների առաջարկությունները, դիմումները և զանգատները քննարկելու կարգի մասին», «ՀՀ քաղաքացիների պետական կենսաթոշակային ապահովության մասին», «Եկամտահարկի մասին», «Սահմանադրական դատարանի մասին», «ՀՀ զինված ուժերի կայազորային և պահակային ծառայությունների կանոնագիրքը հաստատելու մասին», «Պետական ծառայողական գաղտնիքի մասին», «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգիրքը», «ՀՀ քրեական օրենսգիրքը», «ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրքը» և այլն:

Պետական ծառայողների որպես իրավունքի սուբյեկտների կառավարչական գործունեությունը բավական հստակ կանոնակարգվում են վերը նշված օրենքների, հրամանագրերի և կառավարության որոշումներով ինստիտուցիոնալիզացմամբ: Սակայն իրավական նորմերը կարգավորում են միայն կարևորագույն ընթացակարգերը և գործունեության ոլորտները: Պետական ծառայողների կառավարչական գործունեությունը, նրանց կարգավիճակի և սոցիալ-հոգեբանական բնութագրի օբյեկտիվ առանձնահատկության շնորհիվ ներկայացնում է հարաբերությունների համակարգ: Այդ հարաբերությունների ամբողջությունն իր մեջ ներառում է պետական ծառայող-ծառայող, պետական ծառայող-պետություն և պետական ծառայող-քաղաքացիական հասարակություն փոխհարաբերությունների եռամիասնություն:

Իրավական նորմերի կարգավորող գործողություններից դուրս է մնում իրադրությունների բավական մեծ դաշտ, որը չի ենթարկվում և հնարավոր էլ չէ ենթարկել իրավական գնահատման, քանզի մարդկային գործունեությունը հնարավոր չէ լիովին ձևականացնել:

Նկատենք, որ որքան բարձր է պաշտոնական անձի կարգավիճակն, այնքան ավելի ոչ ալգորիթմային բնույթ ունի նրա գործունեությունը և հետեաբար ավելի է լայնացնում ղեկավարի «վարքային լյուֆտը», որի շրջանակում հնարավորություն է առաջանում իրադրության

սուբյեկտիվ գործունեության մեկնաբանությունների ու անձնական կարծիքի հիման վրա որոշման տարբերակների ընտրությունը: Իսկ այդ արդեն բարոյական գործունեության դաշտում է, որտեղ կառավարում են ոչ թե իրավական նորմերը, այլ հասարակական կարծիքի ուժը և անձի ներքին կարգավորիչները (մարդու կյանքը բնութագրող հիմնական բարոյական կատեգորիաները)՝ ազատությունը, բարությունը, անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև պարտքի գգայումը, խիղճը, պատիվը: Այսինքն պետական ծառայողի գործունեության ու վարքի բոլոր ոլորտները ներծծված են բարոյականությամբ: Եվ հենց դրանով էլ որոշվում է պետական ծառայողի էթիկայի գործնական նշանակության հրատապությունը: Բարոյակուսն նորմը հանդես է գալիս որպես բարոյական գիտակցության ձև, ձևավորվում է որպես ինքնակառավարում և պահանջում է անպայման կատարում՝ ելնելով բարու, չարի, խղճի ու արդարության և սեփական և հասարակական պատկերացումներից: Բարոյական նորմը խրախուսվում է հասարակական կարծիքի կողմից, և այդ տեսանկյունից այն ինստիտուցիոնալ է:

Էթիկայի և իրավունքի աղբյուրները միևնույնն են: Դրանք սովորույթներն են, սահմանափակումները, կրոնը: Այն պահից, երբ մարդու գործունեության արտաքին կողմը առանձնացավ նրա ներքին՝ հոգևոր աշխարհից, սկսվեց մրցակցություն այդ երկու տիպի նորմերի՝ բարոյականության և իրավունքի միջև: Իրավունքը միշտ էլ տնօրինել է վարքի արտաքին կողմին, բարոյականությունը՝ ներքին: Չնայած դրանց միջև որոշ հակամարտությանը՝ իրավական նորմն ապրում է միայն շնորհիվ նրա բարոյական բովանդակության: Եվ հենց որ այդ բովանդակությունը անհետանում է (կամ շատ է նվազում), իրավական կողմը դե-ֆակտո զրկվում է գոյության իրավունքից: Այնպես, որքան էլ պարադոքսալին է, իրավունքը շահագրգռված է, որ պահպանվեն բարոյական արժեքները և բարոյական մթնոլորտը:

Հասարակական գործառույթի կատարմամբ պայմանավորված բոլոր պրոֆեսիոնալ գործողություններում, որտեղ աշխատանքի անմիջական օբյեկտը մարդն է, որը պատասխանատվություն է կրում իր գործունեության սուբյալական հետևանքների համար, պահանջվում է մշակել հատուկ պրոֆեսիոնալ բարոյական նորմերի ժողովածու:

Այդ ժողովածուն յուրահատուկ ձևով բեկում է հասարակության մեջ ընդունված բարոյական պահանջները և մշակում վարքի առանձին նորմեր:

Հասարակության մեջ տիրապետող ընդհանուր բարոյական նորմերը իրենց պահանջները տարածում են մարդկանց փոխհարաբերությունների կարգավորման և գնահատման ձևավորման վրա: Սկզբնային սուբյալականացման գործընթացում, ինչպես և հետագայում յուրաքանչյուր անձ մասնակից է դառնում տարբեր սուբյալական խմբերի, որոնք ինչ-որ չափով որոշում են իր անդամների և «ֆիզիկական», և «ինտելեկտուալ», հաճախ նաև «հոգևոր» մոդելները: Խումբը կանխորոշում է իր անդամների վարքի հիմնական ֆունկցիոններն ու բարոյական նորմերը: «Ներքին ուժեղ համախմբվածություն ունեցող խմբերում բոլոր այն էտալոններն ու վարքի կոդեքսները որոշվում են բավական հստակորեն, և սպասվում է, որ անպայմանորեն պետք է իրականացվեն: Վերջինը հատկապես վերաբերվում է հասարակության համար կարևոր նշանակություն ունեցող խմբերին, որոնցից մեկն էլ պետական ծառայությունն է: Խմբային նորմերը ապահովում են անձի մասնակցությունը խմբի մեջ փոխհարաբերությունների մեխանիզմներում: Գտնվելով որոշակի պաշտոնում՝ պետական ծառայողը, յուրացնելով տրված նորմերը, մշակում է իր անհատականը, որի հետևանքով իրեն է վերագրում որոշ անհատական դիրքորոշումներ, սուբյալական վարքի ստերեոտիպեր և ինքնագնահատական: Պետական ծառայողներին ներկայացվող բարոյական պահանջների բազմազանությունը հետևանք է նրա դերային կառույցի բազմաձևության: Պետական ծառայությունում անձն ստիպված է կատարել մի քանի դերեր, որոնք իրարից տարբերվում են ոչ միայն բովանդակությամբ, այլև հոգեբանական առանձնահատկություններով: Դերերի և դրանց նկատմամբ ներկայացվող բարոյական նորմերի հանրագումարման էֆեկտը պետական ծառայողի անձնային արժեքների համակարգի վրա նրան բարձրացնում է ավելի բարձր մակարդակի, օժանդակում է անձի ինքնահիշատակման գործընթացում ավելի բարձր պահանջներին բավարարմանը: Մասնագիտական դերերի տևական իրագործումը հանգեցնում է նաև անձի մեջ որոշ կայուն գծերի ու հակումների ձևավորմանը, որը ցույց է տալիս, թե ինչքան խորը, կայուն և հաճախ նաև անշրջելի է դերերի ազդեցությունը: Օրինակ, պետական պաշտոնյաները, հարմարվելով բյուրոկրատական համակարգի ձևական փոխհարաբերություններին, նույնպիսի անհույզ ու ձևական մոտեցում են հանդես բերում այլ փոխհարաբերություններում էլ: Տվյալներ կան նաև այն մասին, որ մարդու արժեքային կողմնորոշումները ևս զգալի չափով պայմանավորված են նրա սուբյալական դերերի կառուցվածքով ու բովանդակությամբ:

Իշխանությունը ոչ միայն ընդունվող որոշումների իրականացման գործիք է, այլև գործոն, որն էապես ազդում է ղեկավարի մտածողության, բնավորության ու վարքի վրա: Պետական ծառայության նորմատիվ-իրավական կանոնակարգման անկատարության հողի վրա, չինվոլնիկների մի մասի բարոյական գիտակցության, դաստիարակության թերության ու քաղաքացիական հասարակության կառույցների չգարգայվածության պատճառով զարգանում և ձևավորում են չինվոլնիկի գիտակցությունում, ինչպես և պետական ծառայության խորքում «ինքնաբավ» կառույցի գաղափարներ, որոնք գործում են իրենց բարոյական օրենքներով ու «խաղի կանոններով»: Առավել ընդգծված այն ի հայտ է գալիս այն սոցիալական խմբերում, կազմակերպություններում, որոնք փակվում են իրենց նեղ կորպորատիվ նպատակների ու շահերի մեջ, որոնց բարոյական սկզբունքները և փոխհարաբերությունների հաստատված նորմերը հակադրության մեջ են մտնում հասարակության և կազմակերպության հետ: Կորպորատիվ այդ էթիկան ծաղկում է մաս լիազորությունների անբավարար տարանջատման հետևանքով: Դրան օժանդակում է պետական ապարատի բյուրոկրատացումը և հասարակության հետ կապերի խզումը, «ժամանակավորի» բարոյականության սանձարձակմանցումը, որն ապրում է «ինձնից հետո թեկուզ ջրհեղեղ» սկզբունքով: Նման կորպորատիվ էթիկայի հաստատմանն օժանդակում է մաս ծառայողների ցածր իրավական կուլտուրան, ընտրման ընթացակարգի մեխանիզմների բացակայությունը՝ ըստ բարոյական հատկանիշի: Օրինականության և բարոյական նորմերի սխտեմատիկ խախտումը բերում է պետական ապարատի կազմալուծման և հղի է անկառավարելիության վտանգով:

Հասարակությունում տիրող բարոյական կապերի խզումը, պետական շահերի փոխարինումը նեղ կորպորատիվ շահերով վարկաբեկում է պետական պաշտոնը և ծառայությունը հասարակության աչքում, քայքայում իշխանության նկատմամբ վստահությունը՝ մասսայական գիտակցության մեջ ամրացնելով բացասական վարկանիշ պետական ծառայության և ընդհանրապես իշխանությունների նկատմամբ:

Ներփակված իր կորպորատիվ նպատակների և շահերի մեջ՝ չինվոլնիկը դադարում է ծառայել հասարակությանը, անտեսում նրա շահերը, նենգադուլի է ենթարկում օրենքների կատարումը, օրենքներ, որոնք վտանգում են նրա «ինքնաբավ» գոյությունը: Կառուցելով իր փոխհարաբերությունները «ձեռքը ձեռք է լվանում» սկզբունքով՝ նա իր շրջապատում ստեղծում է կաշառակերությունը սնող միջավայր:

Իշխանության չարաշահման դեմ լավագույն երաշխիքներից են ղեկավարի և պետական ծառայողի անձնական արժանապատվությունը, բարոյական արժեքները: Ոչ թե արտաքին հսկողությունը, այլ ներքին մոտիվացիան պետք է դառնա պետական ծառայողին ուղղորդող խթանը, ինչպես և նրա անձնային արժեքներն ու անձի զարգացման պայմանը: Սրանում է պետական ծառայության դրական վարկանիշի երաշխիքը, հասարակության բարոյական առողջացման պայմանը:

Պետական ծառայողի էթիկան նախ և առաջ վարքի կոդեքս է, որն իր մեջ է ներառում բարոյական սկզբունքներ և նորմեր, որոնք ամենաընդհանուր ձևով արտահայտում են պետական ծառայողի բարոյական էության և նրա գործունեության ներդաշնակությանը համապատասխան պահանջները: Դա արժեքների և կանոնների համակարգ է, որը կանոնակարգում է պետական ծառայությունում ղեկավար-ենթակա, ենթակա-ենթակա, պետություն-ծառայող-քաղաքացիական հասարակություն հարաբերությունները և ուղղորդում է կոլեկտիվում բարենպաստ սոցիալ-հոգեբանական մթնոլորտ ստեղծելուն:

Հիմնվելով հասարակության մեջ տիրապետող բարոյականության վրա՝ պետական ծառայողի էթիկան այդ գործունեության առանձնահատկության հիման վրա մշակում է բարոյական սկզբունքների և նորմերի համակարգ:

Այդ սկզբունքներից առաջինը օրինականության սկզբունքն է՝ մյուս իրավական նորմերի և պաշտոնական կարգադրությունների նկատմամբ սահմանադրության գերակայության ընդունումը: Երկրորդը հումանիզմի սկզբունքն է, որը պահանջում է հարգանք մարդու նկատմամբ, հավատ նրա ընդունակություններին ու արժանապատվությանը: Այդ սկզբունքը կոնկրետացվում է էթիկական նորմերում քաղաքավարության, տակտի, համեստության արտահայտությամբ:

Իրագործելով բարոյական ընտրություն որոշման կայացման և իրականացման գործընթացը՝ պետական ծառայողը «վարքային լյուֆտի» շրջանակներում պարտավոր է ղեկավարվել պետության և հասարակության շահերով՝ դրանց հետ համաձայնեցնելով մաս իր շահերը: Այդ շահերի ներդաշնակությունը կամ կոնսենսուսը կոչված է ապահովելու անաչառության և անկախության սկզբունքները:

Պետական ծառայողի մոտ պատասխանատվության սկզբունքը ենթադրում է քաղաքացիական խղճի առկայություն, հասարակության և մարդկանց առջև անձնական պատասխանատվության զգացում,

պրոֆեսիոնալ ազնվություն՝ խոսքի և գործի միասնություն, ներքին բարոյական արժանապատվություն:

Հիմնարար էթիկական սկզբունքներից մեկն ու պետական ծառայողի գործունեության գնահատման բարոյական բաղադրիչը արդարության սկզբունքն է, քանզի ցանկացած անարդարություն, որը թույլ է տալիս պետական ծառայողը, վնաս է հասցնում իշխանության հեղինակությանը:

Օրինակաւորության, հումանիզմի, անաչառության, պատասխանատվության և արդարության սկզբունքները ընկած են պետական իշխանության մարմինների գործունեության էթիկական գնահատման հիմքում, որոնք բնութագրում են պետական ծառայության գործունեության, ինչպես նաև յուրաքանչյուր պաշտոնական անձի բարոյական բովանդակությունը: Նշված սկզբունքներից որևէ մեկի խախտումը կամ նենգափոխումը հանգեցնում է մյուսների թուլացմանը, և բոլորը միասին ծառայում են որպես պետության «ամրոցության» աստիճանի չափանիշ: Այդ պատճառով էլ նշված սկզբունքները կազմում են պետական ծառայության բարոյական կոդեքսի հիմքը:

Բարոյական սկզբունքները տալիս են ընդհանուր ուղեցիշեր, ապահովելով պետական ծառայության՝ որպես համակարգի ամբողջականություն և կենսունակություն՝ ներկայացնելով քարձրագույն արժեքներ: Բարոյական նորմերը պատվիրակում են վարքի որոշակի ոճ, պարունակում են սահմանափակումներ, երաշխավորություններ, արգելքներ՝ երաշխիք դառնալով այն բանի, որ մարդիկ կարողանան հույս դնել միմիանց վրա՝ ընդհանուր նպատակներին հասնելու համար:

1.2.2. Բարոյական կոդեքսի դերը պետական ծառայության մեջ

Բարոյական կոդեքսի ուրվագծերը: Առօրեական մակարդակով հաճախ է խոսվում այն մասին, թե «մարդիկ հորինել են բարոյական կանոններ, որ դրանք խախտեն»: Եվ անգետները իրոք խախտում են: Իրականում բարոյական կանոնները չեն հորինվում, դրանք սինթեզվում և բյուրեղացվում են ազգային կյանքի բազմադարյան պատմական հոլովություն, մաքրվում, ճշգրտվում և հարմարեցվում են ազգի որոշակի պատմական զարգացման փուլին: Ազգի ամենից իմաստուն ներկայացուցիչները դիտարկումների և ենթագիտակցականի անսահման ոլորտի երբեմն գիտակցման հիման վրա բացահայտում ու ձևավորվում են բարոյական արժեքներ, որոնք արտացոլում են էթնոսի յուրահատկու-

թյունն ու նրա անդամների փոխկապվածությունը: Կոնկրետ փուլում այդպիսի արժեքների համակարգը դառնում է բարոյական կոդեքս:

Բարոյական կոդեքսը, այդպիսով, կանոնների ժողովածու է, որը տվյալ հանրության համար ծառայում է որպես ուղեցույց՝ կյանքի քառուսում իր ուրույն հետազիծը ստեղծելու: Այդ է՝ բարոյական կոդեքսի անմիջական դերն ու նշանակությունը: Կոդեքսի բացակայությունը նշանակում է սողը դեպի քաոս: Դա այն առանցքն է, որով կառուցվում է տվյալ ազգի խաղաղ համակենցության նպատակամետ կենսագործունեությունը:

Բարոյական կանոնները նաև կառավարման գաղափարի խտացումներն են: Պահպանելով կանոնները՝ անձը դառնում է կառավարող, իսկ խախտելով այն՝ կառավարվող: Բարոյական կոդեքսը չափազանց դանդաղ է փոփոխվում, կարելի է ասել, թե համարյա չի փոխվում: Կա որակական տարբերություն ազգի (որպես հասարակակցի համակարգի) բարոյականության և անհատի բարոյական հատկանիշների միջև: Մեր պետականության կարևոր ինստիտուտներից մեկի՝ պետական ծառայության բարոյական կոդեքսի բազմակողմանի և մանրամասն մշակումն ու ընդունումը կարևոր քայլ է այդ ինստիտուտի կայացման համար:

Պետական ծառայության կոդեքսում պետք է խտացված ձևով արտահայտվեն հասարակության բարոյական էությունը և առանձնահատկությունը, ռեալ հասարակական խմբերում դրա առանձնահատկությունները: Հակառակ դեպքում այն չի ընդունվի և չի կիրառվի: Կոդեքսում պետք է պարունակվեն պետական ծառայողներին ներկայացվող հասարակության կոնկրետ պահանջները և պետական կադրային քաղաքականության բարոյա-էթիկական հիմնահարույթը: Կոդեքսը կադրային քաղաքականության վարման էական գործիքն է: Դրա օժանդակությամբ կարելի է կանոնակարգել պետական ծառայողների գործունեության մի հսկայական ոլորտ: Եվ քանի որ բարոյական կոդեքսում ժողովված և համակարգված պետք է լինեն պետական ծառայողներին ներկայացվող բարոյական պահանջները, ապա անկասկած է, որ դրա առկայությունը կօգնի ծառայողներին՝ կողմնորոշվելու վարքի բարոյական հիմնախնդիրներում:

Կոդեքսը որոշում է պետական ծառայողների մասնագիտական գործունեության բարոյական ասպեկտը և ծառայողական վարքի կապակցությամբ հաստատում է հստակ բարոյա-էթիկական նորմեր:

Այդպիսով, առաջին մոտեցմամբ, պետական ծառայության բարոյական կոդեքսը բարոյական կողմնորոշիչների համակարգ է, որոնցով

ղեկավարվում է պետական ծառայողը իր մասնագիտական պարտականությունները կատարելիս այն հաշվով, որպեսզի իր գործունեությունը չվնասի աշխատանքի աղբյուրի օգտվող անձանց, ինչպես և պետությանը:

Քարոյական կողմնակի առկայության անհրաժեշտությունը ելնում է նաև այն բանից, որ պաշտոնական անձի քարոյականությունը չի կարող հիմնվել միայն խղճի և նրա կողմից բարու և չարի հասկացությունների ըմբռնման վրա: Պետական ծառայողի քարոյական վարքը չի կարող կառուցվել կամ հիմնվել ըստ այն հայտնի բանաձևի, թե «ամեն ինչ, որ օրենքով չի արգելված, թույլատրելի է»: Կողմնակի և հաստատված քաղաքական-իրավական համակարգի միջև պետք է լինի համաձայնվածություն: Այն օրենսդրության ո՛չ այլընտրանքն է, ո՛չ մեկնաբանումը, ո՛չ բովանդակությունը և ո՛չ էլ կիրառման մեխանիզմը:

Ծառայողական պարտականությունների կատարման ժամանակ քարոյական կողմնորոշիչներին հետևելը ենթադրում է հատուկ ընթացակարգեր և վերահսկման մեթոդներ, որոնք իրենց հերթին նույնպես որոշվում են կողմնակի:

Պետական ծառայողի քարոյական կողմնակի պետք է պարունակի ավելի խիստ նորմեր, քան առօրեական քարոյական նորմերն են: Դա արդյունքն է այն բանի, որ պետական ծառայողներն ունեն իշխանական գործառույթներ և լիազորություններ, որոնք պարտավորեցնող են: Որքան բարձր է ծառայողի կարգավիճակը, այնքան ավելի խիստ պետք է լինի նրա նկատմամբ քարոյական նորմերի կիրառումը:

Պետական ծառայողի մասնագիտական գործունեության բարձրագույն չափանիշը և վերջնական նպատակն են հասարակության, պետության ու հայրենիքի շահերը: Կողմնակի կազմելիս այն դառնում է հիմնական սկզբունք: Պետական ծառայողն իրավունք չունի հասարակության շահերը ենթարկել անհատների և խմբերի մասնավոր շահերին, եթե այն վնաս է հասցնում հասարակությանը և պետությանը: Նա գործում է հանուն համազգային շահերի, հանուն հանրության բարվոք կենսակերպի: Նա իր գործունեությամբ ամրապնդում է պետական իշխանության հեղինակությունը: Այդ նպատակի համար ծառայողը չպետք է իր պարտականությունների կատարումը կախման մեջ դնի անձնական պատասխանատվությունից:

Կողմնակի պետք է ենթադրի նաև պետական ծառայողի որոշ ինքնասահմանափակումներ: Այն պետք է անդադառնա ծառայողի պատասխանատվության, նրա անաչառության և ճշմարտացիության, բա-

րեխոնորության, ազնվության, քաղաքացիների նկատմամբ հարգանքի, համամարդկային արժեքների նկատմամբ վերաբերմունքի, մասնագիտական համերաշխության, ազգային շահերի և նվիրվածության կատեգորիաների ձևավորման և ներկայացման վրա: Կողմնակի ձևավորում է պետական ծառայողի աշխատատեղում նրա հարաբերությունների ամբողջականությունը և ընդհանուր եզրեր պետք է ունենա պետական ծառայության օրենքով սահմանված կարգ ու կանոնի հետ, լինի ծառայողի աշխատանքային կուլտուրայի հիմքը:

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացին, ընտրելով պետական ծառայողի մասնագիտությունը, իր վրա պետք է պատասխանատվություն վերցնի հետևել ծառայողական պարտքին, քանզի գնահատել պետական իշխանության ներկայացուցչի պատիվը, պահպանել վարքի բարձրագույն քարոյական նորմերը:

Քաղաքացիներին ծառայելու, գործընկերների, պետության և ամբողջ ժողովրդի վստահության իրավունքը պետական ծառայողին տրվում է իր մասնագիտական պատվախնդրության, անձնական արժանապատվության և օրինավորության, ինչպես նաև գործունեությամբ վստահված բարձր համբավի շնորհիվ:

Ծառայությունում և առօրյա կյանքում պետական ծառայողը ղեկավարվում է հետևյալ քարոյական նորմերով և պարտականություններով.

- Ցույաբերել մասնագիտական ազնվություն պաշտոնական տեղեկատվության առաքման գործընթացում:
- Ցույաբերել ողջախոհություն և ազնվություն իրեն վստահված ֆինանսական միջոցների տնօրինման և պաշտոնական հարաբերություններում, հավատարիմ լինել ազնվության և արժանապատվության վեհ գաղափարներին:
- Լինել հավատարիմ քաղաքացիական և ծառայողական պարտքին, խորը գիտակցել պետական, անձնական պատասխանատվությունը հասարակության և պետության շահերի նկատմամբ: Միշտ հիշել, որ անձնակազմի բոլոր անդամների ընդհանուր ճիգերը և արդյունքները կարող են թուլանալ անձնակազմի թեկուզ մեկ անդամի անգործունակությունից, ոչ քարոյական քայլից կամ ծառայողական պարտքից նահանջի պատճառով:
- Պետական ծառայողը անձին վերաբերվում է որպես բարձրագույն արժեքի: Նա պետականապաշտ է, նվիրված Հայաստան հայրենիքին: Մարդասիրական, քաղաքավարի, պատրաստա-

կամ վարվեցողությունը նրա կերպարի անբաժանելի բաղադրիչն է:

- Ազնվաբար և բարեխղճորեն է կատարում ծառայողական պարտականությունները, գործում արհեստավարժ և արդյունավետ, դրսևորում հաստատականություն, մասնագիտական-բարոյական կայունություն և անհանդուրժողականություն պետական ծառայության կողմից հակառակ ամեն մի երևույթի նկատմամբ: Գործով պաշտպանում է իր ստորաբաժանման և գերատեսչության պատիվը և հեղինակությունը:
- Պետության կողմից լիազորված իրավունքները օգտագործում է խելացի, օրենքի խիստ շրջանակներում, ազնվությամբ, անկողմնակալությամբ՝ օբյեկտիվորեն աջակցելով կառավարությանը նրա ձևավորման, որոշումների իրականացման գործում:
- Իր նկատմամբ խստապահանջ է, սկզբունքային, ճշմարտացի, որոշումներում անաչառ, թույլ չի տալիս, որ դրանց վրա ազդեն որևէ կանխակալ կարծիք կամ դիրքորոշում, բշտական կամ նույնիսկ բարեկամական զգայունություններ:
- Պատրաստ է անշահախնդիր օգնություն ցուցաբերել յուրաքանչյուրին, ով դրանում կարիք ունի, թույլ չի տալիս ծառայողական դիրքի չարաշահում, պայքարում է կաշառակերության ամեն մի դրսևորման և իր գերատեսչության հեղինակությունը խաթարող ամեն մի երևույթի դեմ:
- Մշտապես ղեկավարվում է այն մտայնությամբ, որ պետությանն ու հասարակությանը օգուտ կարող է բերել միայն բազմաձև, բարձր ընդունակություններով օժտված, արհեստավարժ պետական այն ծառայողը, որն անընդհատ կատարելագործում է իր որակավորումը և միաժամանակ դրական փորձը փոխանցում ավելի երիտասարդ գործընկերներին:
- Իր բարոյական պարտքն է համարում լինել բարձր կազմակերպված, կարգապահ, կատարողական, նախաձեռնող, ճիշտ և արժանապատվորեն լսել ու ընդունել իր ծառայակիցների դիտողություններ և քննադատությունը, կարողանալ ժամանակին ընդունել իր կողմից թույլ տրված սխալները և վայելուչ ձևով հարթել իր մեղքն ու չփնտրել կեղծ ինքնաարդարացում: Իր ամբողջ վարքով լինել բարձր օրինավորության և շրջապատի հետ բարոյական վարմունքի օրինակ:

- Իրեն տեսնում է ոչ միայն պետության հենարանի, այլև ազգի մշակույթի ժառանգության պաշտպանի և շարունակողի դերում:
- Պահպանում, բազմապատկում է լավագույն ծառայողական ավանդույթները՝ հայրենասիրությունը, ընկերականությունը և փոխադարձ օգնությունը, արիությունը, անշահախնդրությունը, ազնվաբարությունը, ինքնագոհությունը, մարդկանց կարիքների և վշտի նկատմամբ նրբազգայությունը, պարտքն ու հավատարմությունը:
- Գտնում է, որ բարձրագույն պատիվ է իրավունք նվաճել հպարտանալու իր
- մասնագիտությամբ, արժանիորեն կրել պետական ծառայողի կոչումը:

Ղեկավար կադրերի պատվի խնդիրն է՝

- հմտորեն զուգակցել կառավարման հաստատականությունը և պահանջկոտությունը կոլեկտիվում բարյալական սույիալ-հոգեբանական մթնոլորտի պահպանման հետ: Չնավորել անձնակազմի բարոյական կուլտուրան, հոգավ ենթակաների մասին: Անձնակազմին հաղորդակից դարձնել կազմակերպության նպատակներին, ձգտել վերանորոգչական ղեկավարման, արժեքային դիրքորոշումների, գործունեության իմաստի ստեղծման: Քննադատել գործունեությունը և արարքները, այլ ոչ թե անձը:

1.3. ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԱՐԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄՇԱԿՈՒՄՆ ՈՒ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

1.3.1. Պետական քաղաքականության էությունը

Ըստ Մ. Վերբերի քաղաքականության էությունը հասարակությունը կառավարելուն ուղղված գործունեության և հարաբերությունների ոլորտն է:

Քաղաքականությունը սույիալական խմբերի ու անհատների գործունեությունն է գիտակցելու և ներկայացնելու սեփական ու հակադիր կոլեկտիվ շահերը, մշակելու ողջ հասարակության համար պարտադիր որոշումներ, որոնք իրագործվում են հիմնականում պետական իշխանության միջոցով:

Քաղաքական կառավարման հիմնական ինստիտուտը միշտ և այժմ էլ մնում է պետությունը, որը բնակչության համընդհանուր շահե-

րի արտահայտիչն է և հասարակության մեջ կատարում է ինտեգրող դեր: Պետությունը հասարակության մակրոքաղաքական ինստիտուտ է, որը ժողովրդի կարգավիճակն ամրագրողն է:

Քաղաքական-սոցիոլոգիական տեսանկյունից քաղաքականությունը հասարակության կազմակերպման, նրա ամբողջականության պահպանման և այն էլիտայի կողմից ինստիտուտների միջոցով կառավարմանն ուղղված քաղաքական գործընթաց է: Այն պետական բյուրոկրատիայի ինստիտուցիոնալ-կառավարչական պրակտիկա է և ուղղված է հասարակական պահանջմունքների և արտադրության արդյունավետ բավարարմանը:

Պետության նպատակների ու խնդիրների իրականացումը կատարվում է պետական քաղաքականության մշակմամբ ու իրականացմամբ: Այն պլանային միջոցառումների և ռազմավարական ծրագրերի, սկզբունքների, առաջնահերթությունների, խնդիրների ու նպատակների համախումբն է, որոնք մշակվում և իրականացվում են պետական և մունիցիպալ իշխանության մարմինների կողմից՝ ներառելով նաև քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտներին: Պետական քաղաքականությունը հասարակական հիմնախնդիրների լուծմանն ուղղված պետական իշխանության մարմինների նպատակաուղղված գործունեություն է: Այն միջոց է, որը թույլ է տալիս պետությանը հասնելու կոնկրետ ոլորտներում որոշակի նպատակների՝ օգտագործելով իրավական, տնտեսական, վարչական և այլ ազդեցության մեթոդներ ու միջոցներ, հենվելով իր տրամադրության տակ եղած ռեսուրսների վրա: Վերջին հաշվով պետական քաղաքականությունը իրենից ներկայացնում է իշխանության ու կառավարման վարչա-քաղաքական մարմինների գործողությունների ընդհանուր պլան, որն ուղղված է հասարակության կարևոր հիմնախնդիրների լուծմանը և ներառում է հետևյալ տարրերը.

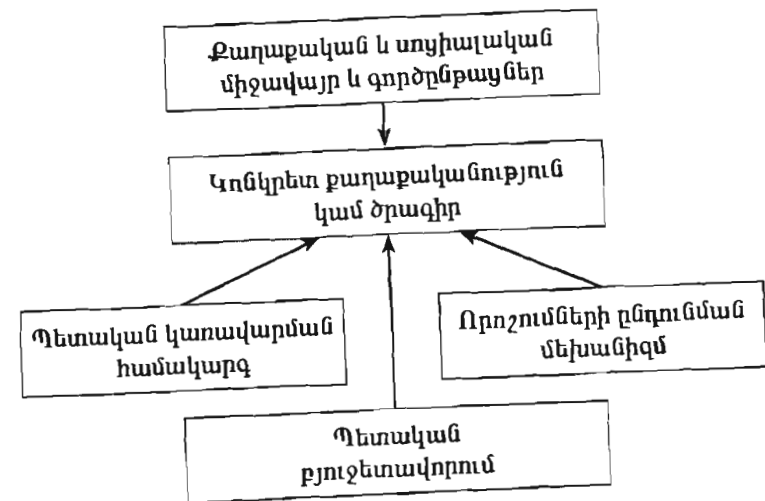
- հասարակության զարգացման առաջնայնությունների ու նպատակների որոշում,
- քաղաքական ռազմավարության մշակում և պլանավորում,
- ծախսերի ու շահույթին համապատասխան այլընտրանքային ծրագրերի ու քաղաքականությունների վերլուծություն ու գնահատում,
- տարբեր քաղաքական և սոցիալական խմբերի հետ քննարկումներ և խորհրդակցություններ,
- պետական որոշումների ընտրություն և կայացում,

■ կատարման արդյունքների մոնիտորինգ և գնահատում:

Կոնկրետ ոլորտում հանրային քաղաքականության ու պետական վարչարարության փոխհարաբերությունները դիտարկելիս կարելի է առանձնացնել հետևյալ հիմնական տարրերը.

- քաղաքական ու սոցիալական ընդհանուր իրադրությունը,
- հանրային որոշակի ոլորտում ծրագրի կոնկրետ քաղաքականությունը,
- պետական կառավարման համակարգը (պետական վարչարարությունը),
- պետական կամ մունիցիպալ իշխանության մարմինների որոշումների ընդունման մեխանիզմը,
- պետական բյուջետավորման ու հանրային ֆինանսների կառավարման գործընթացը:

Այդ թույլ է տալիս հասարակության մեջ սոցիալական հարաբերությունների ռազմավարական կառավարմանը և պետական քաղաքականությանը մոտենալ համակարգայնորեն:

Մխենա 1. Պետական քաղաքականություն և վարչարարություն

Վերը նշված ոլորտներից յուրաքանչյուրը (վերևից ներքև) ուսումնասիրում է հասարակական գիտությունների հետևյալ ճյուղերը.

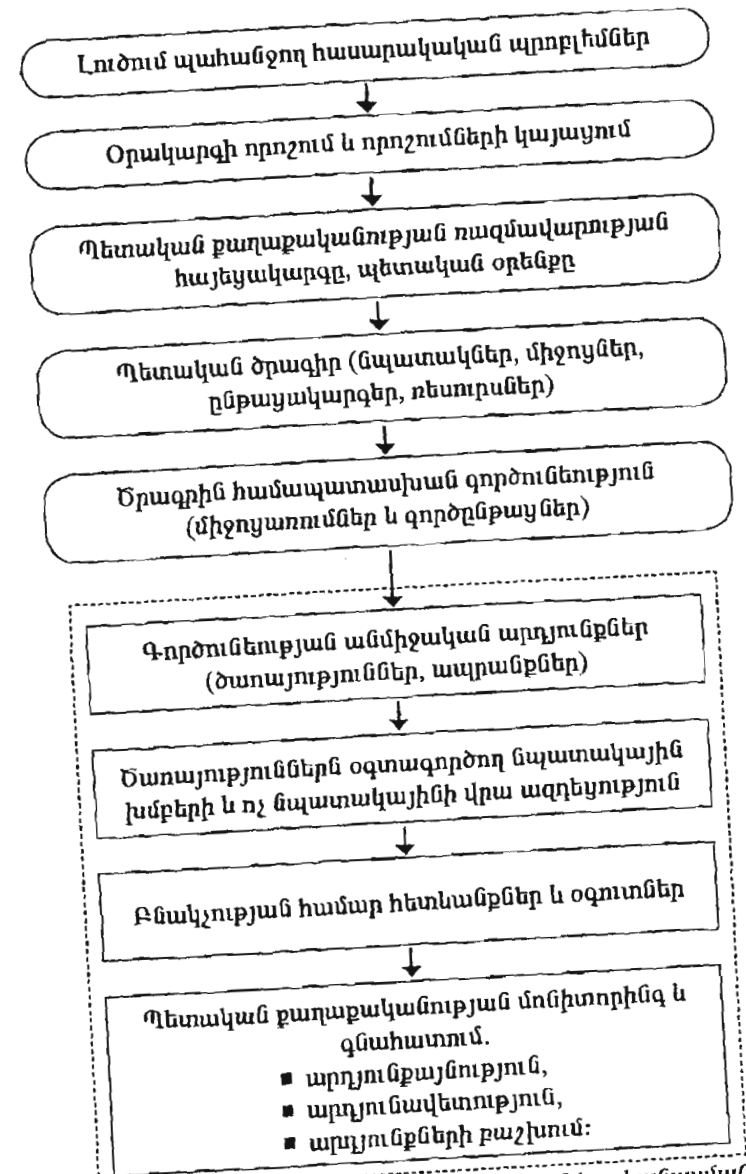
- քաղաքագիտություն, սոցիոլոգիա և տնտեսական վերլուծություն,
- քաղաքական վերլուծություն, հանրային քաղաքականության վերլուծություն,
- մենեջմենթ, ինստիտուցիոնալ և կազմակերպական վերլուծություն,
- որոշումների կայացման տեսություն,
- պետական ֆինանսներ և առևտուր:

1.3.2. Պետական քաղաքականության սկզբունքներն ու մեթոդները

Գիտականորեն հիմնավորված պետական քաղաքականություն իրականացնելու համար կարևոր դեր են կատարում քաղաքական-կառավարչական սկզբունքները: Եթե նպատակադրումը կապ ունի կառավարչական որոշման մշակման և ընդունման հետ, ապա սկզբունքները, մեթոդները, տեխնոլոգիաները կապված են կառավարչական լրիվ ցիկլի պրակտիկ ֆազայի հետ, որի շրջանակներում իրականացվում են դրված նպատակները, և տեղի է ունենում տնտեսական, սոցիալական և պետական քաղաքականության այլ ոլորտների վրա կազմակերպող և կանոնակարգող ազդեցություն:

Ընդհանրապես սկզբունքը կառավարման գիտության ու պրակտիկայի հիմնարար հասկացություններից է: Սկզբունքներ ասելով՝ հասկանում են այն հիմնական դրույթները, որոնցով ղեկավարվում են կառավարման մարմինները և կաղերը իրենց գործունեության ընթացքում: Դրանք որոշում են կառավարվող համակարգի ձևավորման օրինաչափությունները, նրա կառույցը, կառավարվող օբյեկտի վրա ազդելու մեթոդները, նրա վարքի մոտիվացիան, հաշվի են առնվում կառավարչական աշխատանքի տեխնոլոգիայի և տեխնիկական գիմվածության առանձնահատկությունները: Դրանք արտահայտում են կառավարման գործընթացի հիմնարար ու ելակետային դրույթները, ունեն նորմատիվային բնույթ և մատնանշում են՝ ինչպես գործել:

Քաղաքական-սոցիոլոգիական գրականությունում կառավարչական սկզբունքների տակ հասկանում են հասարակության գործառնման ու զարգացման օրենքների իմացության վրա հիմնված հասարակության կառավարման գործընթացները ղեկավարող մարդկանց, ինստիտուտների ու մարմինների գործելու կանոնները: Պետական քաղաքա-

Սխեմա 2. Պետական քաղաքականության իրականացման փուլերը և չափանիշները

կանության սկզբունքները լինում են ընդհանուր և առանձնահատուկ (ճյուղային): Առաջինները կիրառվում են պետության բոլոր տիպի քաղաքականություններում և ունեն համընդհանուր բնույթ: Դրանք են. օբյեկտիվության, կոնկրետության, օպտիմալության, հետադարձ կապի, իրավական նորմերին համապատասխանության սկզբունքները: Երկրորդ տիպին են պատկանում այն սկզբունքները, որոնք կիրառվում են հասարակության առանձին ոլորտների կառավարման մեջ կամ օգտագործվում են միայն պետական քաղաքականության մեջ, քաղաքական կուսակցությունների քաղաքականություններում և հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների կողմից:

Առանձնահատուկ սկզբունքներից առանձին ուշադրության են արժանի միայն դրանք, որոնք կիրառվում են գլխավորապես պետության սոցիալական ու տնտեսական քաղաքականություններում: Գիտական գրականության մեջ կարծիք կա, օրինակ, որ հասարակական համակարգի համար կենսական կարևոր դեր ունի «ժողովրդավարական պատասխանատվության» սկզբունքը, որը հիմնվում է հետադարձ կապի սկզբունքի վրա: Կա կարծիք նաև, որ շուկայական դեմոկրատիայի պայմաններում պետությունը պարտավոր է ղեկավարվել հետևյալ սկզբունքներով՝ անձի ու սեփականության անձեռնմխելիության, սոցիալական արդարության, հասարակական կայունության և այլն: Վերջապես, կարելի է բերել ևս մի տեսակետ, ըստ որի առանձնացվում են պետական կառավարման և պետական քաղաքականության հետևյալ սկզբունքները՝ կառավարության սահմանադրականության, ժողովրդային շահերի, արտաքին միջավայրին ադեկվատ արձագանքման կամ ընկալման, ընթացակարգային նորմերին համապատասխանության և իշխանությունների տարանջատման:

Պետական քաղաքականության իրականացման մեջ առաջատար դեր կատարող սկզբունքների հետ կարևոր դեր են խաղում նաև կառավարման մեթոդները:

Կառավարման-քաղաքականության մեթոդի սակ տվորաբար հասկանում են կառավարվող օբյեկտի վրա սոցիալական սուբյեկտների ու քաղաքական ինստիտուտների ազդեցությունը կարգավորող ու կազմակերպող միջոցները, որոնք ուղղված են այդ օբյեկտներին համապատասխանեցնելու պահանջվող օրինաչափություններին: Մեթոդները լինում են նույնպես ընդհանուր և առանձնահատուկ (ճյուղային): Առաջինն են վերաբերվում կառավարչական ազդեցության այնպիսի հա-

մընդհանուր միջոցներն, ինչպիսին են կազմակերպական-վարչական (դիրեկտիվ), տնտեսական և սոցիալ-հոգեբանական մեթոդները:

Վարչա-կազմակերպական մեթոդն ունի դրսևորման երկու տեսակ՝ վարչական և կազմակերպական: Վարչական մեթոդի էությունը բովանդակվում է հարկադրանքի սկզբունքով, այսինքն՝ վարչական մեթոդի կիրառումը ենթադրում է ընդունած որոշման անվերապահ իրապետություն: Կազմակերպական մեթոդը ևս, իր հերթին, բաժանվում է կանաչույն: Կազմակերպական մեթոդը ևս, իր հերթին, բաժանվում է երկու մասի՝ կազմակերպական նորմավորում և կազմակերպական կարգավորում: Կազմակերպական կարգավորումն իրականացվում է պարտադիր նորմաների ու նորմատիվների օգնությամբ կառավարումն ի կատար ածելու համար:

Կառավարման տնտեսական մեթոդները երկու ձևով են հանդես գալիս. ա) պետական կենտրոնացված ներգործություն մեթոդի և բ) տնտեսաշվարկի մեթոդի ձևով: Պետական կենտրոնացված ներգործությունն իրականացվում է հարկային և տուրքային լծակների միջոցով, շահութաբերության սահմանային մակարդակների սահմանման, ճանապարհով, խթանման, ինվեստիցիոն (կապիտալ ներդրումների), ֆինանսավարկային քաղաքականության ու այլ լծակների օգնությամբ:

Կառավարման սոցիալ-հոգեբանական մեթոդները ևս հանդես են գալիս երկու ձևով՝ ա) սոցիալական ներգործություն, բ) հոգեբանական ներգործություն: Սոցիալական ներգործության օբյեկտը հասարակությունն է, առանձին շերտերը, կազմակերպությունների անձնակազմը, մարդկային խմբերը: Հոգեբանական ներգործության օբյեկտը անհատ անձն է:

Ժամանակակից ճյուղային մեթոդներից պետական քաղաքականության մեջ առավել օգտագործվողը ծրագրամպատակային մեթոդն է, որը թույլ է տալիս մի միասնական համալիրի մեջ միավորել ֆինանսական, նյութական կազմակերպական և այլ ռեսուրսները ու տալ «կետային» լուծում տնտեսական ու սոցիալական խնդիրներին:

Պրակտիկ մակարդակում պետական քաղաքականությունը իրենց նպատակներն ու շահերն ունեցող, բազմաթիվ սուբյեկտների մասնակցությամբ քաղաքական գործընթաց է, որտեղ օգտագործելով նախազգուշացման մեխանիզմներ ու մեթոդներ՝ մշակվում է (շահերի համաբազմազան մեխանիզմներ ու մեթոդներ) կենսագործունեության միասնական ձայնեցման միջոցով) մարդկանց կենսագործունեության միասնական գործողությունների կուրս՝ հաշվի առնելով պետության ֆինանսական, նյութական, մարդկային և ինֆորմացիոն ռեսուրսները: Պետական քա-

դաքականությունը նաև գիտական հայեցակարգերի, տեսությունների, հասկացությունների ու մեթոդների ամբողջություն է: Այն ունի հետևյալ առանձնահատուկ գծերը.

1. պետական քաղաքականությունը պետական ինստիտուտների կողմից խոշոր սոցիալական խնդիրների լուծման համար նպատակաուղղված գործողություն է:
2. Հասարակական ու պետական ռեսուրսների մոբիլիզացիայի նպատակով համալիր գործողությունների և միջոցառումների համակարգ է, որին մասնակցում են և՛ պետական, և՛ քաղաքական ինստիտուտները:
3. Այն հիմնվում է օրենսդրության վրա, ինչպես իրավական, այնպես էլ հասարակության մեջ ընդունված բարոյական նորմերի վրա՝ հաշվի առնելով ավանդույթները և պետական ծառայության առանձնահատկությունները:
4. Պետական քաղաքականությունը ներառում է հասարակության կենսագործունեության բոլոր հիմնական ոլորտները, որի պատճառով դրա վերլուծության ու մշակման համար պահանջվում է միջառարկայական, համալիր մոտեցում՝ օգտագործելով սոցիոլոգիայի, էկոնոմիկայի, մենեջմենթի, հոգեբանության, կառավարման և քաղաքագիտության միջոցները:

Պետական քաղաքականությունը ներառում է այնպիսի նպատակներ, ինչպիսիք են.

- քաղաքացիների, հասարակության նյութական ու հոգևոր արժեքների պաշտպանությունը, ինչպես նաև գործունեության որոշակի ձևերի պաշտպանությունը,
- հասարակության, պետության և քաղաքացիների իրավունքների վտանգոտ գործողությունների արգելումը և պատժումը,
- սոցիալ-տնտեսական օրինականության կանոնակարգումը, պլանավորումը և ապահովումը,
- բնակչության պահանջմունքները բավարարող ծառայությունների և ապրանքների ապահովումը:

Հետևաբար պետության առաքելության մեջ են մտնում.

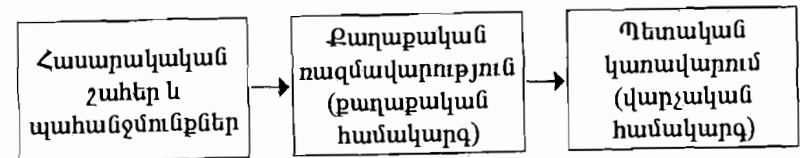
- հաստատել պետական քաղաքականության առաջնությունները, մշակել ռազմավարություն ու կատարել ընտրություն,
- պայմանավորվել քաղաքականության գլխավոր սուբյեկտների

հետ կոորդինացիայի հիմնական մասնակիցների (ակտորաների) գործունեությունները,

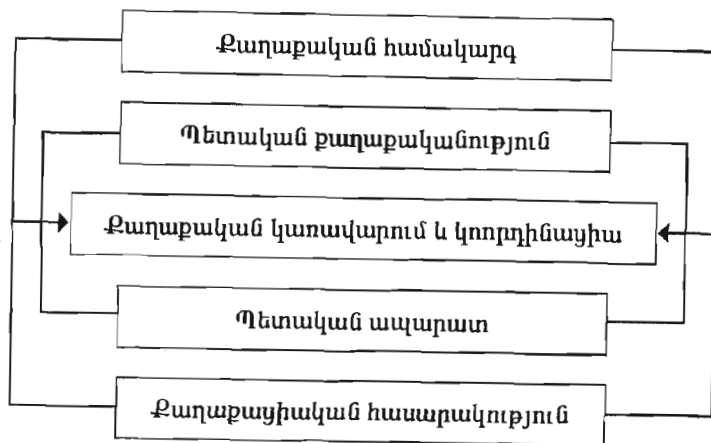
- քաղաքացիներին ու հասարակական կազմակերպություններին ներգրավել պետական քաղաքականության մշակման, իրականացման և նպատակային ծրագրերի կատարման գործընթացի մեջ,
- կարգավորել սոցիալական գործընթացները, իրականացնել մշտական մոնիթորինգ ու գնահատում:

Պետական քաղաքականության տարբեր ասպեկտների ուսումնասիրման և գնահատման գործընթացում առաջադրվում է հարյուրի մեջ առանձնացվում են հետևյալ գլխավոր հիմնախնդիրները.

- ո՞վ և ինչպե՞ս է մշակում պետական քաղաքականությունը, որոշում դրա նպատակները և առաջնահերթությունները,
- ինչպե՞ս է իրականացվում պետական քաղաքականությունը, և ո՞վ է գնահատում դրա արդյունքներն ու հետևանքները,
- ինչպիսի՞նչ պետք է լինի պետական քաղաքականությունը սոցիալական, տնտեսական, ռազմական, բնակարանային, արտաքին քաղաքականության, էկոլոգիական և այլ ոլորտներում,
- ինչպիսի՞նչ հարաբերություններ են ձևավորվում պետական քաղաքականությանը մասնակից տարբեր սուբյեկտների միջև, ինչպես նաև ինչպիսի՞նչ է բնակչության վերաբերմունքը պաշտոնական պետական ռազմավարության, նպատակային ծրագրերի ու քաղաքական կուրսի նկատմամբ:

Միևնա 3. Պետական քաղաքականության ձևավորման գործընթացը

Մխենա 4. Պետական իշխանություն և քաղաքականություն

Պետական քաղաքականության զարգացման գործընթացը ներառում է չորս հիմնական փուլեր, որոնք կազմում են յուրահատուկ քաղաքական ցիկլ և բաղկացած են մի քանի հաջորդական տրամաբանական գործողություններից:

Առաջին փուլը (քաղաքական նախաձեռնություն) հանրային պրոբլեմների ու քաղաքական նպատակների որոշումն է:

Երկրորդը՝ պետական քաղաքականության մշակումն ու լեգիտիմացումն է (քաղաքականության ձևավորում):

Երրորդ փուլը պետական քաղաքականության կատարումն ու մոնիտորինգն է:

Չորրորդը՝ պետական քաղաքականության գնահատումն ու կանոնակարգումն է:

Այդ փուլերը համապատասխանաբար արտահայտում են հետևյալ փոխկապերը.

«Հասարակության հիմնախնդիրներ → պետություն»,

«Պետություն → քաղաքական ռազմավարություն»,

«Պետություն → հիմնախնդրի լուծում»,

«Հիմնախնդիրների վերլուծություն → պետության

գործողություն»:

Նկատենք, որ այդ գործընթացում առաջին փուլը կենտրոնական դեր է խաղում, քանզի հրատապ հասարակական հիմնախնդրի ձևակերպումը և դրան, այդպես ասած, գործի կեսն է:

Նշված չորս փուլերի բովանդակությունը և ամփոփիչ արդյունքները համառոտ ներկայացված են հավելված 1-ում:

Հավելված 1

Պետական քաղաքականության զարգացման չորս հիմնական փուլերը

Փուլի բովանդակությունը	Փուլի արդյունքը
1. Քաղաքականության նախաձեռնում ■ հիմնախնդիրների ցանկի որոշում ■ հասարակական առաջնահերթ հիմնախնդիրների ընտրություն և դրանց վերլուծություն ■ կոնկրետ ոլորտում պետական քաղաքականության մշակման որոշման ընդունում ■ հիմնական նպատակների առաջնահերթությունների և ուղղությունների որոշում	Իրադրության և հիմնախնդիրների գիտակցում, առաջնահերթությունների և օրակարգի որոշում, պետական իշխանության մարմինների համար խնդիրների ու նպատակների դրում: Քաղաքական առաջարկներ և պետական որոշումներ:
2. Քաղաքականության մշակում ■ ծրագրերի ու նորմատիվ փաստաթղթերի պլանավորումն ու մշակում ■ համաձայնեցում և խորհրդատվություն ■ պետական որոշումներ և դրանց լեգիտիմացում ■ քաղաքականության-ծրագրի ֆինանսավորում	Պետական քաղաքականության մասին պաշտոնական փաստաթուղթ ■ պետական բյուջե և քաղաքականության-ծրագրի ֆինանսավորում
3. Քաղաքականության իրականացում. ■ պլանների իրականացում և կոորդինացում ■ մոնիտորինգ և վերահսկողություն	Պետական իշխանության մարմինների պրակտիկ գործողություններ միջոցառումների ու պլանների իրականացման վերաբերյալ:
4. Քաղաքականության գնահատում. ■ արդյունքների ու հետևանքների գնահատում	Պետական քաղաքականության-ծրագրի ապագայի հարցի որոշում:

Նկատենք, որ իրական կյանքում նշված ընդհանուր սխեման կարող է ունենալ ավելի բարդ տեսք: Ընդհանուր առմամբ հնարավոր են պետական քաղաքականության ձևավորման մի քանի մոտեցումներ և ոճեր: Օրինակ.

Հեռանկարային մոտեցում, երբ իրադրության կանխատեսման և միտումների վերլուծության հենքի վրա նախօրոք ձգտում են պլանավորել և իրականացնել կանխիչ միջոցառումներ:

Արձագանքող մոտեցում, որի դեպքում սկսվում է ակտիվ գործունեություն այն բանից հետո, երբ հիմնախնդիրը ստանում է լուրջ բնույթ պետության ու հասարակության համար:

Ռապիդնալ մոտեցում, այն հիմնվում է տնտեսա-մաթեմատիկական մեթոդների և ռապիդնալության սկզբունքի վրա:

Հակաճգնաժամային մոտեցում: Այն հիմնվում է գոյատևմանը և ճգնաժամային իրադրության հաղթահարման գաղափարի վրա:

Իդեալական տարբերակում պետական քաղաքականությունը հիմնականում հիմնվում է որոշակի ռապիդնալ սկզբունքների վրա: Եվ որպես հիմնական պայմաններ ու նախադրյալներ են համդիսանում հետևյալ տարրերը.

- Պետությունը ընդունակ է ճիշտ որոշել հանրային հիմնական պրոբլեմները ու դրանց առաջացման պատճառները, ընդունել (համաձայնվել) դրանց լուծման անհրաժեշտությունը,
- Բոլոր սոցիալական արժեքները և հասարակական տարբեր շերտերի ու խմբերի շահերը կարելի է երևան հանել լրիվ ու օբյեկտիվ տեղեկատվության հիման վրա:
- Կարելի է որոշել լուծման բոլոր տարբերակները, ինչպես նաև կատարել դրանց վերլուծությունը և քանակական գնահատականը:
- Պետությունն ընդունակ է գնահատել այլընտրանքային բոլոր կարճաժամկետ ու երկարաժամկետ հետևանքները ինչպես առանձին խմբերի համար, այնպես էլ ամբողջ հասարակությանը:
- Պետական ղեկավարներն ընդունակ են որոշել բոլոր սոցիալական, տնտեսական ու քաղաքական օգուտներն ու ծախսերը յուրաքանչյուր այլընտրանքի համար:
- Քաղաքագետներն ընդունակ են ընտրել օպտիմալ տարբերակը և ապահովել առավելագույն օգուտ նվազագույն ծախսերով որոշակի արժեքային համակարգի հիման վրա:

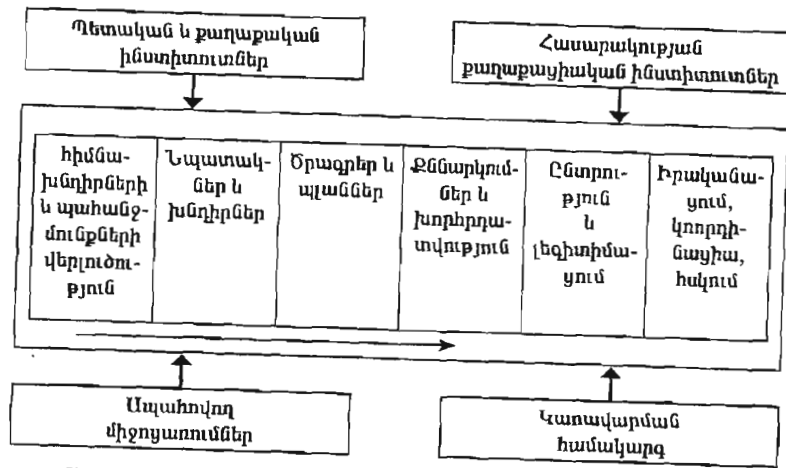
Իրական կյանքում կատարել այդ բոլոր չափազանց դժվար է, որի պատճառով խոսք կարող է զնալ, թե ինչ չափով է հնարավոր վարել ռապիդնալ քաղաքականություն: Ռապիդնալ քաղաքականություն մշակելու գործընթացը դժվարացնող գործոնների մեջ կարելի է առանձնացնել արժեքների ու նախասիրությունների, ավանդույթների, սովորույթների, մտածողության ու վարքի կարծրատիպերի կոնֆլիկտը, ազդեցության օբյեկտին վերաբերող գիտելիքների անբավարարությունը, նոր տեղեկատվության ստացման ծախսերը, արդարության ու հավասարության սկզբունքների պահպանումը, ոչ ձևական ու պատահական գործոնների ազդեցությունը, բյուրոկրատիայի վարքի շաբլոնությունը և այլն:

Ռապիդնալության հասկացությունը կիրառելի է քաղաքականության տարբեր բաղկացուցիչների նկատմամբ: Այն կարող է վերաբերվել քաղաքականության ձևավորման ամբողջ համակարգին, առաջին հերթին այն վերաբերվում է պետական կառավարմանը:

Այն կարող է լինել ընթացակարգի ռապիդնալություն, այդ թվում վարչական ու կազմակերպական գործընթացների: Ռապիդնալության հասկացությունը վերաբերվում է նաև ընտրված քաղաքական կուրսին, առաջնահերթություններին, խնդիրներին, նպատակներին և այլն:

Հրատապ հասարակական խնդիրների լուծման անհրաժեշտության ընդունումից հետո հնարավոր են պետական իշխանության մարմինների ու կառավարման գործողությունների հետևյալ ուղղությունները.

- մեկ սոցիալական շերտի կամ պրոֆեսիոնալ խմբի շահերին ուղղված գործունեություն,
- յուրաքանչյուր սոցիալական խմբի շահերի հաշվառում, նրանց շահերի առավելագույն բավարարում,
- խնդրի լուծում յուրաքանչյուր խմբի հետ դիրքային բանակցության (առևտրի) միջոցով՝ որոշակի գիշումների զնալով,
- խնդրի լուծումից շեղվելու մարտավարություն այն հույսով, որ ապագայում այն կհիքնակարգավորվի:
- գործառնական և կառույցային տեսանկյունով, երբ հաշվի են առնվում արտաքին ինստիտուտների ազդեցությունները: Պետական քաղաքականության զարգացման ընդհանուր սխեման ունի հետևյալ տեսքը.

Սխեմա 5. Պետական քաղաքականության ձևավորման ու իրականացման կառույցը և մեխանիզմը

Այդպիսով, առանձնացնելով հասարակական խնդիրները ու դրանց համալիր վերլուծությունից հետո հաշվի առնելով դրանց բնույթը և բովանդակությունը՝ ներքին գործոնները ու արտաքին ազդեցությունները՝ որոշվում են պետական քաղաքականության նպատակներն ու խնդիրները:

Պետական քաղաքականության բաղկացուցիչ մասն է պետական քաղաքականության պլանավորման ու իրականացման մեխանիզմը, որն ապահովում է դրված նպատակների ու խնդիրների կատարումը: Այդ մեխանիզմի հիմնական տարրերն են.

- քաղաքական ռազմավարության մշակման մեխանիզմը, քաղաքական նպատակների և առանձնահատկությունների որոշումը,
- այլընտրանքային օրինագծերի, ծրագրերի ու որոշումների գնահատման մեթոդները,
- խորհրդատվությունների ու համաձայնությունների համակարգը,
- պետական որոշումների լեգիտիմացիան և ընդունման մեխանիզմը,
- քաղաքականության կամ ծրագրերի իրականացման ու կոորդինացման համակարգը,
- հսկողության և մոնիտորինգի մեխանիզմը:

Ոչ պակաս կարևոր են պետական քաղաքականության տարրեր մեթոդներն ու միջոցները, որոնցից են.

- վարչական մեթոդները (հսկողություն, կառավարում, սահմանափակումներ, քվտաներ),
- կարգավորման տնտեսական մեթոդները (հարկեր, կրեդիտներ, տարիֆներ, դոտացիաներ),
- սոցիալ-հոգեբանական մեթոդները (համոզում, խրախուսում, մոտիվացում, համաձայնեցում, պայմանավորվածություն):

Հասարակության մեջ կառավարման ձևական ինստիտուտների ու մեխանիզմների հետ մեկտեղ գոյություն ունեն մասնաշաղկապային մշակութային արժեքներ, վարքի սոցիալական նորմեր, ավանդույթներ, հավատալիքներ, ազգային մեծալիտետ և այլն: Այդ գործոնների օգտագործումը և մեթոդները կախված են ընդհանուր իրադրությունից, պետական քաղաքականության նպատակներից ու քաղաքական կառավարման և կառույցի առանձնահատկություններից:

Կարևոր է նշել, որ պետական քաղաքականության մշակմանն ու իրականացմանը մասնակցում են մասնավոր և հասարակական կառույցներ ու կազմակերպություններ, ինչը նշանակալի չափով դժվարացնում է քաղաքականության մշակման և իրագործման գործընթացը, բանգի այդ կառույցները ձգտում են պաշտպանել իրենց խմբային շահերը:

Պետական քաղաքականության իրականացման մեջ զգալիորոշեր են խաղում օրենսդիր (ներկայացուցչական) և գործադիր մարմինները: Առանձին դեպքերում նրանց են միանում հասարակական ոչ պետական կազմակերպությունները, և ստեղծված «եռանկյունը» էապես կարողանում է ազդել կոնկրետ ոլորտում քաղաքականության մշակմանն ու իրականացման գործընթացի վրա:

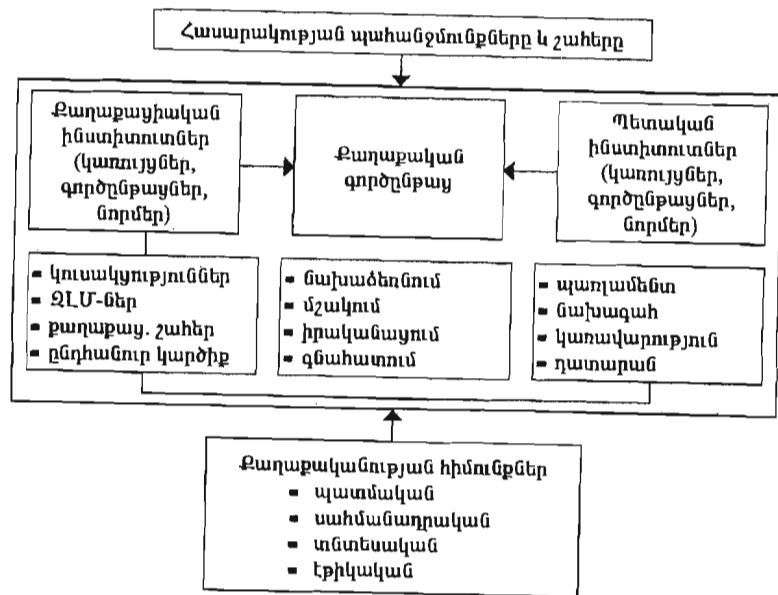
Պետական քաղաքականության մշակման հարցում կարևոր է մասնաշաղկապային առնել քաղաքականության օբյեկտներին, այսինքն՝ այն սոցիալական շերտերին, խմբերին, կազմակերպություններին և առանձին քաղաքացիներին, որոնց վրա տարածվում են պետական տվյալ քաղաքականությունը (ուղղակի կամ անուղղակի)՝ ազդելով նրանց վարքի, արժեքների և դիրքորոշումների վրա:

Եթե դիտարկելու լինենք պետական քաղաքականությունը որպես սոցիալական բարդ համակարգ և հասարակական մեխանիզմ, ապա կարևոր է հաշվի առնել դրա՝ հասարակության հետ փոխհարաբերու-

թյունների առանձնահատկությունները: Այդ տեսակետից կարևորվում են քաղաքական հետևյալ ինստիտուցիոնալ բաղկացուցիչները.

- հասարակության և քաղաքացիների պահանջմունքները և շահերը,
- քաղաքականության մշակման և իրականացման գործընթացը,
- պետական ինստիտուտները և կազմակերպությունները,
- պետական քաղաքականության պատմական, իրավական, բարոյական և տնտեսական հիմունքները:

Նշված ինստիտուցիոնալ բաղկացուցիչների միջև փոխհարաբերությունները ներկայացված են սխեմա 6-ում:

Սխեմա 6. Հանրային (պետական) քաղաքականության հիմնական ինստիտուցիոնալ բաղկացուցիչները

Առանձնացվում են պետական քաղաքականության մշակման և իրականացման չորս հիմնական մոդուլներ, որոնց հիմքում դրվում են «կենտրոն-ռեգիոններ» և «պետություն-հասարակություն» հարաբերությունները:

1. «**Վերևից-ներքև**» մոդել: Այդ մոդելում որոշումներն ընդունվում են կառավարման բարձրագույն օղակներում և իջեցվում են ստորին մակարդակներին (տարածքային և տեղական ինքնակառավարման կոնկրետ մարմիններին):

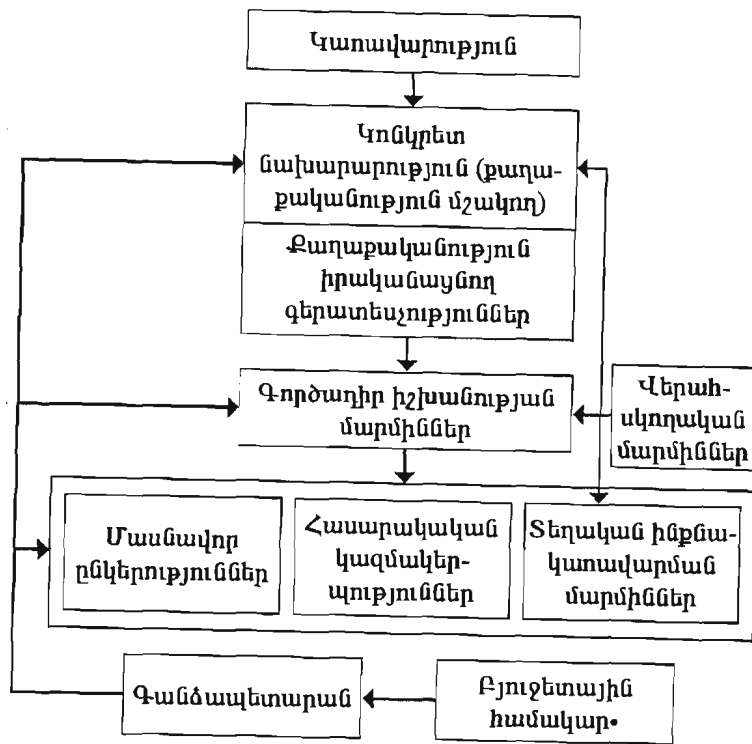
2. «**Ներքևից-վերև**» մոդելում քաղաքականության ձևավորումը սկսվում է պետական կառավարման ստորին կառույցներից, ակտիվորեն ներգրավվում են ռեգիոնալ և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ու դրանց առաջարկությունների հաշվառման, կարծիքների և շահերի հիման վրա այնուհետև մշակվում է կենսագործունեության կոնկրետ ոլորտի համար պետական ամբողջական քաղաքականություն:

3. «**Կենտրոնացված**» մոդել: Այստեղ քաղաքականության ձևավորումը իրականացվում է բյուրոկրատական ապարատի ուժերով: Հասարակական կազմակերպությունների ու քաղաքացիների կարծիքները նկատի չեն առնվում, և նրանց դիտում են որպես սպառողներ:

4. «**Դեմոկրատական**» մոդել: Այդ մոդելում գոյություն ունեն պետական քաղաքականության մշակման քաղաքացիների և հասարակական կազմակերպությունների ներգրավման մեխանիզմներ՝ պահպանելով կենտրոնացված կառավարումը: Խրախուսվում են քաղաքացիական նախաձեռնությունները, պետությունը օպերատիվ արձագանքում է բնակչության կարծիքին, ցուցաբերում է նրբազգայություն, և ձևավորում են քաղաքացիական հասարակության գործունեության ակտիվացման պայմաններ: Նկատենք, որ պետական քաղաքականության ցանկացած մոդելի և տիպի դեպքում արդյունավետությունը նշանակալի չափով կախված է այն բանից, թե որքանով են պետական կառավարման մարմինները հետևում հետևյալ հիմնարար վարչական արժեքներին՝

- արդյունավետություն
- հուսալիություն
- թափանցիկություն
- ենթահաշվետվություն
- արդարացում:

Կարևոր է ձևավորել կոնկրետ ոլորտում պետական քաղաքականության կառավարման համակարգը, որտեղ հաշվի առնված լինեն իշխանության տեղական մարմինները և մասնավոր կազմակերպությունները:

Սխեմա 7. Տնտեսության կոնկրետ ոլորտում պետական քաղաքականության կառավարման համակարգը

Սխեմա 7-ում ներկայացված են կոնկրետ ոլորտում պետական քաղաքականության կառավարման համակարգը, հաշվի են առնված իշխանության տեղական մարմինները, կազմակերպությունները և մասնավոր ընկերությունները:

Ներկայումս պետական կառավարման և քաղաքականության մշակման զարգացման ոլորտում հիմնական միտումներն են.

- պետական վարչարարության արդյունավետության և հուսալիության բարձրացման մեթոդների որոնումը,
- պետական իշխանության ինստիտուտների, ղեկավարատական լեզիտիմության և հաշվետու լինելու ուժեղացումը,
- քաղաքացիների համար պետական ծառայությունների որակի և բաշխման համակարգի կատարելագործումը:

Թվարկած կարևոր հիմնախնդիրների լուծումները առաջադրում են քաղաքական գործիչների ու չինովնիկների փոխհարաբերությունների, քաղաքական ու պետական ինստիտուտների միջև հարաբերությունների ուժեղացում, այն է՝

- նախարարությունների և գերատեսչությունների ընդհանուր գործառույթների օրենսդրական ամրագրում (կադրային քաղաքականություն, կազմակերպության բյուջե, կառավարչական հսկողություն, որոշումների ընդունում և այլն), տնտեսական ու քաղաքական գործառույթների բաժանում,
- քաղաքական գործիչների և պետական ծառայողների (հատկապես բարձրագույն օղակի) փոխհարաբերությունների կարգավորման միասնական սկզբունքներ և նորմեր,
- նախարարություններին ու գերատեսչություններին իրենց իրավասությունների մեջ մտնող հարցերի լուծման մեջ հարաբերական ինքնուրույնության տրույն:

Ներկայումս շատ երկրներում հրաժարվում են պետական կառավարման բյուրոկրատական մոդելից՝ փոխարինելով այն նոր պարադիգմայով, ուղղորդվելով ժամանակակից նոր արժեքներով և մարտահրավերներով: Տեղի է ունենում կազմակերպական կառույցների զարգացում ի հաշիվ հորիզոնական կապերի ու ցանցերի՝ հաշվի առնելով քաղաքացիների պահանջմունքներն ու կոնկրետ արդյունքների հասնելը, պետական ապարատի աշխատանքի հետագա ղեկավարատապարհում և ապակենտրոնացումը, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների լայն օգտագործման հնարավորությունները: Այդ իրադրությունում կարևորվում են նորմատիվ-իրավական, կազմակերպա-կառավարչական, ֆինանսա-տնտեսական, կադրային, սոցիալ-հոգեբանական և նյութատեխնոլոգիական ոլորտներում առաջացած խնդիրների լուծման մեխանիզմների մշակման հարցերը: Մեծ նշանակություն է ստանում նաև պետական քաղաքականության գիտա-տեխնիկական ապահովումը:

Հասարակության զարգացման պետական կարգավորման խնդիրը պետական կառավարման տեսության կարևորագույն կենտրոնական խնդիրներից է: Ինչպես ցույց տվեց պատմական փորձը, շուկայական էկոնոմիկան՝ տարածքներ բացելով արտադրողական ուժերի աճի համար, ծնում է սոցիալական արժեքների (ինտելեկտուալ, բարոյական, քաղաքացիական, ընդհանուր մշակութային) նվազեցման միտումներ: Միջազգային կազմակերպությունները ներկայումս մեծ ուշադրություն

են դարձնում շուկայի պայմաններում պետական կարգավորման խնդիրներին: 1995 թ.-ին ՄԱԿ-ի փորձագետների պետական կառավարման ու ֆինանսավորման բնագավառին նվիրված 12-րդ խորհրդակցությունում առաջարկվեց պետական ծրագրեր մշակելիս օգտագործել պետության ներքին կատարելագործման նոր ռազմավարություն: ՄԱԿ-ի փորձագետներն առաջարկեցին արմատապես փոխել պետական կառավարման համակարգը «սիներգետիկական ընտրովի մոդուլային ռազմավարության» հիման վրա: Այդ ռազմավարությունը ենթադրում է պետական քաղաքականության մշակման համար տարբեր կառույցների առկայություն, որոնք կազմում են պետական կարգավորման բաց ցանց, և որտեղ խրախուսվում են առողջ մրցակցության տարրերը: Խոսքը գնում է հասարակության զարգացման երկարաժամկետ համակարգային պլանավորման ռազմավարության (մինչև 50 տարի) մասին՝ բաժանելով 5-10 տարվա ցիկլերի:

Այսօր փորձագետներն առաջարկել են մտածել «խոշոր ռազմավարությունների և մեծ ձեռնարկումների» կատեգորիաներով: Որպեսզի հասարակությունը առաջ գնա, ինքնագարգանա, անհրաժեշտ է նրա առջև դնել ոչ թե պրագմատիկ պարզ խնդիրներ, այլ այնպիսիք, որոնք ընդունակ են ոգևորելու մեծամասնությանը: Հենց դրա համար էլ պետական քաղաքականություն մշակելիս հարկավոր է լայնորեն օգտագործել ամբողջ հասարակության համար նշանակալի բարոյական գործոնների ու կատեգորիաների վրա հիմնված փաստարկներ:

Շուկայական հասարակության հիմքում ընկած անհատական հարստացման մոտիվացիան ստեղծում է բավական մեծ կոլեկտիվ բարոյական ոգևորության դեֆիցիտ, որն անհրաժեշտ է խոշոր ազգային խնդիրների լուծման համար: Շուկայի պայմաններում հենց պետության վրա է ընկնում այդ բարդ հումանիտար առաքելությունը՝ ստեղծել համանշանակալի բարոյական նպատակներ ու արժեքներ, որոնք ընդունակ են ոգևորելու քաղաքացիների մեծամասնությանը: Ժամանակակից գիտությունն ապացույցել է, որ որքան բարձր է կառավարչական մտածողությունում արժեքային մտածողության բաժինը, այնքան մեծ է կոնյուկտուրային կարճաժամկետ նպատակները ռազմավարական ենթարկելու նրա ընդունակությունը:

ՄԱԿ-ի փորձագետներն առաջարկել են պետական ծրագրերը մշակելիս հենվել հետևյալ սկզբունքների վրա.¹

- Ռազմավարական մասշտաբներով հայեցակարգային մտածողություն,
 - Առաջնային ուշադրություն հանգույցային հարցերին, որոնք բացահայտում են այլընտրանքային ընտրության հնարավորություն,
 - Նոր այլընտրանքային տարբերակների մշակմանը ստեղծագործական լայն մոտեցում,
 - զլոբալ պատմական գործընթացների ընկալման բավարարաստիճան,
 - ռազմավարական անկայունության պայմաններում մանրակրկիտ վերլուծություն,
 - երկարաժամկետ հեռանկարների հաշվառում,
 - անորոշության գործոնների հատուկ գիտական վերլուծություն,
 - համակարգային մոտեցում,
 - արժեքային մոտեցում,
 - թույլ տված սխալների փնտրման կողմնորոշում,
 - բարձր ուշադրություն ռեսուրսներին,
 - վարչական կառույցների օգտագործում և ուշադրություն դրանց գործունեության իրավական ասպեկտներին,
 - քաղաքական գործոնների ազդեցության հաշվառումով ոչ քաղաքական մեթոդների առաջնայնություն,
 - բազմակարծիքային հասարակական մտածողության զարգացում,
 - մեծ ուշադրություն ճգնաժամների կարգավորման հարցերին,
 - ծրագրի իրականացման ընթացքում կուտակված փորձի պերմանենտ ընդհանրացման պատրաստակամություն:
- Ժամանակակից հասարակության լուրջ հիմնախնդիրներից է բնակչության մեծամասնության պասիվությունը, ուղղորդվածությունը ոչ դեմոկրատական մասնակցության կուլտուրային:
- Սիներգետիկական ռազմավարության օգտագործումը ենթադրում է պետական քաղաքականության մշակման համար տարբեր կառույցների օգտագործում: Առանձնացվում են երկու տիպի ստորաբաժանումներ.
- որոշումների ընդունման պատասխանատու ղեկավարներին կից պետական քաղաքականություն մշակող խմբեր,

1 Making The Position of Governments in the Field of Politics Stronger //The (2th Conference of Expert of UNO on the point of State Management N9 1995

- պետական ծրագրերի մշակման և այլ երկարաժամկետ քաղաքական փաստաթղթերի ու որոշումների մշակմանը հիմնական ուշադրություն դարձնող գիտահետազոտական կազմակերպություններ և վերլուծական կենտրոններ:

Այդ կառույցներին առաջարկվում է գործառել ընթացիկ քաղաքական կյանքից որոշ հեռավորության վրա, որպեսզի հնարավորություն լինի անկախորեն զբաղվել երկարաժամկետ փաստաթղթերի ու ծրագրերի խորացված մշակումով:

Անհրաժեշտ է համարվում խրախուսել ոչ պետական անկախ հասարակական քաղաքականության հարյերով զբաղվող վերլուծական և հետազոտական կենտրոններին՝ ամենակարևոր հասարակական հիմնախնդիրների լուծման այլընտրանքային լայն սպեկտր ունենալու համար:

1.4. ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԻՊԵՐԸ ԵՎ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Պետական քաղաքականության դասակարգման չափանիշներ կառուցել են լինել.

- հասարակության կենսագործունեության ոլորտները,
- դրա իրականացման մակարդակները,
- ֆունկցիոնալ ուղղորդվածությունը,
- ազդեցության օբյեկտներն ու կառույցները և այլն:

Պետական քաղաքականության հիմնական ոլորտներն են տնտեսական, սոցիալական, պետա-իրավական ու արտաքին քաղաքականությունը, որոնք իրենց հերթին տրոհվում են առանձին ուղղությունների (տե՛ս, սխեմա 8).

Պետական քաղաքականության հիմնական ոլորտները	
Տնտեսական քաղաքականություն	
արդյունաբերական ագրարային հարկային դրամավարկային ռեգիոնալ կառույցային և այլն քաղաքականության հիմնական ոլորտները	
Սոցիալական քաղաքականություն	
կրթական մշակութային դեմոգրաֆիական ազգային երիտասարդական թոշակային և այլն	
Պետա-իրավական քաղաքականություն	
օրենսդրական կրիմինալ դատական կադրային վարչական	
Արտաքին քաղաքականություն	
պաշտպանական արտաքին արտաքին տնտեսական ազգային անվտանգության	

Սխեմա 8. Պետական քաղաքականության հիմնական ոլորտները

Նշված ոլորտներում պետական քաղաքականության իրականացման համար ստեղծվում են պետական կառավարման համապատասխան համակարգեր, որոնք ներառում են պետական կազմակերպություններ ու գերատեսչություններ՝ այդ ոլորտներում քաղաքականություն մշակելու և պատասխանատվություն կրելու նպատակով:

Հաճախ պետական քաղաքականության տիպաբանությունը տրվում է ըստ իրականացման մակարդակների.

- տեղական
- տարածքային
- համազգային
- միջազգային և համաշխարհային:

Ըստ գործառնության տիպերը ներկայացվում են՝ **ներքին** (կապված քաղաքացիների և սոցիալական խմբերի միջև հարաբերությունների կարգավորման հետ), **արտաքին** (այլ պետությունների հետ տվյալ պետության հարաբերությունների կարգավորում, ինչպես նաև միջազգային կազմակերպությունների և այլ սուբյեկտների):

Ավանդաբար համագգային (ընդհանուր) պետական քաղաքականության համակարգում առանձնացնում են մաս ճյուղային, կառույցային և տարածքային քաղաքականության տիպեր: Օրինակ, ֆինանսական, դրամային, և գնային քաղաքականություն, կառույցային, ագրարային և այլն (տե՛ս, սխեմա 8.):

Քաղաքականությունը դիմամիկ գործընթաց է ու պահանջում է շարունակական որոշումների կայացում, և կախված գոյություն ունեցող հիմնախնդիրների առանձնահատկություններից ու բովանդակությունից՝ որոշումները լինում են հետևյալ չորս տիպի.

- օպերատիվ, ըստ վարչական հանրային, ամենօրյա, սովորական գործերի բնույթի,
- միջին մակարդակի կարևորության խնդիրների վերաբերյալ որոշումներ: Օրինակ, բյուջեի ընդունում, վարչական փոփոխությունների անցկացում, հարկային ու մաքսային նորամուծությունների իրականացում,
- հրատապ նոր հարցերի վերաբերյալ որոշումներ, որոնք կապված են առանձնահատուկ իրադրության հետ կամ մասշտաբային փոփոխությունների հետ,
- պետական քաղաքականության մեջ նոր ռազմավարական նախաձեռնությունների հետ կապված, որոնք ուղղված են համագգային հարցերի լուծմանը և վերաբերվում են հասարակության ու պետության կենսագործունեության հիմքերին: Օրինակ, քաղաքական ռեֆորմներ, ռազմական շինարարություն, սահմանադրական փոփոխություններ և այլն:

Քաղաքականության յուրաքանչյուր ոլորտ ունի իր կառույցը ու ազդման օբյեկտները: Այդ պատճառով էլ յուրաքանչյուրի մեջ առանձնանում են առանձին բլոկներ:

Կախված իրադրության առանձնահատկությունից ու հասարակական հիմնախնդիրներից՝ ձևավորվում է պետական քաղաքականության որոշակի տիպ, որին, իր հերթին, համապատասխանում է պետական կառավարման որոշակի կառույց, ինչպես նաև որոշումների կայացման հատուկ մեխանիզմներ:

Կարևորագույն ուղղություն է հանդիսանում պետական-վարչական քաղաքականությունը, որը շատ ընդհանրություններ ունի «պետական շինարարության ռազմավարություն» հասկացության հետ: Պետական-վարչական քաղաքականության հիմնական իմաստը երկրում

պետական կառավարման համակարգի կատարելագործման պլանավորված ու մշտապես նպատակաուղղված աշխատանքն է: Լայն իմաստով, այն կայանում է ներկայացուցչական, գործադիր ու դատական իշխանությունների աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման և հասարակության զարգացման օրինաչափություններին համապատասխան:

Պետական խնդիրները լուծելու համար անհրաժեշտ է, որ պետական ապարատը լինի մրցունակ, հնարավորություն ունենա կատարելու իր հիմնական գործառույթները: Հետևաբար դրա մոդեռնացումը պետք է կատարվի մշտապես, իսկ խորը որակական սոցիալական փոփոխությունների դեպքում անհրաժեշտ է կատարել կառույցային և գործառնական ռեֆորմներ: Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ յուրաքանչյուր 15-20 տարին անհրաժեշտ է պետական կառավարումը թարմացնել ու մոդեռնացնել: Այդ հիմնարար խնդիրը լուծելու համար անհրաժեշտ են՝

- պետական կառավարման ամբողջ համակարգի ու իշխանության և պետական ապարատի գործառնության համալիր ուսումնասիրություն և վերլուծություն,
- համաշխարհային փորձի հիման վրա պետական կառավարման արդյունավետության բարձրացման ծրագրերի ու հայեցակարգերի մշակում,
- վարչական ընթացակարգերի կատարելագործում և պետական-վարչական քաղաքականության ձևավորում,
- քաղաքացիների և պետական ու մունիցիպալ իշխանության մարմինների միջև հարաբերությունների զարգացում:

Այդ, իր հերթին, պահանջում է ստեղծել վարչական քաղաքականության մշակման ու իրականացմանը պատասխանատու կազմակերպական կառույցներ: Նման կառույցների հիմնական տարրերը կարող են լինել.

- քաղաքական իմաստիտուտները, որոնք պատասխանատվություն են կրում պետական շինարարության ռազմավարության ձևավորման համար:
- Պետական գործադիր մարմինները պատասխանատու են դրանց իրականացման համար:
- Փորձագիտական-վերլուծական ապահովող ենթակառույցները, հետաքյալ մաս գիտա-տեղեկատվական ծառայությունները, հե-

տագնատական կենտրոնները, ուսումնական հաստատությունները և մասնագիտական ասոցիացիաները:

Պետական քաղաքականության կարևորագույն ուղղություններից է պետական ապարատի կառույցի, պետական գործառնությունների, պետական կառավարման կառույցի, կադրերի կառավարման ու նորմատիվ-իրավական ակտերի նախապատրաստման ու իրականացման ոլորտներում ռեֆորմները:

Պետական ապարատի բարելավումն ընդգրկում է շատ ոլորտներ ու բազմաթիվ ուղղություններ, որոնցից գլխավորներն են.

- իշխանության գործադիր մարմինների փոխհարաբերությունները այլ պետական ինստիտուտների հետ, ինչպես հորիզոնական, այնպես էլ ուղղաձիգ (սահմանադրական-քաղաքական ասպեկտով) ուղղություններով,
- գործունեության և կոորդինացիայի մեխանիզմների ու կազմակերպական կառույցների կատարելագործումը,
- վարչական ընթացակարգերի ու գործընթացների (գործառնական ասպեկտ),
- կադրային քաղաքականության ու պետական ծառայության համակարգի (կադրային ասպեկտ) մոդեռնացումը,
- պետական ֆինանսների կառավարման համակարգի և բյուջեի մշակման մեթոդների փոփոխությունը:

Նշված բարեփոխումները իրականացնելիս կարևոր է հաշվի առնել քաղաքական, ինստիտուցիոնալ և վարչա-կազմակերպական փոփոխությունների համալիր հետևանքները երկրի վարչական համակարգի զարգացման համար:

1.4.1. Կառավարման ու քաղաքականության վերլուծության և մոդելավորման տեսական մոտեցումներ:

Ժամանակակից քաղաքագիտությունը առանձնացնում է պետական քաղաքականության մշակման և իրականացման մի քանի հնարավոր տեսական մոդելներ՝ կախված իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի իրականացման առանձնահատկություններից, գոյություն ունեցող շահերի խմբերի համակարգից, նրանց ու կառավարության փոխհարաբերությունների բնույթից և պառլամենտում գոյություն ունեցող քաղաքական ուժերի դասավորությունից:

Պատերճալիստական տեսությունը առաջարկում է, որ երկրի լիդերները գործեն հասարակության շահերով ուղղորդվելով և պատասխանատվություն ստանձնեն որոշելու, թե ինչով պետք է զբաղվի կառավարությունը: Դրա էության բանաձևումը հետևյալն է. «Կառավարության գործը կառավարելն է»: Նախարարներն ու պառլամենտի անդամները, չհարցնելով, թե ինչ է ժողովուրդն ուզում, այլ ղեկավարվելով սեփական դատողություններով և սկզբունքներով, պետք է գործեն այնպես, ինչպես, իրենց կարծիքով, հասարակության բարեկեցության համար լավ կլինի: Ըստ այդ տեսակետի կառավարությունը գոյություն ունի ժողովրդի համար, այլ ոչ թե ենթակա է նրան: Նրանց լոգոնգը հանգում է հետևյալին. «Կառավարության պարտքը ոչ թե վերջին հանրային հարցմանը համապատասխանելն է, այլ ազգային շահերը պաշտպանելը», կամ «Կառավարությունը գործում է հանուն բոլոր քաղաքացիների»: Իհարկե լոգոնգները լավն են, սակայն մեծ հնարավորություն ունեն վերածելու կառավարումը դրա հակադիրին: Պատերճալիզմի դեկտրինան միշտ էլ հաջողություն ունի չինովնիկների մոտ, այն ծառայում է կառավարող կուսակցությանը, որն իրեն դիտում է որպես ժողովրդի շահերի միակ շահախնդիրը: Ընդդիմությունը մերժում է այն այդ մույն պատճառով:

Կռնկտիվիստական տեսությունը կառավարության դերը տեսնում է նրանում, որ այն պետք է հավասարակշռություն ստեղծի (գտնի) խոշոր սոցիալ-տնտեսական խմբերի շահերի միջև: Այդ տեսակետից կուսակցությունները և «ճնշող խմբերը» ավելի հզոր են, քան անհատները: Համարվում է, որ ավելի ապահովվածները (հարուստները) պետք է օգնեն քիչ ապահովվածներին սոցիալական ծրագրերով և կամավոր օժանդակություններով, իսկ նվազ կրթված մարդիկ պարտավոր են հաշվի մատել հասարակության ավելի կրթված անդամների կարծիքի հետ և գործել ըստ նրանց հանձնարարականների:

Անհատապաշտական տեսությունը ընդգծում է քաղաքական գործընթացում յուրաքանչյուր քաղաքացու ձայնի կարևորությունը: Կառավարությունը պետք է կրթական, մասնագիտական ուսույման, որակավորման բարձրացման և սոցիալական քաղաքականության այլ ուղղություններով տանի այնպիսի կուրս, որը թույլ կտա քաղաքացիներին առավելագույնս բացահայտել իրենց ընդունակությունները:

Կառավարման ու քաղաքականության վերլուծության ժամանակ սովորաբար ուշադրություն է դարձվում հետևյալ ոլորտներին.

- պետական քաղաքականության մշակման և իրականացման գործընթացին,

- որոշակի ոլորտներում քաղաքականության բովանդակությունը,
- քաղաքականության իրականացման արդյունքներին ու հետևանքներին,
- քաղաքականության հիմնավորմանն ու պաշտպանության մեթոդներին,
- վերլուծական ու գնահատման մեթոդների կիրառմանը,
- պետական քաղաքականության համեմատական վերլուծությանը:

Վերլուծության հիման վրա ձևավորվում է որոշակի պարադիգմա, որի շրջանակներում զարգացվում են գաղափարներ, հայեցակարգեր, տեսություններ, իրականացվում են պետական ծրագրեր և մշակվում քաղաքական ռազմավարություններ:

Այդպես, XX դարի սկզբներին գերակայում էր պետական ծառայության ռազմավարական հետ կապված միտումը (վարչական ռազմավարության պարադիգման), որը կայանում էր հետևյալում.

- պետական ծառայության կառույցների հստակ ձևավորում և պետական վարչարարության բարձրացում (ռազմավարական բյուրոկրատիայի վերաբերյալ մոդելը),
- որոշումների կայացման համակարգի կատարելագործում,
- կոմունիկացիոն կանալների զարգացում,
- պետական ապարատում շահերի ու կոնֆլիկտների կարգավորման մեխանիզմների ստեղծում:

Հաջորդ փուլը (վարչական քաղաքակրթական պարադիգման) պետական ծառայության հումանիզացման միտումն է, այն է՝

- ակցենտը տեղափոխել բնակչությանը ծառայություններ մատուցելու վրա և պետական մարմինների գործունեության սոցիալական ուղղությունների զարգացմանը,
- վարչական մշակույթի բարձր էթիկայի ձևավորում,
- պետական ծառայության ապաբյուրոկրատացում:

Այդ փուլին հետևեց պետական ծառայողների պատասխանատվության և հաշվետվության բարձրացման, բնակչության ու քաղաքացիական հասարակության տարբեր ինստիտուտների մասնակցությունը հասարակական խնդիրների լուծմանը (վարչական պատասխանատվության պարադիգմա):

Այս փուլին փոխարինեց վարչական էկոնոմիկայի պարադիգման, այն է՝ շուկայական մեխանիզմների լայնորեն կիրառումը պետական կառավարման մեջ:

Հանրային (պետական) քաղաքականության ուսումնասիրման հիմնական մոտեցումներն ու հայեցակարգերը ներկայացված են հետևյալ ուղղություններում՝ ինստիտուցիոնալիզմի, քաղաքական գործընթացի հայեցակարգի, խմբերի տեսության, էլիտաների տեսության, ռազմավարական տեսության, ինկլյուզիվիզմի (հաջորդական քայլերի), խաղերի տեսության և բաց համակարգերի տեսության մեջ:

Այդպես, ինստիտուցիոնալ վերլուծությունը սկսվում է հիմնախնդրի ընդհանուր բովանդակությունից. ինչպե՞ս է առաջացել, դրա բնույթը և զարգացման միտումները, ազդեցության հիմնական գործոնները և այլն: Այնուհետև որոշվում են քաղաքականության հիմնական մասնակիցները (սուբյեկտները՝ ակտորները), որոնք ներքաշված են հիմնախնդրի լուծման գործընթացի մեջ և այն, ինչը ազդում է պետական քաղաքականության վրա: Դրա համար առանձնացնում են պետական իշխանության և այլ կազմակերպությունների հիմնական գործառնությունները և խնդիրները, ուսումնասիրվում դրանց դերը որոշակի գործունեությունների կատարման մեջ, գնահատում են դրանց կարգավիճակը և գործունեության արդյունքները, հաջողությունների և անհաջողությունների պատճառները:

Ամփոփիչ փուլում տրվում են հետևյալ երեք հարցերի պատասխանները.

- այդ կառույցների ձևական և ոչ ձևական պատասխանատվությունը տվյալ գործառնությունների կատարման համար, նրանց աշխատանքի արդյունավետությունը՝ ամբողջովին վերցված,
- կազմակերպությունների ռեսուրսները, հմարավորությունները, կոմպետենտությունը, իշխանական լիազորությունները և դրանց համապատասխանությունը գործառնություններին և խնդիրներին,
- պետական քաղաքականության մասնակիցների մոտիվացիան և հաշվետվության համակարգը:

Պետական քաղաքականությունը որպես մշտական քաղաքական գործընթաց դիտարկելիս շեշտը դրվում է նպատակների, փուլերի, պետական ու քաղաքական ինստիտուտների գործողությունների ու պետական քաղաքականության բովանդակության ու արդյունքների վրա (սխեմա 9.):

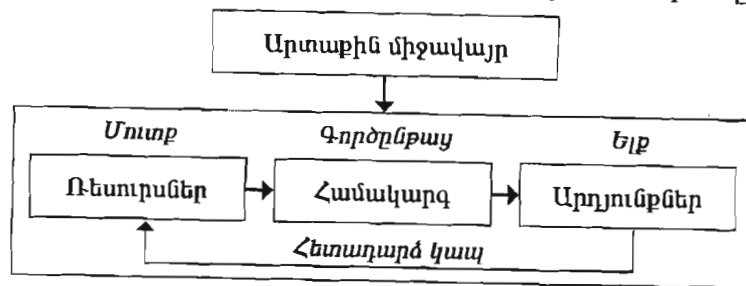
Պետական և քաղաքացիական ինստիտուտներ ▪ նպատակներ, ▪ ռազմավարություններ, ▪ ռեսուրսներ	Քաղաքական գործընթաց ▪ ձևավորում, ▪ իրականացում, ▪ զնախատում	Պետական քաղաքականություն Արդյունքներ և էֆեկտներ
--	--	--

Սխեմա 9. Ինստիտուտներ և քաղաքական գործընթաց

Մեծ տարածում ունի համակարգային մոտեցումը, որի դեպքում պետական մարմինների գործունեությունը դիտվում է որպես համակարգ, որի ենթահամակարգերն են անձնակազմը, կազմակերպական կառույցները, ներքին կոմունիկացիաները և այլն: Դրանք գտնվում են արտաքին միջավայրի ազդեցության տակ և ստիպված են հարմարվել միջավայրի մարտահրավերներին՝ օգտագործելով հետադարձ կապերը և ներառված են ռեսուրսների որոնման և օգտագործման գործընթացի մեջ: Համակարգային մոտեցման ընդհանուր մոդելը տրված է սխեմա 10-ում:

Կառավարման համակարգային վերլուծության դեպքում մեծ նշանակություն ունեն.

- շրջակա միջավայրի ազդեցությունը կառավարչական որոշումների կայացման վրա,
- հետադարձ ինֆորմացիոն կապերի զարգացման աստիճանը:

Սխեմա 10. Համակարգային մոտեցում կառավարմանը

Պետական կառավարման մարմիններում որոշումները կախված են արտաքին միջավայրի մարտահրավերներից ու սպասումներից, ինչպես նաև համակարգի պահանջներից ու սահմանափակ ռեսուրսների

բաշխման անհրաժեշտությունից: Նշենք ևս մի կարևոր գործոն. ցանկացած համակարգի գործառնությունը կախված է նրա բարդությունից, որն ունի երկու ասպեկտ.

ա) բարդություն, որը ներառում է համակարգի կառույցը, նրա ենթահամակարգերը ու նրանց միջև փոխհարաբերությունները,

բ) դինամիկ բարդություն՝ համակարգի ու նրա մասերի վարքը ժամանակի և գործունեության ընթացքում:

Համակարգային մոտեցումը ներառում է համակարգային վերլուծություն, որը իրականացվում է տարբեր կերպ՝ կառույցելով «նպատակների ծառը», կամ «աշխատանքների ծառը», կամ «հիմնախնդիրների ծառը»: Այն կայանում է նրանում, որ ձևակերպվում է համակարգի վերջնական նպատակը, այնուհետև այն տրոհվում է ենթանպատակների, գործառնությունների, աշխատանքների և օպերացիաների, ընդհուպ մինչև կառավարման տեխնոլոգիական գործընթացների:

1.5. ԲԱՂԱՔԱՎԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՄԻՋԱԿԱՅՐԸ ԵՎ ԹԱՓՆԱՅԻԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Պետական (հանրային) քաղաքականություն մշակելիս մեծ նշանակություն ունի արտաքին միջավայրի վերլուծությունը (քաղաքականության համատեքստը), որի տակ, առաջին հերթին, հասկանում են արտաքին միջավայրի այն բազմաթիվ գործոնները, որոնք տարբերակովությունամբ են ազդում քաղաքականության մշակման ու իրականացման գործընթացի վրա: Հետևաբար պլանավորելու և հմուտ դեկավարելու համար անհրաժեշտ է առանձնացնել, գնահատել և վերլուծել արտաքին միջավայրի հիմնական այն գործոնները, որոնք ազդում են պետական մարմինների վրա, և այնուհետև որոշել քաղաքական ռազմավարությունը և մարտավարությունը՝ հաշվառելով երկարաժամկետ միտումները:

Ոչ պակաս կարևոր նշանակություն ունի ներքին միջավայրը՝ ընդհանուր պայմանները, պետական իշխանության մարմինների գործունեության հետ անմիջական կապված ուժերը և գործոնները, որոնք ձևավորում և իրականացնում են համապատասխան քաղաքականությունը: Այդ բոլորը ստիպում են անցկացնել ներքին ու արտաքին միջավայրերի հետևյալ համալիր վերլուծությունը.

- միջավայրերի բնութագրությունները,
- միջավայրերի գործոնները, դրանց զարգացման միտումները,
- միջավայրերի փոփոխությունների պատճառները:

Արտաքին միջավայրը ուսումնասիրելիս հաճախ է օգտագործվում մենեջմենթի SWOT մոդելը, որը ներառում է արտաքին միջավայրերի հետ կապված հնարավոր վտանգների ու հնարավորությունների, ինչպես նաև տվյալ կազմակերպության ուժեղ և թույլ կողմերի վերլուծությունները:

Հատուկ նշանակություն ունի օբյեկտի վրա անմիջականորեն ազդող գործոնների ու շարժիչ ուժերի ուսումնասիրությունը, որը թույլ է տալիս պետական մարմինների կողմից մշակել գործողությունների կոնկրետ ծրագիր:

Ընդհանուր առմամբ արտաքին միջավայրը ուսումնասիրելիս այն տրոհում են ընդհանուր և գործարար միջավայրերի կամ այլ կերպ՝ մակրո և միկրոմիջավայրերի: Դրանցում տարբերությունը կայանում է հետևյալում. միկրոմիջավայրը ներառում է այն գործոնները, որոնք անմիջականորեն ազդում են պետական կառավարման ու քաղաքականության վրա, և, որպես կանոն, դրանց վրա կարելի է ազդել և սահմանել որոշակի հսկողություն: Ընդհանուր միջավայրի վրա կարելի է ազդել միայն անուղղակի, քանզի այն օբյեկտիվ բնույթի է, իսկ նրա գործոնները պետական կառույցների ազդեցության դաշտից դուրս են: Այդպիսով, միջավայրի բոլոր գործոնները կարելի է բաժանել պետական ու տեղական իշխանությունների կողմից հսկվողների և չհսկվողների:

Ընդհանուր միջավայրը ներառում է որոշակի հասարակական ինստիտուտներ և հարաբերություններ, որոնցից են.

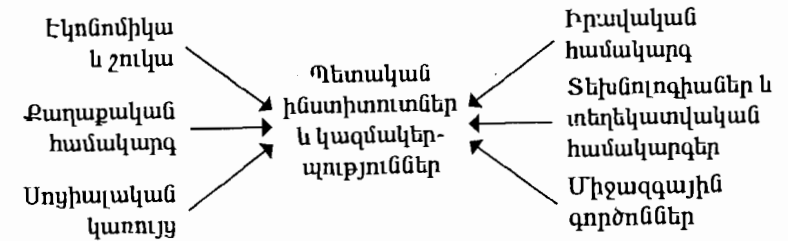
- քաղաքական համակարգը (իշխանությունների տարանջատում, քաղաքական իշխանության կառույցը, քաղաքական կուլտուրան),
- իրավական համակարգը (օրենսդրության բովանդակությունը և առանձնահատկությունները, դատական իշխանության արդյունավետությունը),
- տնտեսական համակարգը (տնտեսական պլանավորումը և կարգավորումը, զբաղվածության կառույցը, հարկային և մաքսային համակարգը, արտադրության ու բաշխման համակարգը),
- սոցիալ-մշակութային համակարգը (սոցիալական կառույցը, սոցիալական արժեքները ու վարքի նորմերը, կրթական համակարգը, ազգային խառնվածքը և հոգեբանությունը, մասնագիտական էթիկան և ավանդույթները),
- տեխնոլոգիական համակարգը (գիտության և տեխնիկայի զարգացման միտումներ, առաջավոր գաղափարներ և հայեցակարգեր, նորարարությունների կառավարման համակարգ, տե-

ղեկավարական համակարգեր, նոր տեխնոլոգիաներ, ապրանքներ և ծառայություններ),

- միջազգային համակարգը (միջազգային կազմակերպություններ, տարածաշրջանային միություններ, վերազգային կոմպանիաներ, արտաքին քաղաքականության առանձնահատկությունները, աշխարհաքաղաքական իրադրությունը, արտասահմանյան պետությունների հետ համագործակցության և կոնֆլիկտայնության մակարդակը):

Արտաքին գործոնների դերը պետական իշխանության մարմինների աշխատանքում մշտապես աճում է, որը, ոչ վերջին հերթին, կապված է համաշխարհային գործընթացների գլոբալացման հետ, նոր մարտահրավերների ու հիմնախնդիրների առաջացման, ինչպես նաև միջազգային կազմակերպությունների դերի աճի հետ:

Ամենից դժվար է այն մշակել և իրականացնել պետական քաղաքականության և որոշումների բարդ և արագ փոփոխվող արտաքին միջավայրի պայմաններում, որն առաջացնում է անորոշության բարձր մակարդակ և հանգեցնում մեծ ռիսկերի: Այդպես օրինակ, անկայուն քաղաքական միջավայրը չափազանց բացասական է անդրադառնում տնտեսական, քաղաքական և առանձին ապրանքային շուկաների վրա, իսկ պետական ապարատի բարձր կոռումպայվածությունը նշանակալի չափով նվազեցնում է արտաքին ինվեստիցիաները, խախտում է մրցակցային պայքարի արդարության սկզբունքը:

Մխենյան 11. Պետական կազմակերպությունների և ինստիտուտների արտաքին միջավայրը

Տնտեսության ու սոցիալական քաղաքականության վրա մեծ ազդեցություն է ունենում բնակչության ծերացումը և հասարակության մեջ մեծահասակների քանակի ավելացումը, որը հանգեցնում է տնտեսական աճի նվազմանը:

Այդ բոլորից եզրակացությունն է. անհրաժեշտ է ստեղծել ռիսկերի և փոփոխությունների կառավարման համակարգեր պետական իշխանության մարմիններում՝ հիմնված արտաքին մարտահրավերների և գործոնների հսկողության ու տեղեկատվական-վերլուծական համակարգերի վրա:

Միսենա 12-ում ներկայացված են մի շարք մարտահրավերներ, որոնք սովորաբար երկրների կառավարությունների առաջ են ծագում, և դրանց համապատասխան մշակող քաղաքականությունները և պետական կառավարման համակարգերը:

Ընդհանուր միջավայրի ուսումնասիրության հետ միաժամանակ ու նրա հանգույցային տարրերի որոշումից հետո, որոնք ամենամեծ ազդեցությունն են գործում պետական կառավարման վրա, առանձնացվում և վերլուծվում են գործարար կամ կազմակերպական միջավայրը:

N	Մարտահրավերներ	Լուծումներ
1	Հասարակական գործընթացների դինամիզմ և արագացում	Կանխատեսում, ընդհանուր միտումներին համապատասխան կառավարում
2	Հասարակության մեջ բազմազանության աճ և բարդացում	Համակարգային տեսական և հասարակական հարաբերությունների վերլուծություն ու կարգավորված մոտեցումների բազմազանություն
3	Մոցիալական զարգացման կոնֆլիկտայնություն և հակասականություն	Համաձայնության ձգտում և խաղաղ բանակցություններ բոլոր կողմերի շահերի հաշվառմամբ
4	Գործընթացներ և կառույցների մոդեռնացման մշտական ավելացում	Փոփոխությունների կառավարում, կառույցների և գործընթացների նպատակային բարեփոխումներ

Միսենա 12.

Այն իրենից ներկայացնում է կոնկրետ արտաքին կազմակերպություններ ու խմբեր, որոնք ազդում կամ կարող են ազդել պետական քաղաքականության ու այնպիսի հարցերի վրա, ինչպիսիք են նպատա-

կադրումը և առաջնահերթությունների ընտրությունը, որոշումների կայացումը, համագործակցությունը և այլն: Գործարար կամ կազմակերպական միջավայրը պարունակում է հետևյալ հիմնական գործոնները.

1. Քաղաքական գործոններ (քաղաքական իշխանության և լեգիտիմացման մեխանիզմ)
 - իշխանության օրենսդրական մարմիններ,
 - քաղաքական ղեկավարներ և կուսակցություններ,
 - հասարակական-քաղաքական խմբեր:
2. Վարչական գործոններ
 - գործադիր իշխանության մարմիններ,
 - դատական և հսկողական մարմիններ:
3. Հասարակական գործոններ (պահանջմունքներ, հասարակական շահեր, նախաձեռնություններ)
 - ոչ կառավարական կազմակերպություններ (շահերի խմբեր, լոբբիստական խմբեր, ՉԼՄ-ներ),
 - հատուկ սոցիալական խմբեր (ազգային, կրոնական),
 - ֆինանսական ինստիտուտներ և դրանց ղեկավարներ,
 - բնակչությունն ամբողջությամբ:

1.6. ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԱՐԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍՇԱԿՈՒՄԸ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Քաղաքականության պլանավորումը և ձևավորումը պետական կառավարման մեջ կարևորագույն փուլ է: Պետական քաղաքականության մշակումը սկսվում է պետության հիմնական նպատակների և առաջնահերթությունների որոշումով: Քաղաքականության մշակման ռազմավարությունը հիմնվում է մի քանի հանգույցային սկզբունքների վրա, որոնք ներառում են.

- քաղաքականությունը պետք է ձևավորել որոշ համաձայնեցված նպատակների, խնդիրների և կոնկրետ արդյունքների շուրջ, այլ ոչ թե կազմակերպական կառույցների ու գոյություն ունեցող գործառույթների,
- քաղաքականությունը պետք է մշակել ավելի նպատակաուղղված ու սեզմնատալված՝ հաշվի առնելով բնակչության սոցիալական խմբերի պահանջմունքները,

- անհրաժեշտ է մշտական (շարունակական) հսկողություն և մոնիթորինգ պետական միջոցների արդյունավետ օգտագործման տեսանկյունից,
- օգտագործել հասարակական կազմակերպությունների և քաղաքացիների մասնակցությունը քաղաքականության ու ծրագրերի ձևավորման գործընթացում,
- քաղաքականության մշակման և իրականացման գործընթացում զննահատել և կառավարել ռիսկերը,
- հաշվառել ներքին և արտաքին պայմաններն ու ապագայի մարտահրավերները:

Քաղաքականության վերլուծության խնդիրն է, որ ոչ միայն որոշակի իրավիճակում բացահայտի հիմնախնդիրը, ներկայացվեն այն պայմանավորող պատճառները, այլ նաև մշակվեն և առաջարկվեն հիմնախնդրի լուծման գործողությունների ծրագիր, ռեսուրսներով հիմնավորված միջոցառումներ: Քաղաքականության վերլուծության հաջորդ տարրերիչ առանձնահատկությունն այն է, որ հիմնախնդրի առաջարկվող հնարավոր լուծումը պետք է համապատասխանի որոշակի արժեքային համակարգի, նորմաների, որոնք ընդունված են տվյալ հասարակությունում: Հաճախ այդ արժեքները և նորմաներն արտացոլվում են իշխանության ինստիտուտների ընդունած ռազմավարական հայեցակարգերում, սահմանադրական և այլ օրենսդրամորմատիվային ակտերում:

Քաղաքականության վերլուծությունը պահանջում է հետևյալ հարյների պատասխաններ.

- ո՞րն է լուծում պահանջող խնդրի էությունը,
- գործողությունների երկու կամ ավելի տարբերակներից ո՞րը կընտրվի խնդրի լուծման համար,
- ի՞նչ հետևանքներ կունենա գործողությունների այդ տարբերակի ընտրությունը,
- արդյոք այդ հետևանքները կնպաստեն խնդրի լուծմանը,
- գործողությունների այլ տարբերակների ընտրության դեպքում ի՞նչ հետևանքներ կարող են սպասվել:

Քաղաքականության վերլուծության սկզբնական փուլում անհրաժեշտ է դիտարկել հասարակական հիմնախնդիրները և այն, թե ինչո՞ւ են դրանք դառնում պետական մարմինների գործունեության օբյեկտներ:

Հիմնախնդիրներն առաջանում են նաև պետական մարմինների գործողություններից, հատկապես, եթե դրանք խիստ տարածված են հասարակության շահերից ու հասարակության մեջ ընթացող առաջատար միտումներից:

Պետական ապարատի կողմից հասարակական հիմնախնդիրների վերլուծության շրջանակներում առաջին փուլում խնդիրների իդենտիֆիկացիան և վերջնական ձևակերպումն է, որն իր մեջ է ներառում հետևյալ հարցադրումները.

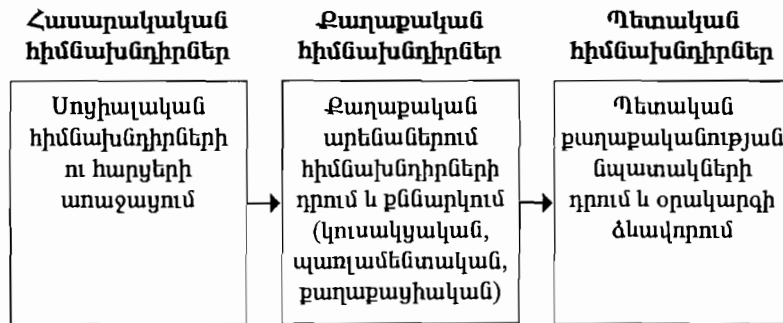
- ինչպե՞ս են առաջացել հիմնախնդիրները և ի՞նչ ձևով են դրանք հանդես գալիս,
- ինչպե՞ս են դրանք առանձնանում քաղաքականության մեջ, դրանց արտաբերման մեխանիզմները և դրվածքը,
- ի՞նչ լուծումներ են հնարավոր, ներառյալ վերլուծությունը և պլանավորումը,
- որո՞նք են առաջնահերթությունները և գործողությունների փուլերը,
- ինչպիսի՞ն պետք է լինի որոշումների իրականացման համակարգը և քաղաքականությունն ամբողջությամբ:

Քաղաքական համակարգի գործառնություններից մեկը հասարակական հիմնախնդիրների բացահայտումն (վերհանումն) է, համազգային նպատակների դրսևում ու դրանց լուծման ռազմավարության մշակումն է: Եթե քաղաքական ու պետական գործիչներն ուշանում են հիմնախնդիրների լուծմանն ուղղված քայլեր անելու, ապա դրանք կարող են ստանալ համազգային հիմնախնդրի բնույթ և պահանջեն ավելի մեծ ճիգեր ու միջոցներ լուծման համար: Ի հարկե ոչ միշտ է, որ որևէ հասարակական հիմնախնդրի մեխանիզմներն հանգեցնում է պետական մարմինների կողմից այդպիսի ուշադրության: Հետևաբար անհրաժեշտ է մեխանիզմ, որով հիմնախնդիրը կդրվի պետության առջև այնպես, որ այն ձեռք բերի քաղաքական հարցի բնույթ (պետական հիմնախնդիր), որով անհրաժեշտորեն զբաղվեն պետական մարմինները:

Պետական կառավարման մյուս կարևոր բաղկացուցիչը քաղաքականության մշակման համար ամենահրատապ խնդիրների ցանկի կազմումն է, որը դառնում է պետական մարմինների օրակարգ:

Հասարակական հիմնախնդիրների ձևափոխումը քաղաքական և պետական իշխանության մարմինների որոշումների կայացման օրակարգի ձևավորումը տեղի է ունենում մի արեմայում, որտեղ գլխավոր

գործող ինստիտուտն Ազգային ժողովն է, որտեղ ընդունվում են ոչ միայն օրենքներ, այլև իրականացվում են խնդիրների ակտիվ քննարկումներ ու հիմնախնդիրների դրում: Օժանդակ հատուկ դաշտ են կազմում նաև քաղաքական կուսակցությունները և մասնագիտական խմբերը, որոնք իրենց հերթին մշակում են քաղաքական ծրագրեր և ռազմավարություններ, առաջարկում առաջնահերթությունների, պլանների ու դրանց լուծման իրենց համակարգը:

Սխեմա 13. Հասարակական հիմնախնդիրը և քաղաքական արեւանները

Հասարակական սահմանափակ ռեսուրսները թույլ չեն տալիս զբաղվել բոլոր հիմնախնդիրների լուծմամբ, հետևաբար ընտրվում են դրանցից մի քանիսը (հրատապները), որոնք էլ դառնում են քաղաքական գործունեության ու պետական որոշումների օբյեկտները: Հիմնախնդիրների որոշման գործառնությունը պետության համար քաղաքական պայքարի հետ է կապվում, որի մեջ ակտիվորեն մասնակցում են հասարակության տարբեր կազմակերպություններ ու շերտեր:

Պետական քաղաքականության վրա մեծ ազդեցություն է գործում հասարակության մեջ գոյություն ունեցող ավանդական (շարունակական) հիմնախնդիրների դիմամիկան: Դրանցից մի քանիսը կարող են մվազել և կորցնել ակտուալությունը, ուրիշների մասշտաբները կարող են մեծանալ և սպառնալ պետության սոցիալ-քաղաքական կայունությանը, երրորդները, պարզվում է, կրում են արհեստական բնույթ և պետությանն են փաթաթվում որոշակի քաղաքական ուժերի կողմից՝ նպատակ ունենալով պետության ու բնակչության ուշադրությունը կենտրոնացնել իրենց վրա: Այդ կապակցությամբ պետությունից պա-

հանջվում է զարգացնել հիմնախնդիրների մոնիտորինգի և այն իշխանության մարմիններին հասցնելու նոր արդյունավետ մեխանիզմներ:

Հասարակական հիմնախնդիրների առաձգնացումից ու կարևորության գիտակցումից և դրանց առաջնահերթությունները որոշելուց հետո անհրաժեշտ է վերլուծել այն հիմնախնդիրները, որոնք պահանջում են հետևյալ հարցերի պատասխանները. ո՞վ, ի՞նչ, ե՞րբ, որտե՞ղ, ինչո՞ւ և ինչպե՞ս: Որի համար անհրաժեշտ է.

- որոշել իրական հիմնախնդրի բովանդակությունը և բնույթը,
- պարզել հիմնախնդրի մասշտաբները և զարգացման միտումները,
- վերլուծել հիմնախնդրի վրա ազդող գործոնները (պարամետրերը),
- պարզել (ճշտել) հիմնախնդրի առաջացման հիմնական պատճառները,
- վերլուծել այդ հիմնախնդրի մեջ ընդգրկված նպատակային և ոչ նպատակային խմբերի ու շերտերի բնույթը,
- որոշել (ճշտել) այդ բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակներն ու խնդիրները,
- ուսումնասիրել քաղաքականությանը մասնակից տարբեր սոցիալական խմբերի պոտենցիալ կորուստներն ու օգուտները,
- դասակարգել հիմնախնդիրները, որպեսզի ճշգրտվեն այն ոլորտները, որտեղ պետք է որոշումներ կայացվեն,
- առանձնացնել հիմնախնդրի այն ասպեկտները, որոնց պետք է գլխավոր ուշադրություն դարձնել,
- որոշել պետական քաղաքականության իրականացման նպատակները, ուղղությունների ու ռեսուրսները:

1.7. ԿԱՂՐԱՅԻՆ ԶԱՆԱՅԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԶԵՎԱԿՈՐՄԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՁ

Կադրային քաղաքականությունը պետության ամրապնդման կարևորագույն նախադրյալն է: Այսօր կարևոր է գիտական տեսանկյունով գիտակցել տեղի ունեցող կադրային գործընթացների էությունը, թույլ տված սխալների պատճառները և կադրերի հետ աշխատելիս առաջացող դժվարությունները, նշել դրանց հաղթահարման ուղիները և միջոցները, որոշել կադրային աշխատանքի սուբյեկտների լիազորությունները և պատասխանատվությունը:

Անհրաժեշտ է որոշել կադրերի հետ աշխատանքի նպատակները, խնդիրները և առաջնահերթությունները, կադրային գործընթացների պետական կարգավորման դաշտը (առարկան և սահմանները և այդ ազդեցության սկզբունքներն ու տեխնոլոգիաները):

Պետական կադրային քաղաքականության մշակումը համապետական նշանակություն ունեցող ռազմավարական խնդիր է: Այն կարող է արդյունավետ լինել, եթե պահպանվեն հետևյալ պահանջներն ու պայմանները.

- գիտահետազոտական կազմակերպական-կառավարչական, քաղաքական և օրենսդրական գործողությունների հաջորդական իրականացում,
- հատկապես կարևոր է պահպանել նրանում նպատակայնություն և ժառանգականություն, պրագմատիզմի և հեռանկարայնության կարգը: Չէ՞ որ կադրերն են հասարակության ու պետության ամենից կայուն սոցիալական տարրը, դրանց ավանդույթների և փորձի կրողը: Հենց կադրերն են, որ պահպանում են այդ որակները նույնիսկ հասարակական-քաղաքական կառույցի փոփոխության, պետական կառույցի փոփոխման դեպքում:

Երբեմն նույնացվում են իրենց բնույթով և նշանակությամբ հետևյալ փաստաթղթերը. դոկտրինան, հայեցակարգը, կադրային քաղաքականության բովանդակությունը, ծրագիրը (նպատակային, համալիր), բարեփոխումների կադրային ապահովումը: Այնինչ, այդ փաստաթղթերը կադրային քաղաքականության մշակման տարբեր փուլերն են և արտահայտում են դրա բովանդակության վերաբերյալ տարբեր պահանջները:

Հաճախ չորոշելով պետական կադրային քաղաքականության դոկտրինան, նպատակներն ու առաջնահերթությունները՝ անմիջապես առաջարկում են դրա իրականացման մեխանիզմները, կատարման ժամկետները, կադրերի վերապատրաստման ու համալրման մասշտաբները: Հնարավոր է, որ նշված փաստաթղթերը մշակվեն միաժամանակ (եթե կյանքն է պահանջում), սակայն կարևոր է տեսնել դրանց տարբերությունները: Առավել ևս, երբ առանց ռազմավարության և կադրային քաղաքականության սկզբունքների որոշման այն երկար ժամանակ կարող է մնալ նեղ պրագմատիկ, կոնյունկտուրային, իսկ կոնկրետ կադրային հարցերը կլուծվեն հիմնականում սուբյեկտիվորեն, քաղաքական կոմպրոմիսի շրջանակներում, փորձի ու սխալի մեթոդով:

Հետևաբար պետական կադրային քաղաքականություն մշակելիս կարելի է տեսնել և առանձնացնել նրա տարբեր փուլերը՝ կադրային դոկտրինայի մշակում, պետական կադրային քաղաքականության հայեցակարգ, նրա բովանդակության որոշում (նպատակների համակարգը, առաջնահերթությունները, սկզբունքները և այլն), ծրագրերի մշակում (նպատակային, համալիր և այլն), պլանների կազմում և կադրային քաղաքականության իրականացման մեխանիզմների մշակում, նրա առանձին հիմնախնդիրների լուծում:

Մինչ կոնկրետ կադրային հիմնախնդիրը լուծելու ուղիների ու միջոցների որոշումը, կարևոր է որոշել պետական կադրային քաղաքականության կոնցեպտուալ դիրքորոշման հիմունքները, նյա տեղը և դերը պետության գործունեությունում, կադրային քաղաքականության սուբյեկտները և օբյեկտները, դրանց փոխհարաբերությունների առանձնահատկությունը:

Չի կարելի թույլ տալ կադրային հայեցակարգի, կադրային քաղաքականության և կադրային աշխատանքի տեղաշարժ, կադրային տեխնոլոգիաների, սկզբունքների նենգափոխում:

Պետական կադրային քաղաքականության բազմաթիվ պրակտիկ խնդիրների օպերատիվ լուծման համար անհրաժեշտ է ինտենսիվ աշխատել հետևյալ երկու ուղղություններով.

- 1) պետական կադրային քաղաքականության առանձին բաղկացուցիչների ձևավորման համար անհրաժեշտ պրակտիկ հրատապ խնդիրների լուծում,
- 2) պետական կադրային քաղաքականության հայեցակարգի մշակում ժողովրդավարական բարեփոխումների ռազմավարական շրջանակներում և հիման վրա:

Պետական կադրային քաղաքականության մշակման առաջին և անհրաժեշտ փուլը նրա հայեցակարգի տեսական հիմնավորումն ու որոշումն է այն ելակետային հիմնարար դիրքերի համակարգի, առաջատար գաղափարների, որոնք բացահայտում են պետության կոդից կադրային հիմնախնդրի լուծման արդյունավետ մոտեցումները, հեռանկարներ բացում առաջնահերթությունների որոշման և պետական ազդեցության նոր ուղիների ձևավորման համար:

Հայեցակարգը թույլ է տալիս ավելի ճշգրիտ որոշել պետական կադրային քաղաքականության կառույցը, տարրերն ու սկզբունքները և ուղղորդվել ըստ կոնկրետ արժեքների: Այն կադրային քաղաքականության փիլիսոփայություն է, նրա գիտա-տեսական հիմքը: Հենց

գաղափարների, նպատակների և առաջնահերթությունների համակարգն է կադրային քաղաքականության առանցքը, նրա կարևորագույն որակական բնութագիրը:

Հայեցակարգը և կադրային քաղաքականությունը համընկնում են շատ բաներում, սակայն նույնական չեն: Հայեցակարգը դառնում է պետական քաղաքականություն, երբ նրանում եղած գաղափարները պաշտոնապես ճանաչվում են և հաստատվում պետական բարձրագույն մարմինների կողմից, իրականացվում են նպատակներում, պետական դիրքորոշումներում, առաջնահերթություններում ու կադրային գործընթացների վրա պետության կողմից ազդեցություններում: Այսինքն, գործնականում դառնում է կադրերի հետ պետության աշխատանքի ռազմավարություն ու մարտավարություն:

Ոչ թե հայեցակարգում, այլ հենց կադրային քաղաքականությունում ավելի մանրամասն կարող են բացահայտվել կադրերի ապահովմանն ուղղված բարեփոխումների առաջնահերթ ուղղությունները, դրանց իրականացման փուլերը և մեխանիզմները, իրավական, տեղեկատվական ու կառավարչական ապահովման հնարավորությունները:

Առանց հստակ հայեցակարգի, հետևելով միայն պրակտիկայի ընթացիկ պահանջներին, կարելի է կորցնել կադրային գործընթացների զարգացման հիմնական ուղին, զրկվել գիտական կանխատեսման հնարավորությունից, ծրագրավորումից ու պլանավորումից: Այդ դեպքում կադրային քաղաքականությունը դառնում է միակողմանի, պրագմատիկ և կոնյունկտուրային:

Կադրային գործընթացների վերլուծության և տեխնոլոգիաների ընտրության ժամանակ կարևոր է հաշվի առնել ռազմավարության ու մարտավարության միջև գոյություն ունեցող որոշակի տարբերությունները: Որոշ մասնագետներ ու պրակտիկներ կադրային քաղաքականության արտահայտության տակ հասկանում են կառավարող սուբյեկտի կողմից կադրերի հետ աշխատանքի ռազմավարությունը, գործունեության ծրագիրը: Ուրիշները համարում են, որ կադրային քաղաքականությունը նույնական է կադրային գործունեությանը, այսինքն, մեկնաբանում են ավելի լայն՝ ներառելով նրանում նաև կադրային աշխատանքը: Իհարկե դրանց միջև չկա «չինական պարիսպ», սակայն դրանք նույնական չեն իրենց բովանդակությամբ և իրականացման տեխնոլոգիայով, քանզի արտահայտում են կադրային գործընթացի տարբեր կողմերը և փուլերը: Կադրային աշխատանքը շատ սուբյեկտների կողմից տեխ-

նոլոգիաների, մեթոդների ու մեխանիզմների համակարգ է, որն օգտագործվում է կադրերի հետ աշխատանքներ կատարելիս:

Այդպիսով պետական կադրային քաղաքականության տակ հասկանում ենք (որտեղ սուբյեկտը պետությունն է) համապետական մակարդակով կադրերի հետ աշխատանքի քաղաքական կուրսի ռազմավարությունը՝ երկրի բոլոր կադրերի ձևավորման, զարգացման ու ռաջիոնալ օգտագործման պետական ռազմավարությունը:

Կառուցային-բովանդակային պլանով պետական կադրային քաղաքականությունը պաշտոնապես ճանաչված նպատակների, խնդիրների, առաջնահերթությունների ու կադրային գործընթացների կանոնակարգման պետական գործունեության սկզբունքների ու հարաբերությունների համակարգ է: Այդ սկզբունքներն, իրենց հերթին, որոշում են կադրերի գնահատման, պատրաստման, վերապատրաստման ու որակավորման բարձրացման չափանիշները, երկրի կադրային ներուժի ռաջիոնալ օգտագործումը:

Պետական կադրային քաղաքականության մշակումը և իրականացումը պետական մասշտաբի բարդ ու բազմակողմանի հիմնախնդիրներից է: Այն չի կարելի հանգեցնել միայն կազմակերպական-կառավարչական խնդիրների, առավել ևս ղեկավար կադրերի ընտրությանն ու բաշխմանը: Կարևոր է վերհանել և ստեղծել կապեր կադրերի, կադրային գործընթացների և սուբյալ-տնտեսական, քաղաքական, կառավարչական, մշակութային-հոգևոր ենթահամակարգերի միջև՝ հաշվի առնելով պատմականորեն ձևավորված ավանդույթներն ու կարծրատիպերը: Պետությունը պետք է հաշվի առնի կադրային հարցերի սուբյալական, տնտեսական, քաղաքական, իրավական, կառավարչական, բարոյա-հոգեբանական և այլ ասպեկտները:

Որքան բարձր է պետական կառավարման համակարգի կատարելության աստիճանը, այնքան նվազ է կադրային գործունեության կախվածությունը քաղաքական կոնյունկտուրայից: Կադրային քաղաքականությունը և դրա իրականացման մեխանիզմները կարևոր ցուցանիշներն են հասարակության դեմոկրատական զարգացման համար:

Կադրային քաղաքականությունը, լինելով պետության արտաքին ու ներքին քաղաքականության բաղկացուցիչ մասը և իրականացման միջոցը, ձևավորվում է պետական քաղաքականության շրջանակներում և հիման վրա: Այն մշակվում է վերջինիս շահերին համապատասխան: Կադրային քաղաքականության նպատակները և սկզբունքները որոշակի չափով կախված են նաև հասարակության մեջ պետության

դերի, պետականության կայացման գլխավոր հիմնախնդիրների հետ, դեմոկրատական մեխանիզմի մակարդակի, իշխանության թևերի տարանջատման կառույցի, դրանց գործառնությունների և լիազորությունների:

Պետության զարգացման հստակ և հիմնավորված հայեցակարգի բացակայությունը գլխավոր դժվարություններից մեկն է պետական կադրային քաղաքականության ձևավորման գործում:

Հետևաբար կադրային քաղաքականությունը չպետք է լինի մեղ պրագմատիկ, հաշվի առնի միայն պետության և հասարակության առջև պահի տակ դրվող խնդիրների լուծումը, այլ նկատի ունենա քաղաքացիական հասարակության ձևավորման հեռանկարային միտումներն ու զարգացումները:

Հիմնվելով վերը բերված ելակետային նախադրյալներից՝ կարելի է նշել պետական կադրային քաղաքականության հետևյալ էական գծերը.

- գիտականորեն հիմնավորված, ռեալ, ստեղծարար, հասարակության կողմից կադրերի պահանջները հաշվառող,
- ռազմավարական խնդիրների լուծման փուլայնության և հերթագայության պահպանում,
- ուղղորդված երկրի վերածնունդն ու կայուն զարգացումը,
- կադրային ծառայությունում մասնագիտական բարձր պատրաստվածությամբ ու նախաձեռնությամբ օժտված մարդկանց ներգրավում,
- կադրային հարցերի լուծման տարբեր ասպեկտները հաշվի առնող, կադրերի հետ աշխատելու մեթոդների, ձևերի, սկզբունքների ու նպատակների միասնություն,
- հեռանկարային, կանխող բնույթ, ուղղված 21-րդ դարի նոր խնդիրներին,
- բարոյա-հոգեբանական, յուրաքանչյուր աշխատակցին (հատկապես պետական ծառայողին) մարդասիրություն, ազնվություն, քաղաքացիական պատասխանատվություն դաստիարակող,
- կադրային հարցերի իրավական հենքի վրա լուծման ուղղորդվածություն:

Պետական կադրային քաղաքականության մեջ գլխավոր փոփոխությունը պետք է արտահայտվի պետության ու անձի փոխհարաբերությունների փոփոխմամբ: Նոր կադրային դոկտրինայի էությունը

պետք է լինի պետության ու մարդու պարտնշությունը անձի մասնագիտական-աշխատանքային ու ինտելեկտուալ ինքնաիրացման գործընթացում:

Այդպիսով պետական կադրային քաղաքականության կարևոր բաղկացուցիչները պետք է լինեն.

- նրա նպատակները, մոտակա և հեռանկարային խնդիրները,
- պետության կադրային գործունեության առաջնահերթությունները և կարևորագույն ուղղությունները,
- կադրային քաղաքականության սուբյեկտները, օբյեկտներն ու նրանց փոխհարաբերության բնույթը,
- պետական կադրային քաղաքականության իրականացման սկզբունքները և մեխանիզմները, կադրերի հետ աշխատանքի համակարգը,
- պետական ծառայության անձնակազմի մասնագիտական զարգացման տեխնոլոգիաները:

1.8. ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԴԻՄԵ

Տնտեսության պետական կառավարման մեջ կարևոր դեր է խաղում իշխանության մարմինների կողմից տարվող տնտեսական կուրսը, որում իր արտահայտությունն է գտնում տնտեսական քաղաքականությունը:

Տնտեսական քաղաքականությունը պետության, կառավարության կողմից տարվող տնտեսական գործընթացներին ցանկալի ուղղություն տալու տնտեսական գործողությունների հիմնական գիծն է, պետության կողմից ձեռնարկված միջոցների համախումբը, որոնց միջոցով լուծվում են սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրները, հասանելի են դառնում ընտրված նպատակներն ու խնդիրների լուծումները:

Իր մտահղայմամբ տնտեսական քաղաքականությունը կոչված է արտահայտելու երկրի, ժողովրդի, պետության շահերը և խնդիրները:

Պետական տնտեսական քաղաքականության մեջ արտահայտվում են կառավարության և այն անձերի դիրքորոշումներն ու հայացքները, որոնցից կախված է և որոնց հետ կապված է: Քաղաքացիները կարող են ազդել տնտեսական քաղաքականության վրա այնքանով, որքանով կարող են ազդել կառավարության վրա:

Քաղաքականությունը մեծամասամբ նախորոշված է ներերկրային և համաշխարհային մրցակցությամբ, տնտեսության և շուկայի վիճակով, տնտեսական ակտիվության մակարդակով, ապրանքների և ծառայությունների պահանջարկի ու առաջարկի նվազման միտումներով:

Երկրների տնտեսությունը զարգանում է փուլերով, նրանում տեղի են ունենում տատանողական գործընթացներ, ալիքաձև շարժումներ: Որոշ տարիների տարբերությամբ տնտեսական աճի ֆազան, գործարար ակտիվության աճը փոխարինվում են աճի մակրոտնտեսական ֆազայի մարումով (նվազումով): Ընդունված է այդ ֆազաներն անվանել տնտեսական աճ (տնտեսական բում), տնտեսական անկում (ստագնացիա), ցածր տնտեսական մրցակցություն (դեպրեսիա):

Կախված նրանից, թե որ ֆազայում է գտնվում ազգային էկոնոմիկան, պետության և կառավարության կողմից ձևավորվում է տնտեսական քաղաքականություն: Հիմնականում պետական տնտեսական քաղաքականության մշակողներն արձագանքում են հետևյալ ինդիկատորներին. ներքին համախառն արտադրության դինամիկային, ամբողջական պահանջարկին ու առաջարկին, եկամուտներին և սպառմանը, գներին, զբաղվածությանը և գործազրկությանը:

Տնտեսական քաղաքականությունը սերտորեն կապված է պետական ներքին ու արտաքին քաղաքականության, պետական գաղափարախոսության ու ռազմական քաղաքականության հետ, մարմնավորում է պետության քաղաքական դոկտրինան: Միաժամանակ այն կոչված է օժանդակելու պետության տնտեսական մախաղթյալների ստեղծմանը, որն անհրաժեշտ է այդ քաղաքականությունն իրականացնելուն:

Երկրի քաղաքական ուժերը, կուսակցությունները և շարժումներն ընդունակ են զգալի ազդեցություն գործելու պետության տնտեսական կուրսի, տնտեսական քաղաքականության վրա: Ծրագրած տնտեսական քաղաքականությունն իր դրսևորումն է գտնում պլանավորվող պետական բյուջեի կառույցում, նպատակային պետական ծրագրերում, ինվեստիցիոն նախագծերում, պետական օրենքներում, կարիքավորներին օժանդակության սույնալական պաշտպանության պարամետրերում, պետական վարկավորման պայմաններում, պետական արտոնությունների ու հարկադրումների դրույքներում, իմպորտի և էքսպորտի վրա պետական ազդեցություններում, պետության ներքին ու արտաքին պարտքի մեծությունում: Միաժամանակ տնտեսական քաղաքականությունը բնութագրվում է ոչ միայն նրանով, որը հաստատագրված

է պետական բյուջեում ու ծրագրերում, այլև ընթացիկ և պետության կողմից խոշոր օպերատիվ միջոցառումների նպատակով ընդունված որոշումներով:

Ընդունված է տարբերել կարճաժամկետ ու երկարաժամկետ քաղաքականություններ: Երկարաժամկետը ձևավորվում է համեմատաբար կայուն պայմաններում, երաշխավորված ռեսուրսային պայմաններով, որը թույլ է տալիս որոշել տնտեսության վարքագիծը (հետագիծը) շատ տարիների մեջ: Տնտեսական գործընթացների անկայունությունը, արտաքին ու ներքին պայմանների անկանխատեսելիությունը առաջ են բերում կարճաժամկետ տնտեսական քաղաքականության առաջնայնություն, որը կարող է չափվել տարով կամ մույնիսկ ամիսներով:

Պետության կողմից տնտեսական քաղաքականությունն անց է կացվում նրա տնտեսության տակ եղած գործիքակազմով, տնտեսական սուբյեկտների ու գործընթացների վրա ազդելու լծակներով: Այն իրականացվում է նախագահական հրամանագրերով, կառավարության որոշումներով և այլ մորմատիվ ակտերով, պետական ծրագրերով, պետական մարմինների ընթացիկ օպերատիվ որոշումներով, ֆինանսական ռեսուրսների բաշխմամբ ու հատկացումներով:

Պետական տնտեսական քաղաքականության կոնկրետ գործիքներն են, առաջին հերթին, ազդեցության այնպիսի ֆիսկալ լծակները, ֆիսկալ քաղաքականության գործիքներն, ինչպիսիք հարկերն են, պետական ծախսերը, տրանսֆերտները: Ֆիսկալ գործիքների միջոցով պետությունը ընդունակ է փոխել դրամական հոսքերի ուղղությունը և մեծությունը ըստ իրականացվող ու նպատակադրված նպատակների: Պետությունն ընդունակ է օգտագործել տնտեսական քաղաքականության այնպիսի լծակներ, ինչպիսիք են որոշակի տիպի ապրանքների գների սահմանային մակարդակները (նվազագույն, առավելագույն), արտադրության ծավալի մեծությունը, պետական սուբսիդիաների տրույնը, տնտեսական գործունեության որոշակի տիպերի սահմանափակումը և արգելումը:

Պետական տնտեսական քաղաքականության լայնորեն օգտագործվող գործիքն արտաքին առևտրում և արտաքին տնտեսական կապերում ներկրման ու արտահանման տարիքներն են. մսքսատուրքերը, ապրանքների ու կապիտալի ներկրման և դուրս բերման քվոտները:

Պետական տնտեսական քաղաքականության նպատակները

Պետական տնտեսական քաղաքականության նպատակները հետևում են տնտեսության պետական կառավարման խնդիրներից ու նպատակներից: Պետական տնտեսության քաղաքականությունը ամբողջովին ուղղված է երկրի, հասարակության համագգային նպատակներին հասնելուն:

Ժամանակակից տնտեսագիտության մեջ նպատակադրման հիմնախնդիրը, պետական տնտեսական քաղաքականության խնդիրների ու նպատակների դրույն դիտվում է ավելի օգտահասկ (օգտապաշտ) և հանգում է ոչ թե մի միասնական ընդհանուր նպատակի, այլ մասնապատկերների համախմբության: Պետության նպատակները կախված են երկրի սոցիալական և տնտեսական զարգացման մակարդակից ու ազգային-պատմական ավանդույթներից:

Ընդունված է համարել, որ այն երկրներում, որտեղ տիրապետող են շուկայական հարաբերությունները, պետությունը պետք է իր վրա վերցնի և տնտեսական քաղաքականության գլխավոր նպատակ համարի այն խնդիրները, որոնք շուկան ընդունակ չէ լուծելու, ենթակա չեն տնտեսվարման շուկայական մեխանիզմներին: Այդ մոտեցմամբ պետական տնտեսական քաղաքականության նպատակները շատ բանով համընկնում են տնտեսական պետական կարգավորման նպատակների հետ: Բավական կառույցողական է պրագմատիկ մոտեցումը, որի համապատասխան պետական տնտեսական քաղաքականության նպատակները կայունության պայմանների ու տնտեսական իրադրության հավասարակշռության ստեղծումն ու պահպանումն է: Նման մոտեցումը անվանվում է կայունացնող քաղաքականություն և ավելի բնութագրական է ճգնաժամային իրադրության համար, երբ առաջին հերթին անհրաժեշտ է մարել տարերային գործընթացները, հասնել կառավարելիության և կանխել գործերի հետագա վատթարացումը:

Կայունացման նպատակները կարևոր են հավասարակշռության հասած ու ցանկալի վիճակի ամրացման, տնտեսության պարամետրերի թույլատրելի սահմաններից դուրս զգալու կանխման համար:

Այն երկրներում, որտեղ տնտեսությունը վերելք է ապրում, կամ մնան վերելք է սպասվում, տնտեսական քաղաքականության նպատակ է դառնում տնտեսական աճը:

Սոցիալական ուղղորդվածությամբ շուկայական տնտեսություն ունեցող երկրների համար բնութագրական է առաջին պլան մղել պետական տնտեսական քաղաքականության սոցիալական նպատակները: Այդպիսի նպատակները հիմնականում հանգում են տնտեսականին:

Պետական տնտեսական քաղաքականության սոցիալական նպատակներից ամենից տարածվածներն են տնտեսական ազատությունը և տնտեսական արդարությունը: Տնտեսական ազատությունն ընկալվում է որպես տնտեսական, ձեռնարկչական գործունեության ձևերի ազատ ընտրություն, սեփական միջոցների ազատ օգտագործում և բաշխում, սեփական օբյեկտների վաճառքի ու գնման ազատություն շուկայում, մասնակցություն արհմիություններին և գործադուլներին:

Ավելի զրավիչ նպատակ է տնտեսական արդարությունը, որն ընկալվում է որպես երկրի բոլոր մարդկանց նկատմամբ ազնիվ ու բարեխիղճ վերաբերմունք. նրանց շահերի ու հնարավորությունների հաշվառում, նրանց համապատասխան պայմանների, իրավունքների և հնարավորությունների ստեղծում: Արդարացիությունը ոչ այնքան տնտեսական, որքան բարոյա-էթիկական կատեգորիա է:

Պետական տնտեսական քաղաքականության ավելի որոշակի, առարկայական նպատակ է համարվում սոցիալական պաշտպանվածությունը, որը մեկնաբանվում է որպես պետության կողմից քաղաքացիների պաշտպանությունը անխուսափելի տնտեսական ռիսկերից, յուրաքանչյուրին գոյատևման նվազագույն պայմանների ապահովում: Պետական տնտեսական քաղաքականության ընդհանուր նպատակն է երկրում սոցիալ-տնտեսական արդյունավետության, երկրի տնտեսական գործառնության արդյունքայնությունը, ռեսուրսային ներուժի ռացիոնալ և տնտեսապես օգտակար օգտագործումն է հիմնականը պետական տնտեսական քաղաքականության և սոցիալ-տնտեսական նպատակների արդյունավետ կատարման համար:

2.1 ԿԱՌԱՎԱՐՉԱԿԱՆ ՈՐՈՇՄԱՆ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ

Պետական կառավարման մեխանիզմների կարևորագույնը կառավարչական որոշումներն են: Պետական կառավարումը, կարելի է ասել, կառավարչական որոշումների ընդունում և իրականացումն է: Քաղաքական իմստիտուտների ու վարչական մարմինների գործունեությունները մարմնավորվում են համապատասխան պետական որոշումների ընդունմամբ և իրականացմամբ: Որոշումներն ընդունվում են կառավարման բոլոր մակարդակներում: Չնայած որոշումների մակարդակների ու տիպերի տարբերությանը՝ կառավարչական որոշումներին յուրահատուկ են որոշ ընդհանուր գծեր, որոնց և մենք կանդրադառնանք սույն գլխում:

Որոշումը կառավարման ցանկացած գործընթացի կենտրոնական օղակն է, այդ թվում նաև պետական:

Որոշումների ընդունումը և իրականացումը պետական ապարատի մարմինների և պաշտոնական անձանց հիմնական խնդիրն է:

- Որոշումը որոշակի տեխնոլոգիական գործողությունների շղթայի միջոցով հատուկ ինտելեկտուալ ու կազմակերպական աշխատանքի արդյունք է (տես հավելված 1):
- Այն կոնկրետ սուբյեկտների շահերի իրականացման միջոց է:
- Նպատակին հասնելու ռազմավարության ու մարտավարության ու կոնֆլիկտների կարգավորման մեթոդ է:
- Նորմատիվ մոտեցմամբ՝ որոշումը ռալիստիկ գործողությունների ու ընթացակարգերի հաջողական կիրառումն է:
- Վարքաբանական մոտեցմամբ՝ կոնկրետ սուբյեկտների փոխհարաբերությունների յուրահատուկ միջոց է, որոնք ձևավորում են նրանց գործողությունների նպատակային ծրագիրը մոտ առաջացած պայմաններում:
- Ռազմավարական մոտեցմամբ որոշումների ընդունումն իրադրային գործընթաց է, որում նպատակները և մեթոդները մշտապես փոփոխվում են կախված կոնկրետ հիմնախնդրի գոյության պայմանների փոփոխումից:

■ Կառավարչական որոշումը կառավարող սուբյեկտի կամային, ստեղծագործական ակտ է, որը հիմնվում է կառավարվող օբյեկտի գործունեության օբյեկտիվ օրինաչափությունների իմացության ու նրա վիճակի մասին տեղեկատվության վերլուծության վրա և նպատակ ունի վերացնելու ծագած անորոշության դաշտն ու լուծելու առկա հիմնախնդիրները:

■ Պետության մեջ հիերարխիայի տարբեր մակարդակներում ընդունվում են քաղաքական, տնտեսական, տեխնոգեն և այլ տիպի որոշումներ: Որոշումներ են համարվում նաև օրենքի նորմերի ընդունումը (սահմանադրություն, կոդեքս, օրենքներ, նորմատիվ ակտեր, կանոնադրություններ, կանոնակարգեր, մեթոդական ցուցումներ և այլն):

■ Արդյունավետ (օպտիմալ, ռալիստիկ) լինելու համար (հասնելու դրված նպատակներին) որոշումը պետք է բավարարի մի շարք պայմաններին:

1. Լինի ռեալ, այսինքն ելնի դրված նպատակներից, ունեցած ռեսուրսներից և ժամանակակից, այդ պատճառով էլ որոշումը պետք է պարունակի նպատակներ, նպատակների մասերի բաժանում խնդիրների, ունեցած և պահանջվելիք ռեսուրսների գնահատական, նպատակներին հասնելու սպեցիֆիկներ:
2. Պարունակի իրականացման մեխանիզմներ, այսինքն՝ որոշման բովանդակությունը պետք է ներառի որոշման կայացման համար կազմակերպական, խրախուսման, վերահսկողական բաժիններ:
3. Լինի կայուն ըստ արդյունավետության հնարավոր սխալների և ելակետային տվյալների նկատմամբ:
4. Պատրաստվի, ընդունվի և իրականացվի ժամանակի ռեալ մասշտաբում այն գործընթացները, որոնց կառավարում են՝ հաշվի առնելով վթարային ոչ հաստիքային իրադրությունների զարգացման արագությունը (երբեմն այդ կարևորագույն պահանջը հաշվի չի առնվում՝ դիտարկելով միայն հաստիքային իրադրություններում):
5. Լինի իրականանալի, այսինքն՝ շարունակի դրույթներ, որոնք կխափանեն իրականացումը դրանց միջոցով ստեղծված կոնֆլիկտների պատճառով (օրինակ՝ մոտիվացիայի բացակայությունը):

6. Լինի ճկուն, այսինքն՝ հնարավոր լինի փոխել նպատակը և նպատակին հասնելու ալգորիթմը, պարունակի կառավարման օբյեկտի վիճակի նկարագրությունը, արտաքին միջավայրի նկարագրությունը, որոնց դեպքում կարող է դադարեցվել որոշման կայացման ընթացքը և սկսել նոր որոշման մշակումը:

7. Նախատեսվի ճշտության ստուգման հնարավորությունը և իրականացման հսկողությունը:

Մասշտաբային որոշումներում դրանց հետևանքների գնահատման համար անհրաժեշտ են մտային մաթեմատիկական և խաղային փորձարկումներին նախորդում և ուղեկցում:

Նպատակները և խնդիրները պետք է լինեն ռեալ, համապատասխանեն ունեցած ռեսուրսներին և դրանց տիպերին (կոնկրետ խնդիրներին) և նաև այն տեխնոլոգիաներին և ձևերին, որոնք ենթադրվում են կիրառվել: Այդ ենթադրում է պլանավորված որոշումների տարբեր տիպի նորմավորումները կանխատեսման ժամանակ:

2.2 ԿԱՌԱՎԱՐՉԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՏԻՊԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կառավարչական որոշումների մշակման մեթոդաբանական հիմքերը կախված են որոշումների դասակարգման մոտեցումներից:

Որոշումների դասակարգումը թույլ է տալիս ճիշտ հասկանալ, հետազոտել դրանց առանձնահատկությունները: Այս կամ այն դասակարգման ընտրությունը և պրակտիկ կիրառումը որոշվում է որոշումների կայացման կոնկրետ պայմաններով: Հարկավոր են որոշումների տիպերի դասակարգում մի շարք գործոններով:

1. Ըստ գլոբալության աստիճանի կարելի է առանձնացնել լոկալ (որոնք շոշափում են պարամետրեր, կառույցը և ֆունկցիաները), կամ գլոբալ համակարգային որոշումներ: Համակարգային որոշումները շոշափում են բոլոր ոլորտներին, ենթահամակարգերին և պետության ճյուղերին: Համակարգային որոշումը իրարից անջատ քաղաքական, տնտեսական և այլ որոշումների գումար չէ: Այն ունի էներգետության հատկություն և, հետևաբար, որակապես տարբերվում է լոկալ որոշումներից: Անցումային փուլի բոլոր երկրների հիմնախնդիրները պահանջում են համակարգային որոշումներ: Ինչպես ցույց է տալիս պրակտիկան, համակարգային հիմնախնդիրների տնտեսական մեթոդներով

լուծման փորձերը չեն հասնում հայտարարված նպատակներին: Այդ հիմնախնդիրները պետք է լուծել համակարգային մոտեցման շրջանակներում, համակարգերի տեսության և օպերացիաների հետազոտման տեսության հիման վրա (մեթոդներով):

- Կառավարման օբյեկտի հետ փոխազդեցության մեթոդաբանությամբ կարելի է առանձնացնել. ավանդական, համակարգային, իրավիճակային, սոցիալ-էթիկական, կայունացնող որոշումներ:
- Որոշակիության աստիճանով առանձնացվում են՝ անորոշ, պատահական, դետերմինացված որոշումներ:
- Ըստ իրավական որոշակիության որոշումների կայացման ընթացակարգերից կարելի է առանձնացնել ռեզլամենտավորված և ոչ ռեզլամենտավորված ընթացակարգային իրավունքի նորմերով որոշումներ:
- Ըստ պահանջվող և ունեցած ժամանակի առանձնացվում են հետևյալ որոշումները. առանց ժամանակի սահմանափակման ընդունման և կայացման, նախորդ փուլի շարունակության սահմանափակումով, ճգնաժամային և այլն: Գնաժամային որոշումների համար բնութագրական են ժամանակի դեֆիցիտը և կառավարման օբյեկտի անկառավարելիության կամ անբավարար վիճակի անցման բարձր հավանականությունը: Դրա հետ մեկտեղ հնարավոր են ըստ ժամանակի կայացման և դրանց հետևանքների դասակարգման մի քանի տարբերակներ: Հայտնի են որոշումների հետևյալ տեսակները՝ ռազմավարական, բիզնես-պլանավորում, հեռամկարային, ընթացիկ, օպերատիվ:

Առանձնացվում են նաև

- Ստրուկտուրայված, թույլ ստրուկտուրայված, չստրուկտուրայված որոշումներ: «Պրոբլեմները», որոնցում փոփոխականների միջև կախվածությունը բացահայտված է այնքան, որ կարող են ներկայացնել թվերով կամ վերջի վերջո թույլ են տալիս թվային գնահատական, անվանում են ստրուկտուրայված, հակառակ դեպքում՝ չստրուկտուրայված: «Պրոբլեմները», որոնք պարունակում են որակական և քանակական տարրեր, ընդ որում որակական և անորոշ տարրերը ուժեղացնելու միտում ունեն, կոչվում են թույլ ստրուկտուրայված:
- Յուրահատուկ և կրկնվող, 3. ստատիկ և դինամիկ, 4. որոշակիության և անորոշության պայմաններով, 5. այլընտրանքների

որոշակի հավաքածուով, 6. մի չափանիշով: Դիտարկվում են նաև. 7. մեկ լավագույն այլընտրանքի ընդունման կամ մի քանի լավագույնների, 8. անհատական և կոլեկտիվ, 9. կամային, ինտելեկտուալ և հուզական որոշումներ, 10. տեխնիկական և տեխնոլոգիական, 11. օպերատիվ, տակտիկական ու ռազմավարական, 12. ճահճային, 13. ինտուիտիվ ու ռազմական, 14. ստանդարտ, 15. բինար (այո կամ ոչ), 16. բազմատարբերակ և այլն:

Ստանդարտ որոշումներն ամենից տարածվածն են և նրանում կատարվող քայլերը հարկավոր են լինում նաև մյուսների համար: Առաջինը, որից պետք է խուսափել, դա «սիրած պատճառներն» են, որոնցով որոշում է ընդունվում: Կարելի զոհ դառնալ սիրած տարբերակների: Այն կարող է խեղաթյուրել վերլուծությունը և հանգեցնել այն նախօրոք հայտնի ընտրության:

Դիտողություն: Անհրաժեշտ է, որ համապատասխանություն լինի կառավարման տիպի և որոշման հետևանքների պլանավորման միջև և բնական է, որ որոշումների տիպը պետք է համապատասխանի պլանների տիպերին. ռազմավարականը՝ ռազմավարականին և այլն: Օրինակ, ռազմավարական պլանը որոշում է, թե ինչպիսի ուղղություններով (ծրագրերով, արտադրությամբ) պետությունը պետք է զբաղվի՝ հաշվի առնելով աշխատանքի միջազգային բաժանումը և համաշխարհային շուկաների մրցակցությունը, և ինչպիսի՞ հարաբերությամբ կլինի ունեցած ռեսուրսների ծախսը ռազմավարական, հեռանկարային, ընթացիկ օպերատիվ գործողություններում, և միաժամանակ շարադրվում են համապատասխան խնդիրներն ու ռեսուրսները: Անհրաժեշտ է կատարել կարգավորված քայլեր. ա) որոշման նպատակի դրում (ձևակերպում), բ) որոշման չափանիշների որոշում, գ) չափանիշների տարանջատում (սահմանափակումներ, ցանկալի բնութագրիչներ), դ) այլընտրանքների մշակում, ե) այլընտրանքների համեմատում, զ) ռիսկի որոշում, է) ռիսկի գնահատում, ը) որոշման ընդունում:

Բինար որոշման ընդունման գործընթաց: Ներկայացվում է երկու, տրամագծային հակառակ այլընտրանքներ: Սովորաբար դրանք մրցակից այլընտրանքներ են: Պատճառներն են. 1) հիմնախնդրի ոչ խորը (մակերեսային) վերլուծությունը, 2) ժամանակի պակասը: Լուծվում է կամային ակտով: **Դիտողություն:** Վճռականությունը կարևոր է, «պատրաստե՛ք, թե գնե՛ք» խնդրի կամային լուծումը (վճիռը):

Բազմատարբերակ որոշման կայացման գործընթացը: Երբ չափանիշների խումբը շատ է և դժվար է դրանց հետ համեմատել յու-

րաքանչյուր տարբերակ: Այդ դեպքում պետք է դնել որոշման նպատակը և որոշել չափանիշները: Այնուհետև պետք է չափանիշները տրոհել երկու մասի՝ սահմանափակումների ու բնութագրիչների և վերջիններն էլ արժևորել ըստ նշանակության: Այդ դեպքում ոչ բոլոր չափանիշներն են պետք գալիս:

Ռազմավարական որոշումը իրենից ներկայացնում է գործողությունների որոշակի համախումբ, որոնք նպատակաուղղված են այն բանին, որ օգնեն պետությանը հասնել իր նպատակներին՝ հարմարվելով արտաքին միջավայրի փոփոխություններին: Ռազմավարական որոշումը իրականացվում է հետևյալ միջոցներով՝ ռեսուրսների բաշխմամբ, արտաքին միջավայրին հարմարվելով, ներքին կոորդինացմամբ և կազմակերպական ռազմավարական կանխատեսմամբ: Հաճախ այդ համալիր ֆինանսական, ինվեստիցիոն, հարկային որոշում է:

Ռազմավարական պլանավորումը դա պետության և նրա պոտենցիալ հնարավորությունների ու շանսերի միջև ռազմավարական համապատասխանության ստեղծման և պահպանման կառավարչական գործընթացի որոշումն է: Ռազմավարական պլանավորումը հաճախ հիմնվում է պետության կողմից հստակ ձևավորված ծրագրային հայտարարության վրա, որը ներառում է առաքելության, ներքին և օժանդակ նպատակների և խնդիրների շարադրանքը: Այդպիսի հայտարարությունը հիմնվում է առողջ տնտեսական պոտենցիալի և աճի ռազմավարության վրա:

Ռազմավարական պլանավորում համապատասխանաբար անվանում են հետևյալ պարամետրերի միջև ներքին կոորդինացիայի և ռեսուրսների բաշխումը:

1. Գործունեության մի քանի ուղղությունների միջև պետության արտաքին միջավայրի փոփոխություններին հարմարվելու նպատակով:
2. Ռազմավարական, հեռանկարային, ընթացիկ, օպերատիվ գործունեությունների: Ընդ որում, ռազմավարական պլանը որոշում է՝ ինչ ուղղություններով (ծրագրերով, արտադրությունով) պետությունը կզբաղվի՝ հաշվի առնելով աշխատանքի միջազգային բաժանումը և համաշխարհային շուկաների մրցակցության հնարավորությամբ, և ինչպիսի՞ն կլինեն հարաբերությունները ունեցած ռեսուրսների ծախսման դեպքում նշված գործողություններում:

Բիզնես-պլանավորման նպատակները և որոշումները հանդիսանում են պետական նպատակային ծրագրերի կոնկրետ ուղղություններ:

րի նպատակների և խնդիրների ճշգրտումը արտաքին միջավայրի և «ֆիրմայի» հնարավորությունների ավելի խորը հետազոտության հաշվառումով: Պետական նպատակային ծրագրի բիզնես-պլանը թույլ է տալիս լուծել ամբողջ շարք խնդիրներ, որոնցից հիմնականներն են.

1. Պետական նախագծի կամ ծրագրի իրականացման սցենարի մշակումը:
2. Կոնկրետ նախագծի տնտեսական նպատակահարմարության հաստատումը ներքին և միջազգային շուկաների հեռանկարի հաշվառումով:
3. Կոնկրետ նախագծի շրջանակներում սպասելիք ֆինանսական արդյունքների հաշվարկը, ներառած «վաճառքի» շահույթի, եկամուտների ծավալը:
4. Ֆինանսավորման աղբյուրի և կարգի որոշումը:
5. Նախագիծը իրականացնող կուլեկտիվի մասնագիտական որակավորման հիմնական պահանջների որոշումը:

Հեռանկարային մենեջմենթը և որոշումն ուղղված են հեռանկարային պլանների ընդունմանը և իրականացմանը:

Ընթացիկ որոշումը զարգացնում, ճշգրտում է հեռանկարային որոշումները և ընդունվում է «ապրանքի» բլոկի կամ ենթահամակարգի շրջանակներում, նրա որևէ ցիկլի փուլում, օրինակ՝ մշակման ցիկլի:

Օպերատիվ որոշումները ընդունվում են «ապրանքի» ստորին կոնկրետ էլեմենտի վերաբերյալ (օրինակ փաթեթավորման նյութի):

Կայունացնող որոշումները ընդունվում են ապահովելու համար պետության կամ նրա մեկ ոլորտի, նպատակային ծրագրերի, կառավարման կոնտուրների, էլեմենտների (օրինակ՝ դեպարտամենտների) կառավարելի կամ թույլատրելի վիճակներից դուրս չգալու համար:

Պրակտիկայում որոշումների մեծամասնությունը բարդ է, այսինքն՝ դրանք ներկայացնում են մի շարք փոխադարձաբար կապված որոշումների հանրագումար: Այդպիսի որոշման ընդունումը կարող է ամրագրվել պետության պրոցեսուրալ (ընթացակարգային) նորմերով և օրենքներով:

Ալգորիթմների տեսությունում սահմանվում է. «Ալգորիթմ կատեգորիան ինֆորմացիայի ձևավորման գործընթացը ոլորտի ճշգրիտ հրահանգն է»:

Որոշումների մշակման ալգորիթմը կառավարչական որոշման մշակման գործողությունների տրամաբանական հաջորդականությունն է:

Եթե հիմնախնդիրը լավ է ձևակերպված (դրված) վիճակագրական առարկայական ինֆորմացիայի հիման վրա, ապա հնարավոր է դառնում կիրառել ծրագրավորված որոշումները:

Առանձնահատուկ ալգորիթմների մշակումը և որոշումների ընդունումը կարող է ապահովել կազմակերպական որոշումների որակի անհրաժեշտ մակարդակ և նվազեցնել սյուբեկտիվ գործոնների դերը: Ընդհանրապես ասած՝ կազմակերպության յուրաքանչյուր տիպիկ հիմնախնդրի համար կարող է մշակվել որոշման կայացման կոնկրետ ալգորիթմ: Սակայն հնարավոր է լինում մշակել ալգորիթմ, որը հիմնականում, որոշ ճշգրտումներով յուրաքանչյուր դեպքում, կարող է կիրառվել տվյալ կազմակերպության հիմնական խնդիրների համար:

Պետական ավանդական մենեջմենթում որոշումների կայացման ալգորիթմը կարող է ներառել հետևյալ օպերացիաները, հիմնախնդրի ճանաչում (վեր հանում), ինֆորմացիայի հավաքում, ինֆորմացիայի մշակում, հիմնախնդրի լուծման համար կառավարման նպատակների որոշում, որոշման արդյունավետության չափանիշների մշակում, հիմնախնդրի մույնականացում նախկինում տվյալ կազմակերպությունում կամ մեկ այլում եղածի հետ, կիրառված մեթոդների և դրանց հետևանքների ուսումնասիրումը այդ մեթոդների առաջացրած հետևանքների անալոգիայով կանխատեսում, որոշումների այլ ընտրանքների գնահատում և վերիֆիկացիայի, որոշման ընդունում, ձևակերպում և միջև կատարողը հասցնում և, վերջապես, որոշումների կատարման հսկողություն:

Համակարգային պետական մենեջմենթում որոշումների կայացման ալգորիթմը կարող է ներառել հետևյալ օպերացիաները, հիմնախնդրի ճանաչում (հայտնագործում), ինֆորմացիայի հավաքում, համակարգի և նրա էլեմենտների հարաբերությունների վերաբերյալ ինֆորմացիայի վերլուծություն, հիմնախնդրի դիագնոստիկա (ախտորոշում), համակարգի մակարդակում հիմնախնդրի լուծման համար կառավարման նպատակների որոշում, որոշման արդյունավետության գնահատման չափանիշների որոշում, հիմնախնդրի աղբյուր հանդիսացող ենթահամակարգի նկատմամբ հնարավոր կառավարչական ազդեցությունների ցանկի գնեթացիա, այդ ազդեցությունների հետևանքների կանխատեսում ավելի բարձր հիերարխիկ մակարդակների համար (համակարգի մակարդակի), որոշումների տարբերակների գնահատում և վերիֆիկացիա, որոշումների ընդունում, ձևակերպում և հասցնում միջև կատարողները, կատարում և հսկողություն:

Իրադրային պետական մենեջմենթում որոշման կայացման ալգորիթմը կարող է պարունակել հետևյալ օպերացիաները. հիմնախնդրի հայտնագործում, իրադրության վերաբերյալ ինֆորմացիայի հավաքում, իրադրության և հիմնախնդրի դիագնոստիկա, հիմնախնդիրը լուծելիս իրադրության կառավարման նպատակների որոշում, որոշման արդյունավետության գնահատման չափանիշի մշակում, հիմնախնդրի աղբյուր հանդիսացող հնարավոր ենթահամակարգերի նկատմամբ հնարավոր կառավարչական ազդեցությունների ցանկի գնեցում, իրադրության համար այդ ազդեցությունների հետևանքների կանխատեսում (այլ ոչ թե ամբողջ համակարգի, ինչպես նախորդ դեպքում), որոշումների տարբերակների գնահատում և վերիֆիկացում, որոշման ընդունում, ձևակերպում, հասցումում մինչև կատարողները, ի կատար ածում, հսկողություն:

Պետական կայունացնող մենեջմենթում որոշման կայացման ալգորիթմը կարող է պարունակել հետևյալ օպերացիաները. հիմնախնդրի հայտնագործում (բացահայտում), պարամետրերի փոփոխության մասին ինֆորմացիայի հավաքում, ինֆորմացիայի մշակում, հիմնախնդրի դիագնոստիկա, հիմնախնդրի լուծման ժամանակ կառավարման նպատակների որոշում, որոշման արդյունավետության գնահատման չափանիշների մշակում, կառավարման օբյեկտի պարամետրերի փոփոխման դինամիկայի հետազոտում, ժամանակի գնահատում (այն ժամանակի, որն ունենք կառավարման օպերացիաները կատարելու, երբ կառավարման օբյեկտը դեռևս գտնվում է որոշակի հավանականությամբ կառավարելի վիճակում), նախապատրաստման օպերացիաների վրա ժամանակի բաշխում, կատարման վրա ժամանակի բաշխում, դրանց կիրառման հետևանքների կանխատեսում, փոխհատուցող ազդեցությունների հետևանքների նպատակահարմար մակարդակի գնահատում, փոխհատուցող ազդեցությունների ինտենսիվության որոշում, որոշման ընդունում, ձևակերպում, հասցումում մինչև կատարողները, հսկողության կատարման և ժամանակի առումով:

Այդպիսով գործադիր իշխանության կողմից կոնկրետ խնդրի լուծման ժամանակ բնական է այս կամ այն մենեջմենթի տիպի կիրառումը, և հետևաբար նաև ալգորիթմները կարող են փոխվել կախված կոնկրետ խնդրի առանձնահատկությունից:

2.3 ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՉԱԿԱՆ ՈՐՈՇՄԱՆ ԲՆՈՐՈՇՈՒՄԸ ԵՎ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ցանկացած ղեկավար գործնություն բաղկացած է որոշումից, նրա իրացումից և կատարման հսկողությունից: Մրա վրա է հիմնված պետական ապարատի աշխատանքը: Պետության (պետական մարմինների) որոշումներում արտահայտվում է պետական կառավարման, նրա ներգործության նպատակաուղղվածության և բովանդակության հիմնական իմպուլսը: Սույն ալկան պրոցեսների կարգավորման համար պետք են սույն ալկան նորմեր, որոնք ընդունվում են սույն ալկան կառավարման և՛ օբյեկտի, և՛ սուբյեկտի կողմից: Պետական կառավարումը ևս կարևոր սույն ալկան կառավարման տեսակ է:

Սույն ալկան կառավարական նորմերը - վարքագծի կանոնների ձևով արտահայտված պահանջներ են, որոնք կանոնակարգում են հասարակական հարաբերությունները, մարդկային գործնությունն ընտրած նպատակների հետ համապատասխան: Այդ նորմերը իրենց պրակտիկ կիրառությունն են գտնում ի շնորհիվ կառավարչական որոշումների: Կառավարչական որոշումը - մշակված և ընդունված, սույն ալկան փոփոխությունների ֆիքսված ձևական մտահաղացումն է: Ուստի ցանկացած այդպիսի որոշում, դա ղեկավար գործողության ակտ է, տվյալ սույն ալկան միջավայրում և կոնկրետ-պատմական պայմաններում:

Պետա-կառավարչական որոշումը - պետական կառավարման սուբյեկտի գիտակցված ներգործությունն է հասարակական իրողության վրա, արտահայտված պաշտոնական ձևով: Մյուս կողմից պետական որոշումը - դա պետության իշխանական կամքն է, որը ամրագրված է պետական մարմնի կամ պաշտոնատար անձի հրապարակած պետական ակտերում, իրենց տրված իրավագործությունում առկա իրավասության տահմաններում:

Կառավարչական որոշումների սույն ալկան բնույթը պայմանավորված է մարդկանց վրա նրանց ազդեցությամբ: Դրանց նպատակն է «դրդել» մարդկանց վերափոխելու իրենց սույն ալկան իրականությունը: Եթե այդ որոշումներն ընդունելը հոգեբանական պրոցես է, ապա այդ որոշումների իրականացումը ամենուր նյութական է: Այսպիսով ղեկավար որոշումները վերափոխում և կայունացնում են սույն ալկան օբյեկտը: Կառավարչական որոշման ընդունումը և իրականացումը իրավագործ օրգանի ֆունկցիան է, որը ունի որոշակի իրավասություն: Դրանով իսկ որոշումը հանդիսանում իրավասության իրացման միջոցը, որը ձևակերպված է գործող օրենսդրության մեջ:

Իրավագործության պատասխանատվության միասնությունը ցանկացած իշխանության և կառավարման հիերարխիկ կառուցվածքին ներկայացվող պահանջն է: Պետական իշխանության սուբյեկտի իրավաբանական կամքի արտահայտումը, ենթադրում է որոշակի հետևանքների ի հայտ գալու պոտենս, ուստի իրավագործ մարմինները կրում են ոչ միայն պատասխանատվություն այդ որոշումները ընդունելիս, այլ նաև լրանց հետևանքների համար: Առօրյա կյանքում կան շատ պետական որոշումներ, որոնց հիմնական նպատակը պետական քելադրանքն է, որ ուղղված է քաղաքացու կյանքի տարբեր դրսևորումների կարգավորմանը հասարակություն-պետություն հարաբերություններում: Պետական որոշումների ընդունման և իրականացման իրավական կարգավորումը պահանջում է նրանց փաստում, փաստերի ճշտություն, նաև նրանց պատշաճ ամրացում: Բոլոր պետական կարգավիճակ ունեցող պաշտոնական որոշումները ձևակերպվում են համապատասխան փաստաթղթերի (ակտերի) ձևով: Փաստաթուղթը ղեկավար որոշման գրավոր ձևն է, իսկ ակտը փաստաթղթի տարատեսակ է: Կառավարչական որոշումների գրանցման կանոնների պահպանումը փաստաթղթին տալիս է իրավաբանական ուժ: Իրավաբանական ուժը պաշտոնական փաստաթղթում պարունակող որոշման պարտադիր կատարումն է (պետության և իրավունքի տեսությունում՝ իրավական ակտ), որը նրան հաղորդում է գործող օրենսդրությամբ, այն հրապարակող մարմնի իրավասությամբ և ձևակերպման հաստատված կարգով: Փաստաթղթերին իրավական ուժ տալը, նրա հրապարակման փաստի հաստատումը ռեգիստրացիայի (գրանցման) գլխավոր խնդիրներն են: Քանի դեռ փաստաթուղթը չի լրացվել ընդունված կարգով (№, ստորագրություն, ընդունման ժամանակը և այլն) և չի գրանցվել, ապա նա չունի իրավական ուժ, և ոչ մի պաշտոնյա իր վրա չի վերցնի նրա կատարման պատասխանատվությունը: Գրանցումը նաև օգնում է վարել բոլոր փաստաթղթերի հաշվառում, որոնում և հսկողություն: Փաստաթղթերը (բացի սուբյալական, պատմական և այլնից) կրում են իրենց մեջ նաև իրավական և ինֆորմացիոն ֆունկցիա: Պետական մարմինների կողմից հրատարակված իրավական ակտերը կարող են լինել նորմատիվային և ոչ նորմատիվային: Կախված իրավական նշանակությունից պետական որոշումները կարող են լինել գրավոր (նորմատիվային և ոչ նորմատիվային իրական ակտեր) և բանավոր (ցուցումներ, կարգադրություններ, հանձնարարականներ և այլն):

Իրավունքի նորմերը պետության կողմից հաստատված պատշաճ վարվելակերպի համապարտադիր կանոններն են: Նրանք ևս ուղղված են որոշակի հասարակական հարաբերությունների կարգավորմանը և զարգացմանը: Նրանց մեջ նշվում են այն պայմանները, թե երբ կարելի է ղեկավարել տվյալ կանոնով կարգավորվող սուբյեկտների հարաբերությունները, նրանց իրավունքները և պարտականությունները, որոնք առաջանում են վարկածով (դիսպոզիցիա) նախատեսված հանգամանքներում, ինչպես նաև տվյալ կարգադրությունը (սանկցիա) խախտումից բխող հետևանքները այն անձանց հանդեպ, ովքեր մասնակից են դրան: Սովորաբար նորմերը կարգավորում են որոշակի հասարակական հարաբերությունների ոլորտ: Իրավունքի նորմերի համապարտադիր լինելը ապահովում է պետությունը՝ իր քաղաքացիների մոտ դաստիարակելով իրավագիտակցություն և խախտողների նկատմամբ կիրառելով պետական ստիպողական միջոցներ: Տվյալ հասարակությունում առկա իրավունքի նորմերի ամբողջությունը կազմում է նրա իրավունքը:

Պետական մարմինների նորմատիվ գործունեության հիմքերի հիմքը, պետական կառավարման ակտ հանդիսացող օրենքների նախապատրաստումն ու ընդունումն է, որոնք ունեն առավելագույն իրավաբանական ուժ: Դրանցից ամենաբարձրագույնը, երկրի սահմանադրությունն է: Դրա պատճառով է, որ օրենսդրական ակտերի նորմերի ընդունման գլխավոր պրոցեդուրաներն ունեն ավելի բարդ պրոցեդուրա: Օրենքի հեղինակությունը և նրա կատարումը ապահովում է պետա-իրավական հզոր համակարգը, որն օգտագործվում է պետական կառավարման մեջ:

Օրենքի վրա հիմնված ղեկավարումը իր մեջ ներառում է ղեկավար որոշումների ընդունում՝ համաձայն օրենսդրական նորմերի դրույթների: Դեռևս օրենքի և օրենքի ոլորտում գտնվող ակտերի փոխհարաբերությունները մնում են չլուծված, քանի որ օրենքի նորմերը շատ հաճախ խախտում և անտեսվում են: Մինչդեռ շատ արդիական է այնպիսի համակարգի ստեղծումը, որը գործադիր իշխանությունում կիեռակի ընդունված որոշման կազմակերպմանը, կատարմանը և վերահսկողությանը՝ մարմինների օրենսդրորեն հաստատված շրջանակներում:

Պետա-կառավարչական որոշումների հիմնական հատկանիշներից են նրանց կողմից ընդունված և ձևակերպված իրավական ակտերի իրավաբանական ուժ ստանալը: Մյուս հատկանիշը դա այդ որոշումների պարտադիր, դիրեկտիվային լինելն է:

Լինելով հրամայական ակտ՝ պետական որոշումը, որպես կանոն, պարտադրում է, արգելում է, զրկում է, խրախուսում է և այլն: Իշխանականությունը դրսևորվում է միակողմանի այնպիսի որոշման մեջ, որտեղ չկա պայմանավորվածություն կողմերի միջև: Պետա-կառավարչական որոշումները նաև ունեն ակտիվ, կազմակերպող և ստեղծարար նշանակություններ: Պետական որոշումները, որպես կանոն ծառայում են իրար հետ կապված մի քանի նպատակների իրագործման համար: Բացի դրանից գոյություն ունի կանոնների համակարգ, որը կանոնակարգում է այդ որոշումների մշակման, քննական, ընդունման, ուժի մեջ մտնելու, փոփոխություններ մտցնելու և վերացման կարգը: Այսպիսով կարելի է տալ պետության կողմից ընդունվող բոլոր տեսակի որոշումների պարամետրերը:

1. **Սյուբեկտիվ-օբյեկտիվ հարաբերությունների առկայություն:**
2. **Որոշման բովանդակությունը-ինֆորմացիա այն մասին, թե ինչ պետք է արվի և ինչի համար (ինչ նպատակների համար):**
3. **Որոշման ընդունման ընթացակարգը:**
4. **Որոշման ձևը:**
5. **Որոշման ուժի մեջ մտնելու ժամանակը:**

Պետության ղեկավար որոշումների ստանդարտացումը և միասնականացումը տարվում է շատ երկրներում՝ հատկապես կոնպյուտերային տեխնոլոգիաների զարգացման հետ կապված:

Բոլոր պետական որոշումները ձևակերպվում են գործող ստանդարտների համաձայն: Օրինակ, դատական որոշումը սովորաբար կապված է ներածական, փաստարկումային (մոտիվացնող) և վճռող մասերից: Գործադիր իշխանության կողմից կայացած տեքստային փաստաթղթի (հրաման, որոշում, կարգադրություն) բովանդակությունը բաղկացած է հաստատող և եզրափակիչ դիրեկտիվային, կարգադիր մասերից: Հաստատող բաժնում շարադրվում են

փաստաթղթի հրապարակման շարժառիթները (մոտիվները), իսկ դիրեկտիվային մասում նշվում են այն կոնկրետ միջոցառումները, որոնք պետք է իրականացվեն նախատեսված գործողությունները կատարելու համար: Փաստաթղթում նաև նշվում են պատասխանատու կատարողները, կատարման ժամկետները, իսկ վերջում նշվում են այն մարդիկ, ովքեր պետք է հետևեն այդ ակտի կատարմանը: Դրա հետ

մեկտեղ ամեն մի նախապատրաստվող որոշում պետք է ունենա լեզվի և շարադրման ձևի հատուկ ոճ, և, բացի այդ, ընկալելի լինի այնտեղ առկա հատուկ տերմինաբանությունը և միանշանակ հասկացվի այն մարդկանց կողմից, որոնց այն հասեագրված է: Այն պետք է պարզ և հստակ հաղորդի կատարվող գործողությունների իմաստը, պարունակի ինֆորմացիա դրա մասին և նշի կատարման կոնկրետ եղանակները: Դիրեկտիվային փաստաթղթերը չպետք է պարունակեն անորոշ արտահայտություններ և անհասցե ձևակերպումներ, որոնք կխանգարեն դրված խնդիրների միանշանակ ըմբռնմանը և նախանշված միջոցառումների իրացման կարգին: Որոշումը հստակ և օրինակելի կկատարվի այն դեպքում, երբ կատարողը լավ է հասկացել այդ որոշման իմաստը: Այդ պատճառով իրավաբանական պրակտիկայում իրավական փաստաթղթերի հանդեպ ներկայացվում են պահանջներ՝ կապված նրանց կառուցման, մասերի փոխհարաբերության, դրույթների ձևակերպման, կիրառվող տերմինաբանության և այլնի հետ:

Իրավաբանական տեխնիկայի կանոնների մեջ կարելի է առանձնացնել.

1. իրավական նորմերի ճշգրիտ ձևակերպումը,
2. օգտագործվող հասկացությունների և տերմինների իմաստային նշանակության պարզ բնորոշումը,
3. հատուկ իրավական լեզուն,
4. գլուխների և հոդվածների ճիշտ և լրիվ խորագրերը,
5. այլ հոդվածներին արվող հղումները,
6. պետական մարմինների, պաշտոնատար անձանց և այլ սյուբեկտների ճշգրիտ նշումները,
7. ռեկվիզիտները:

Ռեկվիզիտները իրենց մեջ ներառում են հետևյալ պահանջները՝ զինանշան (պետական, քաղաքի), պետական մարմնի անվանումը, ակտի անունը (հրամանագիր, հրաման, որոշում, կարգադրություն և այլն), խորագիր, համարը, ստորագրման (ընդունման) տարեթիվը, տեքստը, պաշտոնատար անձի ստորագրությունը, կատարողը և այլ տվյալներ:

Կառավարչական որոշումներ ընդունելիս կիրառում են մի շարք հատուկ պրոցեդուրաներ: Այդպիսի որոշումներ ընդունելու պրոցեդուրաների ամբողջությունը կոչվում է ռեգլամենտ (կանոնակարգ) (ֆր. reglement, regle-կանոն): Այդ կանոնակարգերը բավականին ծավալուն

փաստաթղթեր են, որոնք մանրամասնում են հրապարակվող ակտերի ընդունման տեխնոլոգիան:

Պետական իշխանության կողմից ընդունված ղեկավար պրոցես-դուրաները ծառայում են պետական ապարատի հատուկ աշխատանքի ապահովումը, քաղաքացիների պարտավորությունների և շահերի կատարումը, օգնում են իրականացնել հանձնարարված գործի նկատմամբ յուրաքանչյուր մարմնի, պաշտոնատար անձի պատասխանատվության ապահովումը: Ղեկավար որոշումներ ընդունելով՝ պետական իշխանական մարմինը իրացնում է իր վրա դրված լիազորություններն իր իրավասության սահմաններում՝ իրագործելով տարբեր խնդիրներ և ֆունկցիաներ:

Ղեկավար պրոցեսդուրաներ պետք է համարել օրենքի նորմերով նախատեսված այն կանոնները, որոնք բնորոշում են որոշում ընդունող պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց ղեկավար գործունեության դատավարական (պրոցեսուալ) կարգը:

Պետական որոշումների մշակումը, ընդունումը և իրացումը բարդ, բազմաստիճան պրոցես է, որում կատարվում է պետական դիրքորոշման ճշտում տարբեր հասարակական հարցերի հանդեպ՝ նրանց վրա հետազայում ներգործելու նպատակով: Պետական մարմինը, գործելով իրեն տրամադրված լիազորության սահմաններում, իրացնում է պետական և հասարակական իր դերը: Ղեկավար որոշումների արդյունավետությունը մեծ չափով կախված է այդ որոշումների ողջ բազմազանության ճշգրիտ օգտագործումից: Տարբեր տեսակի որոշումների և նրանց ձևերի օպտիմալ գոյակցումը նպաստում է պետական իշխանության լավագույն կազմակերպմանը և ղեկավար կապերի կատարելավորմանը: Պետական օրգանների ամենակարևոր արժեքը նրանց կողմից ընդունվող և կատարվող որոշումներն են, որոնց միավորող ձևը գործող պետական ապարատն է:

2.4 ԶԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈՒ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ. ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ

Պետական միջամտություն պահանջող հասարակական հարաբերությունների բազմազանությունը ծնում է պետական որոշումների և հետևաբար իշխանական բնույթի բազմաթիվ ներգործությունների տեսակներ: Միևնույն ժամանակ կառավարչական խնդիրների բնույթը, որոնք կանգնած են իր իրավասությունը իրականացնող պետական մարմնի առջև, ենթադրում է որոշակի հասարակական հարաբերությունների

ոլորտում համապատասխան պետական վարչական որոշումների ընդունում: Վարչական գործնելության մեջ, որպես կանոն, լուծվում են 2 տիպի խնդիրներ՝ օրիգինալ (ոչ տրիվիալ) և միատեսակ՝ կրկնվող: Այստեղից էլ որոշումները ևս լինում են 2 տեսակ՝ օրիգինալ կամ տիպիկ: Օրիգինալ խնդիրները լրիվ ծավալով չեն ենթարկվում ունիֆիկացիայի (միասնականացման) և ստանդարտացման: Կրկնվող միատեսակ խնդիրները նպատակահարմար է ենթարկելու ստանդարտացման, որը վերաբերվում է և նրանց լուծումների տեխնոլոգիային, և ինֆորմացիայի ներկայացման ձևին:

Պետական որոշումները հայտնի չափով լինում են քաղաքական և վարչական: Առաջինները ընդունվում են ամենակարևոր հասարակական խնդիրների շուրջ երկրի քաղաքական ղեկավարության կողմից, կամ էլ պետական օրգանների լիազորությունները անմիջականորեն կատարող ղեկավարների կողմից (նախագահ, վարչապետ, խորհրդարանի նախագահ, ռեզիդենտ իշխանական մարմինների օրենսդիր և գործադիր ղեկավարների կողմից և այլն): Քաղաքական որոշումները կազմում են պետական որոշումների առաջնային մակարդակը, մինչդեռ աղմինիստրատիվ որոշումները երկրորդային են և ունեն ենթակա-օժանդակ նշանակություն: Վարչական որոշումները քաղաքականի ածանցյալն են այն իմաստով, որ նրանք ուղղված են պետական ղեկավարության որոշումների նախապատրաստման, ընդունման և իրականացման պայմանների ապահովմանը:

Վարչական բնույթի պետական որոշումները որպես կանոն ունեն դիմագուրկ բնույթ: Նրանց նախապատրաստման, ընդունման և իրագործման մեջ մասնակցում են տարբեր պրոֆիլի բազմաթիվ մասնագետներ և հետևաբար այդ որոշումների հեղինակությունը չի կապվում կոնկրետ պետառաջողի անվան հետ: Չնայած իրենց մեծամասնությամբ այդ որոշումները նախապատրաստվում են կոնկրետ մարդկանց կողմից, նրանք որպես կանոն ընդունվում են պետական մարմինների անունից: Այստեղից առաջանում է նրանց պատճառ ձևով իրավական ամրացման խնդիրը:

Ըստ հրապարակայնության չափանիշի վարչական որոշումները լինում են բաց և փակ տիպի: Բաց ձևերը հասու են բոլորին, իսկ փակ որոշումները սովորաբար վերաբերվում են պետական գաղտնիությանը, հետախուզությանը, օպերատիվ-հետաքննչական և ռազմական բնագավառների և մասամբ արտաքին քաղաքական գործունեությանը, որոնք պահանջում են պետական գաղտնիքի և գաղտնիության ռեժիմի պահպանում:

Բացի այդ, պետական իշխանության մարմինների փաստաթղթերում կարող են պարունակվել պետա-վարչական գործնության այս կան այն հարցերին վերաբերող տարբեր տեղեկություններ: Պետա-վարչական որոշումներում պարունակվող այդպիսի ինֆորմացիան ամրագրվում է իրենց կողմերի վրա, որոնք ունեն պետական մարմինների պաշտոնական փաստաթղթերի կարգավիճակ: Դրանց թվին կարող են վերաբերվել տեղեկանքների, հաշվետվությունների, նախագծերի, նախահաշիվների, գրաֆիկների, սխեմաների և այլն ձևով կազմված փաստաթղթերը: Ընդ որում պետական իշխանության սուբյեկտի կամքի արտահայտման միակողմանիությունը, հասցեատիրոջը ուղղված գրավոր հրամաններում սովորաբար պարունակում է իրավաբանորեն հրամայող ինֆորմացիա:

Հասարակական կենսագործնության բազմազան դոստորումները և նրանում ծագող իրադրությունները բացատրում են համապատասխան որոշումների մեծ քանակության առկայությունը, որոնք պետք է ընդունվեն պետության կողմից: Պետական որոշումների դասակարգումը թույլ է տալիս դրանց համակարգել տարբեր հիմունքներով: Յուրաքանչյուր որոշման ձև ներհատուկ է պետական որոշակի մարմինների տեսակին, օժտված է յուրահատուկ իրավաբանական հատկություններով և ընդունվում է կոնկրետ խնդիրների (հարցերի) լուծման համար:

Այսպիսով պետական որոշումները կարելի է դասակարգել հետևյալ կերպ:

1. Ըստ կառավարման սուբյեկտների:

ա) համազգային (ընտրություններ, հանրաքվե)

բ) ռեզիդնալ, տեղական

գ) օրենսդիր իշխանության, գործադիր իշխանության, դատական իշխանության

դ) միանձնյա, կոլեգիալ:

2. Ըստ նպատակների և գործողության ժամանակի՝ ռազմավարական (երկարաժամկետ), տակտիկական (միջնաժամկետ), օպերատիվ (կարճաժամկետ): Ըստ ազդեցության մասշտաբի՝ համապետական, տեղական (վարչա-տարածքային միավորի սահմաններում), միջգերատեսչային, ներգերատեսչային: Ըստ նորմատիվ բնույթի՝ ընդհանուր (նորմատիվ) և մասնակի (ոչ նորմատիվ): Ըստ իրավական ուժի՝ բարձրագույն (սահմանադրական), օրենսդրական, ենթաօրենսդրային: Ըստ պետական

տեսակների՝ քաղաքացիական, ռազմական: Ըստ իրավական ակտերի ձևերի՝ օրենքներ (սահմանադրական, օրենսգրքեր, հրամանագրեր, նախագահական), վճիռներ (պառլամենտի, կառավարության, դատարանների, դատախազությունների) հանձնարարականներ (նախագահի, կառավարության, օրենսդիր և գործադիր իշխանական մարմինների ղեկավարներ), հրամաններ (պետական օրգանների և նրանց կառույցվածքային ստորաբաժանումների ղեկավարները, զինվորականներ), դատավճիռներ (դատարաններ), սանկցիաներ (քննչական, դատախազական մարմիններ), ղեկընտներ, ցուցումներ, դրույթներ, ծրագրեր, հռչակագրեր, կանոնադրություններ, միջպետական պայմանագրեր, համաձայնություններ և այլն: Ըստ ընդունման կարգի, ձևակերպման և իրավական ուժ տալու եղանակից ելնելով, առաջնային, որոնք անմիջականորեն ստանում են իրավական ուժ (օրենքներ, հրամանագրեր, վճիռներ և այլն) և երկրորդային, որոնք ուժ են ստանում և հաստատվում են այլ որոշումների կողմից, օրինակ դրույթը, որը հաստատվում է աղմինիստրացիայի ղեկավարի որոշմամբ և այլն: Ըստ մշակման մեթոդների՝ տիպիկ (անալոգ) և ոչ տիպիկ (օրիգինալ): Ըստ բովանդակության՝ քաղաքական, աղմինիստրատիվ, տնտեսական, կազմակերպչական և այլն: Ըստ շարադրման ձևի՝ գրավոր և բանավոր: Ըստ ազդեցության մեխանիզմի՝ ուղղակի (անմիջական) ազդեցության առաքման բնույթի: Ըստ կատարման կարևորության՝ պարտադիր և նախընտրելի: Ըստ ազդեցության բնույթի՝ խթանող, սահմանափակող հովանավորչական, մոտիվացիոն և այլն: Ըստ հստակաչափության՝ աստիճանի՝ ընդհանուր օգտագործման, ծառայողական, գաղտնի և լրիվ գաղտնի:

Այս դասակարգումը արտացոլում է պետական որոշումների համալիրի լրիվ սիստեմային բնութագիրը: Սակայն պետք է տարբերել որոշման ձևը կառավարման ձևից: Պետական մարմնի արտաքինապես արտահայտված գործողությունը, որը իրականացվում է իր իրավասության սահմաններում, կոչվում է կառավարման ձև: Պետական մարմնի իշխանավարչական գործունեության հետևանքով ընդունված որոշումները ստանում են համապատասխան պաշտոնական տեսք՝ ելնելով նրանց համապատասխանող ձևերից: Եթե հաշվի առնվեն իրավական հատկանիշներ ունեցող պետական որոշումները, ապա ըստ այդ չափանիշի պետք է առանձնացվեն նրանց իրավական և ոչ իրավական ձևերը:

Պետա-վարչական որոշումների ձևերի տակ հասկանում են կոնկրետ իրավական կամ կազմակերպչական կարևոր կանոնակարգերի արտաքին արտահայտման ձևերը, որոնց տեսքը նրանք ստանում են: Պետա-վարչական որոշումների իրավական և ոչ իրավական ձևերի տարբերությունները անցկացվում են ըստ նրան հատույաժ իրավաբանական հետևանքների բնույթի:

Իրավական ձևեր են համարվում նրանք, որոնք արտահայտում են պետական օրգանների որոշումները, որն իր հետևից առաջացնում է որոշակի իրավաբանական հետևանքներ: Նրանց մեջ առանձնացվում են՝

1. իրավական ակտեր (որոշումներ)

2. իրավական պայմանագրեր

3. այլ ակտեր, որոնք ամրագրում են իրավաբանորեն կարևոր որոշումների իրագործումը: Որպես կանոն պետական իշխանության մարմինների իրավական որոշումները արտահայտվում են՝

ա) նորմատիվ ակտերի ընդունում, որոնք կարգավորում են միատեսակ վարչական որոշումները:

բ) անհատական (ադմինիստրատիվ, տնօրինող, իրավակիրառական) ակտերի հրապարակում առանձին անձանց նկատմամբ, կոնկրետ իրադրությունում օրենքի նորմերը իրականացնելիս: Նորմատիվ իրավական ակտերում առկա են որոշումներ, որոնք հաստատում են նոր իրավաբանական նորմերը, փոփոխում կամ հանում են նախորդները, այսինքն ձևակերպում են պետական մարմինների իրավաստեղծ գործունեությունը: Պետական կառավարման անհատական իրավական ակտերում կան որոշումներ, որոնց օգնությամբ ձևավորվում են նոր իրավահարաբերություններ, փոփոխվում են, դադարում են գործել նախորդները, կատարվում և ամրագրվում են իրավաբանորեն կարևոր գործողություններ, այսինքն՝ ձևակերպվում է պետական մարմինների իրավակիրառական գործունեությունը: Օրինակ, որպես իրավաբանական փաստ է հանդիսանում հրամանի հրապարակումը, ըստ որի պետական ծառայողը նշանակվում է պաշտոնի, քանի որ այդ իրադարձության հետ է կապվում նրա մոտ որոշակի ծավալով իրավագործությունների առաջացումը: Իրավական փաստի դեր ունի համապատասխան օրգանի (պաշտոնատար անձի) որոշումը վարչական տույժի ենթարկել այն անձին, որը մեղավոր է իրավախախտում կատարելու մեջ: **Նորմատիվ և անհատական**

իրավաստեղծ և իրավակիրառական ակտերը պետական որոշումների հիմնական և ամենակարևոր ձևերն են: Գոյություն ունեն մեկ ձև (ակտեր), որոնք ձևակերպում են պետական մարմինների գործունեության տարբեր տեսակները՝ կապված գրանցման, լիցենզավորման, վերահսկիչ, ռեվիզիոն փաստաթղթեր տալու և այլ գործունեության որոշումների հետ: Բոլոր նման դեպքերում դրսևորվում է պետական մարմնի (պաշտոնատար անձի) իրավաբանական կամքի արտահայտումը, որը շատ դեպքերում նման է գործադիր-տնօրինող գործունեության կարգում ընդունված որոշումներին: Լայն տարածում են ստանում պայմանագրային պրակտիկայում մշակվող որոշումները՝ աշխատանքային պայմանագրի ձևերը, տարբեր կառավարման սուբյեկտների միջև կնքվող վարչական պայմանագիր-համաձայնությունները, պետական մարմիններում ծառայության մասին պայմանագրերը: Պետական կառավարման նորմատիվ իրավական միջավայրի զարգացումը նախադրյալներ է ստեղծում նրա հետագա դեմոկրատացման և էֆեկտիվության բարձրացման համար, քանի որ կանոնակարգում է պետական իշխանական մարմինների որոշումների իրականացումը բոլոր մակարդակներում:

Կարևոր նշանակություն ունեն արտաքինապես արտահայտված վարչական գործողությունների հետևանքները: Որոշ դեպքերում նրանք առաջ են բերում իրավական բնույթի հետևանքներ, իսկ մյուս դեպքերում՝ ոչ: Առաջին դեպքում նկատի են առնվում այն գործողությունները, որոնք իրականացնում են ղեկավարող ներգործություն: Հետևաբար, այլ իրավական ձևերին պետք է վերագրել լրացկանաբար այն գործողությունները, որոնք իրագործվում են իրավական ակտերի վրա հիմնված պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց կողմից համաձայն իրենց տրված իրավական ուժ ունեցող իրավասության: Իրավական ձևով արտահայտված նման գործողություններ կարելի է համարել, օրինակ, իրավասու պետական մարմինների կողմից լիցենզիայի տրամադրումը ինչ-որ գործունեություն ծավալելու համար, պետական կացության ակտերի գրանցումը, նոտարական հաստատումը և այլն: Նման գործողությունների իրավաբանական կարևորությունը կայանում է նրանց կողմից հատույված իրավական հետևանքների մեջ: Իրավական ակտերի հրապարակումը միշտ իրավաբանորեն նշանակելի պակաս կարևոր չէ մեկ պետական իշխանության սուբյեկտ-

ների կողմից այդ ակտերի կիրառումը: Իրավական նորմերում պարունակվող պետական իշխանական որոշումների իրականացումը իր պրակտիկ կիրառությունն է ստանում պետական մարմինների, պաշտոնյաների, պետական ծառայողների և այլ պետա-վարչական պո-լիտիկական մասնակիցների գործունեության ընթացքում: Բայց նրանք իրենց արտահայտությունը ստանում են անուղղակի ձևով: Օրինակ, արդեն ընդունված իրավական ակտի հիմքի վրա պետական մարմինները կարող են թույլ տալ քաղաքացիներին, հասարակական միավորումներին և վարչական հարաբերությունների այլ մասնակիցներին կատարել որոշակի գործողություններ, օժտել նրանց հատուկ իրավունքներով և այլն: Իրավական ձևերը որոշում են պետական կառույցվածքների, նրանց պաշտոնատար անձանց և ողջ պետական ծառայողների կորպուսի փոխհարաբերությունները, կարգավորվող սուբյեկտների հետ: Իրավական ձևերում վարչական սուբյեկտիվ-օբյեկտիվ փոխկապակցությունները և իրավաբանորեն կարևոր գործողությունների կողմերի հարաբերությունները ունեն միջնորդված բնույթ, օրինակ, ղեկավարող և ղեկավորվող կողմերի միջև, պետական կառավարման օբյեկտների և սուբյեկտների միջև:

Ոչ իրավական ձևեր. պետական կառավարման իրականացման ընթացքում կազմակերպչական միջոցառումների և նյութատեխնիկական պրոցեսների ձևակերպումն է, որոնք անմիջականորեն չեն ունենում իրավաբանական հետևանքներ: **Կազմակերպչական ձևերը** խորհրդակցությունների, քննարկումների, ստուգումների, ծրագրերի, մեթոդական հանձնառականների և այլնի որոշումներն են: **Նյութա-տեխնիկականը՝** գործավարությունը, փաստաթղթերի ձևակերպումը, ֆինանսական հաշվառումը և այլն ապահովող որոշումներն են: Ոչ իրավական ձևերը կապված չեն իրավական ակտերի հրապարակման և իրավաբանորեն կարևոր գործողությունների իրականացման հետ: Նրանք չեն ծնում, չեն փոխում և չեն դադարեցնում իրավահարաբերությունները: Այդպիսի որոշումները և գործողությունները չեն կարող դիտվել որպես իրավական կարգավորման ձև: Բայց նրանք կարող են ունենալ այլ նշանակություն (օրինակ որևէ տեղեկանք տալը) կամ լինել մարմնի հրամայական ֆիզիկական գործողությունները (օրինակ, ոստիկանի կողմից իրավախախտման կանխումը): Պետավարչական ոչ իրավական ձևերը կարող են նախորդել կամ հաջորդել իրավականներին: Ընդ որում ի տարբերություն իրավական ձևերի նրանք չեն պահանջում օրենքով պայմանավորված լրիվ և խիստ իրա-

վաբանական ամրագրում, նրանք կրում են վարչական գործնականություն օժանդակ դեր: Նրանք իրենցից ներկայացնում են ծառայողական փաստաթղթերի տարատեսակ, որը մշտապես կիրառվում է պետական մարմինների (պաշտոնատար անձանց) վարչական գործնականություն: Այդ փաստաթղթերը (տարբեր բնույթի տեղեկանքներ, վկայականներ, արձանագրություններ և այլն) արտահայտում են կոնկրետ իրավաբանական նշանակություն ունեցող հանգամանքները: Ըստ տեսակի նման փաստաթղթերը կարող են լինել տեղեկատվա-ինֆորմացիոն - արձանագրությունների, ծառայողական նշումների, հայտարարությունների, ֆաբսերի, էլեկտրոնային հաղորդագրությունների ձևով, տեղեկատվա-անալիտիկ ակտերի, տեղեկանքների, ցուցակների, եզրակացությունների և այլնի տեսքով:

Վարչական որոշումների բոլոր ձևերի բաժանումը պայմանական է, քանի որ նրանք փոխկապակցված են և վերադրվում են մեկը մյուսի վրա: Բայց և այնպես նրանք տարբեր են ըստ իրենց բովանդակության և իրավաբանական նշանակության: Վարչական գործունեության էֆեկտիվությունը ոչ պակաս չափով կախված է նրանց հմուտ գույակցումից և նրանց ներկայացվող պահանջների համապատասխանությունից: Այդ պահանջների շարքում կարելի է առանձնացնել՝ ընդունված որոշման հետ նրանց համաձայնեցվածությունը, ընդունված որոշման լրիվ և աղեկվատ արտահայտումը, ընդունված որոշման ձևակերպման արդիական լինելը ըստ ժամանակի, ձևակերպված որոշման կանոնավոր և կայուն լինելը և իրավական տիպիկությունը: Պետական վարչական որոշումներին ներկայացվող պահանջների կատարումը օգնում է կարգավորել պետա-վարչական որոշումների (պրոցեսների, հարաբերությունների) կատարումը: Պետական որոշումների այս կամ այն տեսակը կախված է շատ հանգամանքներից: Այդ որոշումների ընտրության վրա ազդում են հետևյալ գործոնները՝ պետական մարմնի (պաշտոնյայի) իրավասության բնույթը, կառավարմանը ենթարկվող օբյեկտի առանձնահատկությունները, իրականացվող վարչարարական գործողությունների կոնկրետ նպատակները, ընդունվող որոշումների իրավաբանական ուժը, վարչարարական գործունեության ընթացքում լուծվող հարցերի բնույթը և դրանից բխող հետևանքները: Պետա-վարչարարական գործնականությունը անհրաժեշտ դեպքերում պահանջում է որոշակի իրավաբանական կանոնակարգում, որը իրականացվում է իրավաբանորեն ձևակերպված վիճակը իրացնելիս: Պետական որոշումների կանոնակարգումը իրականացվում է իրավական

նորմերի միջոցով, որոնք ստանում են համապատասխան իրավական ձևերի տեսք: Ամենակարևորը դա իրավադիր, իրավակիրառական և իրավապահ ձևերն են, քանի որ նրանք են, որ հարույցում են էական իրավաբանական հետևանքներ:

Իրավական ձևերով իրականացվող գործողությունները միշտ հարույցում են արտահայտված իրավաբանական հետևանքներ, իսկ ոչ իրավական ձևերը ուղղակի իրավաբանական հետևանքներ չեն ունենում:

Պետական-կառավարմանը վերաբերող որոշման ձևերում, որոնցում այդ որոշումը ստանում է իր ամրագրումը, արտահայտվում է պետության վերաբերմունքը դրա հետևանքով առաջացած հասարակական պրոցեսների և հարաբերությունների նկատմամբ: Համապատասխան ձևով ընդունված պետական որոշումների բովանդակությունը բացահայտվում է պետական իշխանական սուբյեկտների իրականացրած ֆունկցիաների և իրավասության մեջ, նրանց առջև դրված խնդիրների լուծման մեթոդների և տեխնոլոգիաների մեջ:

Տարբեր իրավաբանական ուժ ունեցող պետական որոշումների իրավական ձևակերպումը գտնում է իր ամրագրումը իրար հետ փոխկապակցված հիերարխիկ և կոորդինացիոն հարաբերություններում իրավական ակտերի կառուցվածքային և ֆունկցիոնալ կարգավորված մասիվում: Այսպիսով, պետա-կառավարչական գործնության բովանդակությունը ստանում է հատուկ ընկալում: Պետական մարմինների գործնությունը արտահայտում է իրենց կառավարչական (ղեկավար) ֆունկցիաների բովանդակությունը, որոնց միջոցով իրականացվում է պետական իշխանության տվյալ սուբյեկտի և պետական կառավարման իրավասությունը: Պետա-իշխանական գործողությունների իրականացումը նշանակում է նրանց հաղորդել արտաքին արտահայտման այս կամ այն ձևը, կառավարման հայտնի եղանակով: Պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց կառավարման ֆունկցիաների և խնդիրների իրականացման համար անհրաժեշտ գործողությունները ըստ իրենց բնույթի և նշանակության տարբեր են: Հետևաբար տարբեր են նրանց արտաքին արտահայտման եղանակները: Պետական որոշումները ձևակերպող իրավաբանական տարբերակներ կարելի է համարել պետական կառավարման իրավական ակտերը:

2.5 ԶԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԱԼԳՈՐԻԹՄԸ ԵՎ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

Ցանկացած մակարդակի և մասշտաբի քաղաքական գործունեություն սկսվում է քաղաքական որոշում ընդունելով, որի որակը կախված է քաղաքական գործունեության մեջ նրա տեղով և մշակման գիտական հիմնավորվածությամբ:

Քաղաքական որոշումը քաղաքական դաշտում մասնակից կամ մի քանի սուբյեկտների շահերի իրականացման միջոց է, այն նաև քաղաքական կոնֆլիկտների լուծման միջոց է:

Քաղաքական որոշումը քաղաքական գործունեության խնդիրների, փուլերի, դրանց հասնելու մեթոդների ձևակերպման կոլեկտիվ կամ անհատական ձևով իրականացվող գործընթաց է և կապված է իշխանության իրականացման հետ:

- Այն քաղաքականության բնագավառում որոշակի արդյունք ստանալու նպատակով քաղաքական միջոցառումների անցկացման վերաբերյալ վճիռ է:
- Քաղաքականությունը քաղաքական-հոգեբանական գործողություն է, որի նպատակը որոշակի քաղաքական շահերի և պահանջմունքների իրականացման համար հնարավոր ուղիների և միջոցների ձևակերպումն է և պարտադիր կապված է քաղաքական իշխանության հետ:

Քաղաքական որոշումների ընդունումը քաղաքական շահերի և պահանջմունքների իրականացման ուղղված քաղաքական գործընթաց է, որի նպատակը մտավոր և համալիր կազմակերպչական գործունեության միջոցով առաջացած խնդիրների լուծման պլանվորումը և ճանապարհի ընտրությունն է: Դրանք միշտ հասարակական կամ քաղաքական ուժերի բախման և համագործակցության, համաձայնության և հակադրման, հանդուրժողականության և անհանդուրժողականության, գործընկերության և թշնամության արդյունք են:

Քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացները պայմանավորված են հասարակության մեջ տեղ գտած գաղափարախոսական, սոցիալական, տնտեսական, մշակութային, կրոնական, հոգեբանական, ինչպես նաև պատմական, բնական, բնապահպանական և այլ գործոններով:

Քաղաքական որոշումները և դրանց ընդունման գործընթացը որոշում ընդունող սուբյեկտների շահերի, նպատակների, մտածելակերպի, ինչպես նաև մեթոդների և միջոցների փոխկապակցված համակարգ է:

Քաղաքական որոշումները քաղաքական ղեկավարության խտացված արտահայտությունն են: Վարչական որոշումները կառավարչական գործողությունների ակտեր են, որոնք կարգավորում են մարդկանց արտադրատնտեսական, սոցիալական և մշակութային կյանքի առանձին տեսակների գործունեությունը: Վարչական որոշումները գործադիր մարմինների գործառույթն են և ենթակա են քաղաքական որոշումներին: Քաղաքական որոշումների ընդունման ժամանակ անհրաժեշտ է պահպանել որոշ պայմաններ և հետևել դրանց մշակման կոնցեպտուալ դրույթներին:

Որոշման կայացման նպատակահարմարություն. ինչու՞ է ընդունվում, ինչ նպատակով, ինչի՞ համար:

Ժամանակին լինելը. որոշումը պետք է մշակվի և ընդունվի ժամանակին, ոչ շուտ, ոչ ուշ:

Որոշման համար նշանակալի փաստերի հաշվառման համակարգայնություն. վերլուծության բազմակողմանիությունը և լրիվությունը, իրադրության մասին բոլոր տվյալների գնահատականը, ընդունվող քաղաքական որոշման բոլոր հետևանքների բազմակողմանի և լրիվ վերլուծությունն անհրաժեշտ պայման է:

Ընդունվող որոշման համապատասխանությունը հասարակության մեջ ընդունված նորմերին և օրենքներին:

Որոշման ընդունման և իրականացման գործընթացի ենթակայություն մարդկային գործունեության ընհանուր սկզբունքներին:

(Այնտեղ, որտեղ տվյալ պահանջները հաշվի չեն առնվում կամ ոչ լրիվ են հաշվի առնվում, ընդունվող քաղաքական որոշումները ոչ հազվադեպ հանգեցնում են լուրջ քաղաքական և տնտեսական ճգնաժամերի):

Որոշումների կայացման կոնցեպտուալ ապումը ենթադրում է.

- որոշման կայացման սուբյեկտների և իրադրության առանձնահատկության հաշառում,
- ընդունման ընթացակարգերի մշակում,
- որոշման ընկալում,
- ընդունվող որոշման հետևանքների կանխատեսում:

Քաղաքական որոշումների ընդունման փուլերը
Դրանք են.

1. հիմնախնդրի ձևակերպում
2. իրադրության բացահայտում և նպատակադրում

3. հնարավոր որոշումների ձևակերպում
4. այլընտրանքային որոշումների ձևակերպում
5. հնարավոր որոշումների արժեքավորում
6. այլընտրանքային որոշումների արժեքավորում
7. հնարավոր որոշումների գնահատում
8. այլընտրանքային որոշումների գնահատում
9. որոշման ընտրություն
10. որոշման հետևանքների գնահատում
11. վերջնական եզրակացություններ:

Հիմնախնդրի ձևակերպման, իրադրության բացահայտման, նպատակադրման, հնարավոր որոշումների ձևակերպման, արժեքավորման ու գնահատման համար հետևյալ հարցերին պատասխանելն անհրաժեշտ է.

- արդյո՞ք կան այն բոլոր փաստերը, որոնք պետք է իմանալ
- արդյոք հաշվի ե՞ն առնված քաղաքական և սոցիալական իրադրությունը, հոգեկան մթնոլորտը
- արդյոք հաշվի՞ է առնված նախկին փորձը
- ուսումնասիրվա՞ծ են առկա փաստաթղթերը և մյուս ինֆորմացիաները
- հաշվի առնվա՞ծ են փորձագետների կարծիքները
- քննարկվա՞ծ են տվյալ հարցի վերաբերյալ հասարակության ունեցած վերաբերմունքը և առկա պայմանների փոխհարաբերությունը
- ո՞րն է գլխավոր խոչընդոտը:
- ի՞նչ հետևանքների կարող են բերել խոչընդոտները
- ինչպե՞ս կվերաբերվեն այլ հասարակական, քաղաքական կազմակերպությունները:

Պրակտիկայում հաճախ անհրաժեշտություն է առաջանում հիմնախնդիրը լուծելու փոխարեն կանխալուծել, չեղոքացնել կամ հետաձգել լուծումը՝ ընդունելով համապատասխան որոշում: Հետևյալ տիպի որոշումները կարող են ծառայել այդ նպատակին.

- ուղղորդող որոշումները, որոնց նպատակը հիմնախնդրի վերացումն է (որպես լուծման օպտիմալ ձև),

- կանխարգելիչ որոշումներ, որոնք կամ վերացնում են հավանական հիմնախնդիրները՝ կատարելով նրա կառուցվածքում որոշակի փոփոխություններ կամ դրա առաջացման հնարավորությունները հասցնում են նվազագույնի,
- պատահականությունների դեմ որոշումներ՝ ենթադրվող անցանկալի հետևանքները ոչ էական դարձնող,
- հարմարողական որոշումներ, երբ թույլատրվում է հաշտվել հիմնախնդրի գոյության հետ միայն այն պայմանով, եթե այն նպաստում է «ցանկալի» իրականացմանը և ոչ մի դեպքում չի անդրադառնում «անհրաժեշտի» վրա:

2.5.1 Քաղաքական որոշումների ընդունման մեթոդները

Հիմնական երկուսն են՝ ռապիդնալ և հաջորդական համեմատման («ճյուղերի») մեթոդներ:

Առաջին դեպքում մի շարքում շարունակ են բոլոր, տվյալ նպատակի համար նշանակություն ունեցող «արժեքները» կամ «առաջնայնությունները»: Դրանց հիման վրա մշակված նպատակների իրականացման մի քանի այլընտրանքներից է ընտրվում (որոշակի չափանիշների հաշվառմամբ) օպտիմալը:

«ճյուղերի» մեթոդը ավելի է տարածված. որոշում ընդունող սուբյեկտները մանրակրկիտ կառուցում են հնարավոր այլընտրանքների «ծառը» և ընդունում (նորից որոշ ընտրված չափանիշների հիման վրա) օպտիմալ ճյուղը:

Ցանկալի արդյունքին հասնելուն օգնում է քաղաքական որոշման ընդունմանն օժանդակող «ինֆորմացիոն-անալիտիկ բազա»-տեխնոլոգիան: Այն ներառում է հետևյալ տարրերը.

- մասնակիցների տեղեկացվածություն մակարդակի գնահատականը պրոբլեմային իրադրության վերաբերյալ,
- քաղաքական մոնիտորինգը. ամենից անցանկալի գործողություններին հետամուտ լինելը և կանխումը քաղաքական որևէ մասնակցի կողմից,
- քաղաքական իրադրությունների սիստեմատիզացիան մասնակիցների ակտիվության հաշվառմամբ,
- քաղաքական որոշման ընդունման և իրականացման համար ընդհանուր դիմագրավելու հստակ ընթացակարգը,

- քաղաքական իրադրության մասնակիցների գործողությունների հիերարխիայի վեր հանումը (զլխավոր-անհրաժեշտ-երկրորդական սխեմայով),
- որոշման կողմնակիցների և հակառակորդների դիրքերի քաղաքական կոնտենտ-վերլուծությունը,
- պրոբլեմային իրադրության վերլուծության փորձագիտական գնահատականը և այլընտրանքների ընտրման փորձագիտական գնահատականը,
- պատրաստվող քաղաքական որոշման ապագա ճակատագրի կանխագուշակումը, ինչպես և նրա վերջնական արդյունքները մույնպես,
- քաղաքական որոշման ընդունման բոլոր տարրերի խորը որակական վերամշակումը:

Բոլոր կարևորագույն քաղաքական որոշումները կոչված են պատասխանելու հետևյալ հարցերին.

- ո՞վ է տիրապետում երկիրը կառավարելու լավագույն ընդունակություններին,
- քաղաքական կառույցի ո՞ր տիպն է լավագույնը,
- ի՞նչ քաղաքականություն պետք է ընտրի կառավարությունը, որ այն լինի լավագույնը:

Որոշման ընտրությունը կախված է նրանից, արդյոք գոյություն ունի քաղաքական կուրսի ընտրության հնարավորություն (եթե կա միայն մեկ կուրսի ընտրման հնարավորություն, ապա անհնար է որոշում կայացնել):

Որոշման բնույթը հիմնվում է յուրաքանչյուր այլընտրանքային կուրսի հետևանքների վրա:

Կասկածելի իրադրությունում որոշման ընտրությունը կախված է սուբյեկտի կողմից ռիսկի հոգեբանական պատրաստվածությունից:

2.5.2 Քաղաքական որոշումների ընդունման ոճերը

Յուրաքանչյուր քաղաքական գործիչ ունի իր տարբերիչ ոճը, գործելու առանձնահատուկ մեթոդը, որը հարմարվում է նրա անձի հատուկ կարիքներին և հատկանիշներին:

Որոշումների կայացման մեթոդները փոխվում են ոչ միայն կախված անձից, այլև քննարկվող պրոբլեմից:

Քաղաքական որոշման ընդունման ոճի տակ հասկացվում է սուբյեկտի կողմից որոշման ընդունման անհատական մեթոդների համախումբը, որը նա սովորաբար օգտագործվում է:

Այլ ունի մի քանի բաղկացուցիչներ.

- մոթաժողության բնույթը,
- որոշակի մեծության ռիսկի նախապատվություն,
- վերլուծելու և սինթեզելու ընդունակություն,
- ինֆորմացիոն գործընթացներ,
- երկվիությանն ընդհանալու ընդունակություն:

Քաղաքական օբյեկտների վերաբերյալ ինֆորմացիա ստանալու մոտեցումը քաղաքական գործիչի (լիդերի) կարևորագույն բնութագրիչն է, նրա իմացական գործընթացների չափանիշներից մեկը: Մոտեցման ձևերը հիմնականում երեքն են.

- հակվածություն ընդունել միայն այն ինֆորմացիան, որը համընկնում է սեփական տեսակետի հետ,
- հակվածություն ստանալ հարցի բոլոր կողմերի վերաբերյալ առավելագույն ինֆորմացիա և իր տեսակետին հակասող ինֆորմացիայի նկատմամբ վախի բացակայություն,
- հակվածություն ստանալ ցանկացած, ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական ինֆորմացիա պրոբլեմի վերաբերյալ, սակայն համառոտ և սինթեզված ձևով:

Չի կարելի ասել, որ առաջին մոտեցումը վտանգավոր է կամ անարդյունավետ և ընդունակ է քաղաքականությունը տանել կործանման: Այն բավական տարածված է և տիպիկ է տոտալիտար ռեժիմի լիդերներին: Նման հակվածություն առաջանում է քաղաքական ճգնաժամերի հետևանքով առաջացած սթրեսների ազդեցությամբ՝ որպես պաշտպանական ռեակցիա;

Երկրորդ մոտեցումն ամենաարդյունավետն է: Այն լիդերին թույլ է տալիս ունենալ պրոբլեմային իրադրության մասին ամենից ծավալուն պատկերացում: Նրա տեսակետներին հակասող ինֆորմացիան ևս մեկ անգամ ստիպում է նրան վերլուծել իրադրությունը և շտկել սեփականը:

Երրորդ տիպը շատ է տարածված, սակայն այնքան էլ արդյունավետ չէ, քանզի սինթեզողը պրոբլեմների իր տեսունակությամբ է համառոտագրում և կարող է հանգեցնել վատ հետևանքների:

Քաղաքական լիդերի մտածողության բնութագիրը հավաքական հասկացություն է: Նրա մեջ են մտնում մտածողության հետևյալ կոնկրետ հատկանիշները՝ ճկունությունը, արդյունավետությունը, արագությունը, վերլուծողականությունը:

Քաղաքական լիդերի մտածողության ճկունությունը սերտորեն կապված է ինֆորմացիա ստանալու նրա մոտեցման հետ: Եթե նա պահանջում է լայն ու բազմակողմանի ինֆորմացիա, ապա գործառույթ է ավելի աղեկվաժողովարանում կերպարների հետ, որոնք թույլ են տալիս մտածել մեծ թվով կատեգորիաներով:

Միաժամանակ մտածողության կոշտությունը, ոչ հազվադեպ, որոշվում է մեծ թվով քաղաքական կարծրատիպերով: Սակայն մտածողության ստերեոտիպությունը չի կարելի դիտել միանշանակ որպես քաղաքական կուրսի փոփոխման խոչընդոտ:

Ստերեոտիպությունը նեղացնում է այդ ընդունակությունը, բայց և այնպես մեծ քաղաքագետը կարող է ձևափոխել իր վարքը և տալ դրան այլ ուղղություն:

Ուսումնասիրելով այս կամ այն քաղաքական լիդերին՝ հարկավոր է որոշել՝ հանդիսանո՞ւ են արդյոք նրա բանավոր խոսքում օգտագործվող քաղաքական ստերեոտիպերը նրա մտածողության ստերեոտիպեր, թե դրանք հետադարձ են ուղղված լսարանին:

Մտածողության արդյունավետությունը բնութագրում է լիդերի կողմից մոտարարության և արդարացիված ռեալ քաղաքական գաղափարների ստեղծման ընդունակությունը: Լավ հայտնի է, որ դինամիկ զարգացող քաղաքական իրադրություններում, հատկապես կոնֆլիկտային իրադրություններում, սկզբունքային մեծ գաղափարների կամ մոտեցումների գտնման անընդունակությունը մույնքան կործանարար է, որքան իր կյանքն ապրած ստերեոտիպերի վրա հիմնվելը:

Քաղաքական լիդերի մտածողության արագությունը շատ էական է նրա ղեկավարած պետության գոյատևման, ինչպես և իր համար: Իհարկե, կարելի է խոսել միայն հարաբերական դանդաղության մասին, քանզի չեն լինում բթամիտ ղեկավարներ գոյու հենց այն պատճառով, որ այդ պոստին հասնելու համար նա պետք է հաղթահարի բավական դժվարություններ: Սակայն պետք է խոստովանել, որ երկար ժամանակ ղեկավարի աթոռին մատած որոշ անձինք դառնում են դանդաղամիտ: Քաղաքական լիդերի մտածողության արագությունը ցանկալի է, որ լինի շատ բարձր:

Լիդերի մտածողության վերլուծողականությունը էապես ազդում է ինչպես երկարաժամկետ քաղաքական ստրատեգիայի ձևավորման վրա, այնպես էլ հրատապ որոշումների, ճգնաժամային քաղաքական իրադրություններում ճիշտ որոշման կայացման վրա:

Քաղաքական որոշումների ընդունման ոճը խիստ անհատական է յուրաքանչյուր լիդերի համար: Այն կարող է լինել.

- ճկուն և հակված ռիսկի,
- ճկուն, հակված զգուշության,
- կոշտ, ռիսկի հակվածության,
- կոշտ, զգուշությանը հակվածությամբ:

Առաջին ոճի լիդերը քաղաքական որոշում կայացնելիս կվերլուծի մեծ թվով այլընտրանքներ և՛ կողմ, և՛ դեմ տիպի՝ ձգտելով ընդունել որոշում այն այլընտրանքի օգտին, որը նրա տեսակետով ավելի կմոտեցնի նպատակին: Ընդ որում ռիսկը, որը նրա համար արժեք է, խոչընդոտող գործոն չէ:

Ճկուն ու զգուշությանը հակվածությամբ քաղաքական որոշում ընդունելու ոճը, հնարավոր է, ամենից նախընտրելին է: Հաճախ անօրինականորեն հավասարության նշան է դրվում զգուշության և երկչոտության, քաղաքական լիդերի անվճարականության միջև: Դեպի զգուշությունը հակվածությունը չի խանգարում ընդունել համարձակ քաղաքական որոշումներ, որի հետևանքները նույնիսկ անհաջողության դեպքում ավելի նվազ տհաճ կլինեն, իսկ դրական ելքի հավանականությունը՝ մեծ:

Կոշտ ոճի և ռիսկի հակվածության քաղաքական լիդերը, որպես կանոն, չի դիտարկում այն փաստարկները, որոնք հակասում են նրա նախնական դիրքորոշմանը: Նույնիսկ եթե իրադրությունը ակնհայտորեն ոչ այդ ընտրման օգտին է դառնում, նա, որպես կանոն, չի հրաժարվում իր դիրքերից և չի քննարկում խնդիրը նույնիսկ նոր առաջացած իրադրության հաշվառմամբ: Ռիսկային որոշումներն ընդունվում են առանց հաշվի առնելու հետևանքները և լրացույիչ տվյալները հաշվի առնելու:

Կոշտ և զգուշության հակվածությամբ լիդերը քիչ է վտանգավոր իր երկրի համար և միջազգային արեճայում: Չնայած նրա սկզբնական դիրքերից նրան տեղաշարժվելը չափազանց դժվար է, բայց և այնպես նրա կողմից զգուշության հակումը նվազեցնում է վտանգավոր քաղաքական նախաձեռնությունների և ակցիաների հավանականությունը:

2.6 ԸՆԿԱՐԱԿԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՅԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԵՆԹԱՅԸ

2.6.1 Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության կարգը

ՀՀ սահմանադրության 87-րդ հոդվածում նշվում է. «Վարչապետը ղեկավարում է կառավարության ընթացիկ գործունեությունը և համակարգում նախարարների աշխատանքը»:

Կառավարության գործունեությունն իրականացվում է վարչապետի խորհրդականների, կառավարության աշխատակազմի, ՀՀ նախարարությունների և պետական կառավարման հանրապետական և տարածքային մյուս մարմինների մասնակցությամբ կազմված նախագծերի հիման վրա հաստատված աշխատանքային ծրագրերին համապատասխան, որոնք կազմվում են յուրաքանչյուր տարվա հունվարից դեկտեմբեր ամիսների ընդգրկմամբ, ըստ եռամսյակների քննարկվում և գործադրվում են գործադրման ժամկետից ոչ ուշ, քան 10 օր առաջ, քննարկվում և հաստատվում են կառավարության կողմից:

Կառավարության աշխատանքային ծրագրերում փոփոխություններ կարող են կատարել Հայաստանի Հանրապետության Նախագահը, կառավարությունը, վարչապետը: Կառավարության աշխատանքային ծրագրերի նախագծերի նախապատրաստումը, հաստատված ծրագրերի նախագծերի նախապատրաստումը և հաստատված աշխատանքային ծրագրերի կատարման ստուգումն իրականացնում է կառավարության աշխատակազմը: Վերջինս պարտավոր է յուրաքանչյուր եռամսյակի ավարտից հետո 10-օրյա ժամկետում նախապատրաստել և վարչապետին տեղեկանք ներկայացնել կառավարության տվյալ եռամսյակում քննարկված հարցերի վերաբերյալ, իսկ յուրաքանչյուր տարվա ավարտից հետո մեկամսյա ժամկետում կառավարության աշխատակազմը վարչապետին զեկույագիր է ներկայացնում կառավարության տարեկան աշխատանքային ծրագրերի կատարման վերաբերյալ:

2.6.2 Կառավարության քննարկմանը հարցեր ներկայացնելու կարգը

Կառավարության քննարկմանը ներկայացվում են ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով նրա իրավասությանը վերապահված հարցեր, ինչպես նաև այն հարցերը, որոնք լուծում չեն ստացել Հայաստանի

Հանրապետության նախարարությունների և պետական կառավարման այլ մարմինների կողմից, որոնք պետք է լինեն հիմնավորված, միմյանց չկրկնող և պետք է հետապնդեն արդեն լուծում ստացած հարցերին նոր լուծում ստանալու կամ դրանք նոր ընդունած օրենսդրության պահանջներին համաձայնեցնելու նպատակ:

Կառավարությանը հարցեր ներկայացնելու իրավասություն ունի կառավարության անդամը, իսկ նրա բացակայության (ժամանակավոր անաշխատունակության, գործուղման, պաշտոնի թափուր լինելու) դեպքում՝ նրան փոխարինող պաշտոնատար անձը:

Ձեռնարկությունները, կազմակերպությունները, ինչպես պետական, այնպես էլ ոչ պետական, կառավարության քննարկմանը հարցեր կարող են ներկայացնել համապատասխան նախարարությունների և պետական կառավարման մյուս հանրապետական մարմինների միջոցով՝ ելնելով հարցերի բնույթից և նշված մարմինների կամ պաշտոնատար անձանց իրավասություններից:

Կառավարության քննարկմանը հարցեր ներկայացվում են՝

- ՀՀ Նախագահի իրավասության հարցերով՝ հրամանագրերի կամ կարգադրությունների նախագծերի ձևով
- Կառավարության և վարչապետի իրավասության հարցերով որոշումների նախագծի ներքին ձևով
- ՀՀ Ազգային ժողովում կառավարության օրենսդրական նախաձեռնության իրավունքի իրականացման հարցերով՝ ՀՀ օրենքների կամ Աժ որոշումների նախագծերի ձևով:

Օրենսդրական և ենթաօրենսդրական լուծում չպահանջող հարցերը ներկայացվում են հաշվետվությունների, զեկույագրերի, առաջարկությունների և օրենսդրությանը չհակասող այլ ձևերով:

Կառավարության քննարկմանը ներկայացված ՀՀ օրենքների և ՀՀ Ազգային ժողովի որոշումների նախագծերը պետք է համապատասխանեն ՀՀ Սահմանադրությանը և օրենքներին, պետք է համաձայնեցվեն Արդարադատության նախարարության հետ, ինչպես նաև շահագրգիռ նախարարությունների և պետական կառավարման հանրապետական մյուս մարմինների հետ, որոնք պարտավոր են իրենց կարծիքը կամ համաձայնությունը պատրաստել ստանալուց հետո 15 օրվա ընթացքում, եթե ավելի կարճ ժամկետում հնարավոր չէ կատարումն ապահովել, որն էլ պետք է կցվի այդ ակտերի նախագծին:

Օրենքների նախագծերը կարող են չհամապատասխանել մյուս օրենքների պահանջներին, եթե դրանք որոշակի բնագավառների հա-

մար են նախատեսված, ինչպես նաև նպատակ ունեն փոփոխություններ և լրացումներ կատարել արդեն գործող օրենքներում: Մնացած հարցերը պետք է բխեն ՀՀ Սահմանադրությունից և օրենքներից, ՀՀ Նախագահի հրամանագրերից և կարգադրություններից, կառավարության և վարչապետի որոշումներից, և նշված հարցերը նախատեսված չեն դրանցում փոփոխություններ, լրացումներ կատարելու համար: Ներկայացվող փաստաթղթերը պետք է ունենան ներքին փոխկապակցված կառուցվածք, պարունակեն կոնկրետ առաջարկություններ, բովանդակեն հարցի սպառնիչ վերլուծությունը, առաջ քաշեն հստակ ձևակերպված խնդիրներ և նպատակներ, անհրաժեշտության դեպքում պարունակեն նաև նշումներ կատարման ժամկետների և կատարողների վերաբերյալ:

Նախագահի հրամանագրերի և կարգադրությունների, կառավարության և վարչապետի որոշումների նախագծերը ևս 10-օրյա ժամկետում պետք է համաձայնեցվեն ՀՀ Արդարադատության նախարարության հետ, սակայն մինչ այդ պետք է պարտադիր կարգով համաձայնեցվեն մյուս շահագրգիռ նախարարությունների կամ պետական կառավարման հանրապետական մարմինների հետ, որի համար սահմանված է 5 օր առավելագույն ժամկետ:

Համաձայնեցումները պետք է կատարի պետական կառավարման համապատասխան մարմնի ղեկավարը, նրա բացակայության դեպքում՝ փոխարինող պաշտոնատար անձը:

Կառավարության քննարկմանը հարցեր ներկայացնելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության օրենքների, Աժ որոշումների, ՀՀ Նախագահի հրամանագրերի և կարգադրությունների, կառավարության և վարչապետի որոշումների նախագծերի կամ այլ փաստաթղթերի կատարման կամ դրա վերաբերյալ եզրակացություն կամ կարծիք հայտնելու հանձնարարականներ կարող են տալ վարչապետը կամ նրա հանձնարարությամբ տարածքային կառավարման գծով նախարարը, կառավարության աշխատակազմի ղեկավարը, վարչապետի խորհրդականները, որոնք պետք է կատարվեն վարչապետի սահմանած ժամկետներում կամ ժամկետների չլինելու դեպքում գործող օրենսդրությամբ նախատեսված ժամկետներում: Ժամկետները օբյեկտիվ կամ այլ հիմնավոր պատճառով խախտելու դեպքում ժամկետի համար պատասխանատու մարմնի միջնորդությամբ, որը պետք է նշի նաև իր կողմից առաջարկված վերջնական ժամկետը, վարչապետը կարող է համաձայնություն տա երկարաձգելու այն:

Եթե հանձնարարությունը տրվում է մի քանի նախարարությունների, ապա առաջանում է մեկ պատասխանատու կատարող, իսկ մյուսները պարտավորվում են առաջարկություններ, դիտողություններ և անհրաժեշտ մյուսներ ներկայացնել պատասխանատու կատարողին, որպեսզի նա կարողանա սահմանված ժամկետում պատասխան ներկայացնել կառավարություն:

Կառավարության քննարկմանը ներկայացված հարցերը նախապես քննարկվում և համաձայնեցվում են վարչապետի խորհրդականների, կառավարության աշխատակազմին իրավասու կառույցաձևային ստորաբաժանումների կողմից: Տարածայնությունների առկայության դեպքում փաստաթղթերին կցվում է չհամաձայնեցված հարցերի վերաբերյալ տեղեկանք՝ տարածայնության պատճառների հիմնավորմամբ: Քննարկումների ընթացքում հարցը ներկայացնող, ինչպես նաև իրավասու կամ շահագրգիռ պետական կառավարման մարմիններից կարող են պահանջվել լրացուցիչ փաստաթղթեր, մյուսներ, հիմնավորումներ:

Կառավարություն հարցերը ներկայացվում են ուղեկցական նամակի վրա Նախագահի կամ վարչապետի մակագրությամբ, կառավարության համապատասխան կառույցաձևային ստորաբաժանման և իրավաբանական վարչության եզրակացությունների հիման վրա:

Վարչապետի իրավասության հարցերը վարչապետի համապատասխան խորհրդականի, կառավարության աշխատակազմի համապատասխան կառույցաձևային ստորաբաժանման և իրավաբանական վարչության եզրակացությամբ ներկայացվում են վարչապետին:

Եթե կառավարությանը ներկայացված օրենսդրական և ենթաօրենսդրական ակտերի նախագծերը և մյուս մյուսները չեն համապատասխանում 1995թ. հուլիսի 25-ի Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կառույցաձևը և գործունեության կարգը սահմանելու մասին» հարամանագրով, ինչպես նաև այդ հրամանագրի վերաբերյալ կատարված փոփոխություններով սահմանված պահանջներին, ապա կառավարության աշխատակազմի ղեկավարը վերադարձնում է դրանք՝ սահմանված կարգով ներկայացնելու համար:

2.6.3 Կառավարության միստեր հրավիրելու անցկացնելու և որոշումներ ընդունելու կարգը:

Կառավարությունն իր գործունեությունն իրականացնում է միստերի ձևով. «Կառավարության միստերը հրավիրում և վարում է Հանրապետության Նախագահը կամ նրա հանձնարարությամբ՝ վարչապետը»:

Դրանք հրավիրվում են հինգշաբթի օրերին, որոնց նախապատրաստման և անցկացման ամբողջ աշխատանքը կազմակերպում է կառավարության աշխատակազմը:

Անհրաժեշտության դեպքում միստերը կարող են հրավիրվել նաև այլ, այդ թվում՝ ոչ աշխատանքային օրերին: Արտահերթ միստերը հրավիրվում են ըստ անհրաժեշտության՝ Նախագահի կամ վարչապետի նախաձեռնությամբ կամ կառավարության որոշմամբ:

Միստերը հրավիրվում են ամենամսյա ժամանակացույցին համապատասխան, որով նախատեսվում են հերթական միստերի անցկացման օրը, օրակարգի հարցերը (որոնց հերթականությունը սահմանում է միստը վարողը), զեկույողները, հրավիրվողների ցուցակը: Ժամանակացույցը հաստատում է վարչապետը, դրանում փոփոխություններ կարող են կատարվել Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի, վարչապետի նախաձեռնությամբ, ինչպես նաև կառավարության անդամների առաջարկությամբ:

Կառավարության միստերի վերաբերյալ տեղեկությունների մասին մասնակիցները տեղեկացվում են ոչ ուշ, քան միստերն անցկացնելուց 3 օր առաջ:

Միստերն անցկացվում են կառավարության նստավայրում, անհրաժեշտության դեպքում նաև արտագնա.

1. Արտագնա իրավիճակի առաջացման դեպքում, երբ ավելի մպատակահարմար է հարցերը քննարկել տեղում
2. Պետական կարևոր նշանակություն ունեցող իրադարձության կապակցությամբ՝ այդպիսի իրադարձության վայրում
3. Այլ դեպքերում՝ վարչապետի նախաձեռնությամբ և ՀՀ Նախագահի համաձայնությամբ:

Կառավարության միստերը կարող են անցկացվել նաև դոմիակ, եթե քննարկվում է Հայաստանի Հանրապետության համար գաղտնիք համարվող հարց, և եթե ՀՀ Սահմանադրության 59-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքերում քննարկվում է Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանին դիմելու հարցը: Կառավարության միստերին անդամների ներկայությունը պարտադիր է: Միստն իրավագոր է, եթե դրանց մասնակցում են կառավարության անդամների առնվազն կեսից ավելին:

Քննարկումներից առաջ տվյալ հարցի վերաբերյալ լսվում է համապատասխան զեկույում, որի տևողությունը պետք է լինի մինչև 20

րոպե, որով հանդես գալու իրավունք ունեն կառավարության անդամները կամ նրանց փոխարինող պաշտոնատար անձիք: Ջեկույումներին հաջորդում են ելույթները, որոնք տևում են մինչև 5 րոպե, տեղեկանքների համար տրամադրվում է 2 րոպե: Ն խստը վարող իր կարծիքն արտահայտում է վերջում:

Եթե հարցի քննարկումը չի հետաձգվում, ապա դրա վերաբերյալ որոշում ընդունվում է քննարկումն ավարտելուց հետո, նախքան հաջորդ հարցի քննարկման անցնելը:

Կառավարության որոշումներն ընդունվում են բաց քվեարկությամբ, որին մասնակցում են միայն կառավարության անդամները: Դրանք համարվում են ընդունված, եթե կողմ են քվեարկել միատին մասնակցողներից կեսից ավելին, իսկ ձայների հավասարության դեպքում միստը վարող ձայն վճռորոշ է:

Վարչապետը ստորագրում է կառավարության որոշումները և ներկայացնում է Հանրապետության Նախագահի վավերացմանը:

Սրանով Նախագահը կիսում է կառավարության պատասխանատվությունը որոշումների կատարման գործընթացում:

Կառավարության և վարչապետի որոշումներ. «Վարչապետի ընդունած որոշումները ստորագրում են նաև դրանք իրագործող գործող նախարարները (Մահմանադրության 87 հոդված)»:

Վարչապետի ընդունած որոշումները չպետք է դուրս լինեն Սահմանադրությամբ և օրենքներով իրեն վերապահած լիազորությունների շրջանակներից:

Վարչապետը որոշումներ ընդունում է ինչպես սեփական նախաձեռնությամբ, այնպես էլ այլ պաշտոնատար անձանց կողմից հարց բարձրացվելու դեպքում: Վարչապետն իր որոշումներով լուծում է օպերատիվ կառավարման հետ կապված ընթացիկ հարցերը, հաստատում է ՀՀ նախարարությունների, պետական կառավարման մյուս հանրապետական մարմինների կանոնադրությունները, կառուցվածքը, նախարարությունների, կոլեգիաների կազմը և կենտրոնական ապարատի աշխատողների թվաքանակը (բացառությամբ ազգային անվտանգության, արտաքին գործերի, ներքին գործերի և պաշտպանության նախարարությունների, որոնց կանոնադրությունների, կառուցվածքի, կոլեգիաների կազմի վերաբերյալ վարչապետի որոշումները վավերացնում է ՀՀ Նախագահը), օգտագործում է կառավարության պահուստային ֆոնդի միջոցները, նշանակում և պաշտոնից ազատում է ՀՀ նախարարներին, տեղակալներին, ՀՀ կառավարության կազմի մեջ չընդգրկված

պետական կառավարման հանրապետական մարմինների ղեկավարներին և նրանց տեղակալներին, ինչպես նաև հատուկ նշանակության պետական ձեռնարկությունների ղեկավարներին՝ խորհրդակցելով համապատասխան նախարարների և պետական կառավարման հանրապետական մարմինների ղեկավարների հետ (բացառությամբ՝ ազգային անվտանգության, արտաքին գործերի, ներքին գործերի և պաշտպանության նախարարների տեղակալների, որոնց նշանակում և ազատում է ՀՀ Նախագահը՝ վարչապետի ներկայացմամբ) և այլ:

Որոշ խնդիրների լուծումը վարչապետը կարող է կարգավորել կառավարության որոշումների միջոցով: Օրինակ վարչապետը

- ներկայացնում է ՀՀ կառավարությունը ներպետական հարաբերություններում, ինչպես նաև օտարերկրյա պետություններում և միջազգային կազմակերպություններում,
- փոփոխում է նախարարությունների, պետական կառավարման մյուս հանրապետական և տարածքային մարմինների ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների ենթակայությունը,
- հաշվեկշռից հաշվեկշիռ է հանձնում նախարարությունների պետական կառավարման մյուս հանրապետական և տարածքային մարմինների տնօրինության տակ գտնվող շինությունները,
- որոշումներ է ընդունում
 - պետական կառավարման հանրապետական և տարածքային մարմինների, բյուջետային ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների աշխատողների աշխատանքի վարձատրման համակարգի կարգավորման մասին
 - վարչապետի աշխատակազմի կառուցվածքի և գործունեության կարգի մասին
 - ՀՀ կենտրոնական բանկի վարչության կազմում կառավարության ներկայացուցիչներ նշանակելու և ազատելու մասին
 - միջազգային և միջկառավարական մարմիններում կառավարության ներկայացուցիչներ նշանակելու մասին
 - գերատեսչական նորմատիվ և պետական կառավարման տարածքային մարմինների ակտերը կասեցնելու կամ ուժը կորցրած ճանաչելու մասին
 - օրենսդրությամբ նախատեսված այլ հարցերի մասին:

Վարչապետի որոշումները ուժի մեջ են մտնում դրանցում նախատեսված պահից: Այդ որոշումները կարող են ստորագրվել նաև համապատասխան նախարարի կողմից, եթե վարչապետն է անհրաժեշտ գտնում, եթե այն ուղղակիորեն բխում է գործող օրենքների պահանջներից, եթե որոշումը պարունակում է պետական բյուջեին միջոցներից հատկացումներ կատարելու (այս դեպքում՝ ֆինանսների նախարարի կողմից):

Վարչապետի բացակայության դեպքում նրա պարտականությունները իր իսկ որոշման հիման վրա կատարում է կառավարության անդամներից որևէ մեկը սահմանված կարգով: Վարչապետի որոշումները ենթակա են հրապարակման, դրանք ստորագրման պահից հետո երկօրյա ժամկետում ուղարկվում են ՀՀ նախարարություններ, պետական կառավարման մյուս հանրապետական և տարածքային մարմիններ, ինչպես նաև այլ շահագրգիռ կազմակերպություններ:

ՀՀ նախարարությունների, պետական կառավարման մյուս հանրապետական մարմինների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը (գերատեսչական նորմատիվ ակտեր) իրավաբանական ուժ են ստանում ՀՀ արդարադատության նախարարության կողմից սահմանված կարգով պետական գրամյման պահից: Այդ կարգը սահմանում է կառավարությունը:

Կառավարության որոշումների գրանցումը, գործողության մեջ մտցնելու կարգը և հրապարակումը

ՀՀ կառավարության աշխատակազմի հիմնական խնդիրներից մեկը կառավարությունում քննարկվող հարցերի գծով գործավարության ճշգրիտ վարումն է, ինչպես նաև գործավարության միասնական համատակազմի պահպանումն է աշխատակազմի բոլոր օղակներում: Աշխատակազմի գործավարությունը կազմակերպվում է կառավարության աշխատակազմի ղեկավար-նախարարի հրահանգին համապատասխան: Գաղտնի գործավարությունն իրականացվում է հատուկ հրահանգով:

Աշխատակազմ մուտք եղած պաշտոնական թղթակցությունն ընդունվում և գրանցվում է ընդհանուր բաժնում: Արդեն ծրագրված թղթակցությունը ևս առաքվում է ընդհանուր բաժնի միջոցով:

Կառավարության որոշումները վավերացնում է ՀՀ Նախագահը, որոնք ուժի մեջ են մտնում վավերացումից հետո՝ որոշմամբ նախատեսված պահից, իսկ ՀՀ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքերում՝ ՀՀ Նախագահի ստորագրման պահից, եթե Ազգային ժողովը այլ ժամկետ չի սահմանում: Կառավարության որոշումների

առաքումը կազմակերպում է կառավարության աշխատակազմի միջոցով, որը պարտավորում է դա անել վավերացվելուց հետո եռօրյա ժամկետում:

Կառավարության որոշումները ենթակա են հրապարակման հատուկ ժողովածուներում կամ մամուլում, եթե դրանք չեն պարունակում Հայաստանի Հանրապետության գաղտնիք համարվող տեղեկություններ: Ի տարբերություն նշված բացառությունների՝ մարդու իրավունքներին, ազատություններին և պարտականություններին վերաբերող կառավարության որոշումները, ինչպես նաև նախատեսված միջոցառումների կարևորության և հրատապության առումով առանձնացվող որոշումները ենթակա են անհապաղ հրապարակման՝ ի գիտություն բոլորի:

Կառավարությունում այլ հարցերի քննարկումը Հայաստանի Հանրապետության նախարարություններից, պետական կառավարման մյուս հանրապետական և տարածքային մարմիններից ստացված գրություններին, նամակներին, հեռագրերին և կառավարության կամ վարչապետի որոշում չպահանջող մյուս փաստաթղթերին ընթացք է տրվում այն դեպքում, երբ դրանցում բարձրացված հարցերը մտնում են կառավարության կամ վարչապետի իրավասության շրջանակների մեջ, կամ եթե այդ հարցերը համապատասխան նախարարություններում, գործադիր իշխանության հանրապետական և տարածքային մյուս մարմիններում լուծում չեն ստացել: Այս հարցերի լուծման կարգը, դրանց վերաբերյալ հանձնարարականները սահմանվում են վարչապետի կողմից: Կառավարությունում ստացված մյուս գրությունների վերաբերյալ վարչապետը մակագրություններով հանձնարարականներ է տալիս համապատասխան մարմիններին:

Հանձնարարությունների կատարման համար սահմանվում է ժամկետ, որը կարող է երկարաձգվել միայն այն սահմանող պաշտոնատար անձը:

Հանձնարարությունը համարվում է կատարված, եթե լուծված են դրանում բարձրացված բոլոր հարցերը, կամ դրա վերաբերյալ տրվել է ըստ էության պատասխան:

Հանրապետության սահմանդրությամբ և նախագահի «ՀՀ կառավարության կառուցվածքի և գործունեության կարգը սահմանելու մասին» հրամանագրին համապատասխան վերը նշված աշխատանքները գործադիր իշխանության մարմինների կողմից իրականացնելու նպատակով ՀՀ կառավարությունը 02.05.2002 թվականի 726 որոշմամբ

ստեղծել է «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության աշխատակազմ» պետական կառավարչական հիմնարկ, որն աշխատում է իր կանոնադրությամբ: Ըստ այդ կանոնադրության աշխատակազմի հիմնական խնդիրներն ու գործառույթներն են.

ա) սահմանված կարգով Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն ներկայացված օրենքների, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի նորմատիվ բնույթի որոշումների, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի և կարգադրությունների, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների նախագծերի նախապատրաստումը Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունում քննարկելու համար,

բ) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրի նախագծի մշակման և կազմման կազմակերպումը, գործունեության միջոցառումների տարեկան ծրագրերի կատարման նկատմամբ վերահսկողությունը.

գ) տնտեսության, իրավական կամ պետական կառավարման համապատասխան բնագավառներում գործերի վիճակի պարբերաբար վերլուծությունը, հրատապ հարցերի բացահայտումը և դրանց հիման վրա, իր նախաձեռնությամբ, առաջարկությունների մշակումը.

դ) Հայաստանի Հանրապետության նախարարությունների և պետական կառավարման մյուս հանրապետական ու տարածքային մարմինների կողմից Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների, համձնարարականների կատարման նկատմամբ վերահսկողությունը

1. Աշխատակազմն իր հիմնական խնդիրներին համապատասխան իրականացնում է հետևյալ գործառույթները՝

ա) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության կարգին համապատասխան իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրի նախագծի մշակումը.

բ) յուրաքանչյուր եռամսյակի ավարտից հետո 10-օրյա ժամկետում նախապատրաստում և Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն է ներկայացնում տեղեկանք տվյալ եռամսյակում

քննարկված հարցերի, իսկ ընթացիկ տարվա ավարտից հետո մեկամսյա ժամկետում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության միջոցառումների տարեկան ծրագրերի կատարման մասին.

գ) նախապատրաստում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քննարկմանը ներկայացված հարցերը.

դ) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության միստին ներկայացվող հարցերը նախապատրաստելու նպատակով իրականացնում է դրանց նախնական քննարկումն աշխատակազմի ղեկավարի մոտ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության յուրաքանչյուր միստից առաջ անցկացվող նախամիստերում և (կամ) աշխատակազմի կառույցվածքային ստորաբաժանումներում.

ե) Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունում քննարկվելիք հարցերի վերաբերյալ տալիս է եզրակացություններ, վերլուծական ու տեղեկատվական բնույթի նյութեր և առաջարկություններ.

զ) նախապես, 15-օրյա ժամկետում, քննության է առնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին ներկայացված փաստաթղթերը: Անհրաժեշտության դեպքում հարց ներկայացնողից կարող է պահանջել լրացուցիչ փաստաթղթեր, նյութեր, հիմնավորումներ և հրավիրել տվյալ հարցով իրավասու կամ շահագրգիռ հանրապետական գործադիր մարմնի, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի աշխատակազմի ներկայացուցիչներին կամ այլ պաշտոնատար անձի.

է) Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի համաձայնեցմանն է ներկայացնում Հայաստանի Հանրապետության նախագահի հրամանագրերի և կարգադրությունների նախագծերը, նախքան դրանք Հայաստանի Հանրապետության կառավարության միստի օրակարգում ընդգրկելը.

ը) ապահովում է Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի քննարկմանը ներկայացված հարցերի, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների նախագծերի քննարկումը.

թ) ապահովում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության միստերի նախապատրաստման ամբողջ աշխատանքը.

ժ) մշակում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նիստերի ժամանակացույցը՝ ելնելով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության տվյալ տարվա գործունեության ծրագրից և ընթացիկ հրատապ խնդիրներից:

ժա) կազմակերպում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նիստի հանձնարարականների՝ տվյալ նիստի արձանագրության քաղվածքի ձևով, երկօրյա ժամկետում առաքումը հանրապետական գործադիր մարմինների ղեկավարներին, պետական և այլ մարմինների ղեկավարներին ու պաշտոնատար անձանց:

ժբ) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության վավերացված որոշումներն ստանալուց հետո երկօրյա ժամկետում սահմանված կարգով կազմակերպում է դրանց առաքումը Հայաստանի Հանրապետության նախագահին, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողով, հանրապետական գործադիր, տարածքային կառավարման և այլ համապատասխան մարմիններ:

ժգ) Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրով սահմանված Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության կարգին համապատասխան առանձին գրանցամատյաններում գրանցում և համարակալում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումները:

ժդ) կազմակերպում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունում քաղաքացիների ընդունելություն, ինչպես նաև նրանց դիմումների, բողոքների և առաջարկությունների քննարկումը, վերլուծումն ու ամփոփումը՝ պարբերաբար Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին տեղեկացնելով դիմումների վիճակի մասին:

ժե) ապահովում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ու Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների և հանձնարարականների կատարման նկատմամբ վերահսկողությունը:

ժզ) վերահսկողություն է իրականացնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության միջոցառումների Օրագրի կատարման ապահովման նկատմամբ:

2. Աշխատակազմի ղեկավարը՝

ա) ղեկավարում և կազմակերպում է աշխատակազմի ընթացիկ գործունեությունը:

բ) վերադարձնում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն կամ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին ներկայացված Հայաստանի Հանրապետության օրենքների և այլ իրավական ակտերի նախագծերն ու դրանց վերաբերյալ մյուս նյութերը, եթե դրանք ներկայացվել են Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրով սահմանված Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության կարգի խախտմամբ:

գ) մեկօրյա ժամկետում Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին զեկույում է Հայաստանի Հանրապետության Նախագահից. Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովից փաստաթղթեր ստանալու մասին, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քննարկմանը ներկայացվող Հայաստանի Հանրապետության օրենքների և այլ իրավական ակտերի նախագծերի անհրաժեշտ հիմնավորող փաստաթղթերով և նյութերով (մեկ օրինակից), հարց ներկայացնող նախարարի ուղեկցական գրությամբ աշխատակազմում ստացված փաստաթղթերի մասին:

դ) Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի մակագրությանն է ներկայացնում Հայաստանի Հանրապետության նախարարներից, տարածքային կառավարման մարմիններից, ինչպես նաև պետական այլ մարմիններից ու պաշտոնատար անձանցից, տեղական ինքնակառավարման մարմիններից ստացված գրությունները, նամակները, հեռագրերը և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կամ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշում չպահանջող մյուս փաստաթղթերը:

ե) Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի հանձնարարությամբ հանձնարարականներ է փոխանցում Հայաստանի Հանրապետության նախարարություններին, տարածքային կառավարման մարմիններին Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քննարկմանը հարցեր ներկայացնելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության օրենքների, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի որոշումների, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի ու կարգադրու-

- թյունների, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների մասնագծերի կամ այլ փաստաթղթերի պահանջների կատարման կամ դրանց վերաբերյալ եզրակացություն կամ կարծիք հայտնելու համար, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունում ստացված գրությունների, մամուլների, հանձնարարականների, հեռագրերի և մյուս փաստաթղթերի պահանջների կատարման կապակցությամբ հանձնարարականներ է փոխանցում գործադիր իշխանության համապատասխան մարմիններին.
- զ) հրավիրում և անցկացնում է խորհրդակցություններ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների, հանձնարարականների կատարման նպատակով՝ ներգրավելով ճյուղային և տարածքային մարմինների ղեկավարներին, մասնագետներին, փորձագետներին.
- է) Հայաստանի Հանրապետության նախագահի կամ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի մակագրությանն է ներկայացնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քննարկմանը ներկայացված փաստաթղթերը.
- ը) երկարաձգում է հանձնարարականների կատարման ժամկետները Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի հանձնարարությամբ.
- թ) մասնակցում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նիստերին.
- ժ) սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության տվյալ նիստին կամ տվյալ նիստին ներկայացվող հարցի քննարկմանը հրավիրվողների ցուցակը և ապահովում նրանց մասնակցությունը նիստին Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի համաձայնությամբ
- ժա) Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին է ներկայացնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումները ստորագրության համար.
- ժբ) ստորագրում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների հավելվածները.

- ժգ) ապահովում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նիստերի արձանագրումը.
- ժդ) սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների առաքման ենթակա մարմինների ցանկը.
- ժե) վերահսկողություն է իրականացնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների ու հանձնարարականների կատարման ապահովման նկատմամբ.
- ժզ) պարբերաբար քննության է առնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների հանձնարարականների կատարման արդյունքները և միջոցներ ձեռնարկում թերությունները վերացնելու համար.
- ժէ) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության աշխատակազմում սահմանված կարգով պաշտոնի նշանակում և պաշտոնից ազատում է քաղաքացիական ծառայության գլխավոր, առաջատար և կրտսեր պաշտոնների խմբերում ընդգրկված, ինչպես նաև քաղաքացիական ծառայության պաշտոնների ցանկում չընդգրկված անձանց, նրանց նկատմամբ կիրառում է խրախուսանքի ու կարգապահական տույժի միջոցներ.
- ժը) իր իրավասության սահմաններում արձակում է հրամաններ և տալիս ցուցումներ, առանց լիազորագրի հանդես է գալիս աշխատակազմի անունից, ինչպես նաև տալիս է աշխատակազմի անունից հանդես գալու լիազորագրեր, այդ թվում նաև վերալիազորման իրավունքով լիազորագրեր.
- ժթ) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը և սույն կանոնադրությանը համապատասխան սահմանում է աշխատակազմի կառուցվածքային ստորաբաժանումների գործունեության ոլորտները
- ի) սահմանում է աշխատանքի բաշխումն իր տեղակալների միջև,
- իա) ապահովում է աշխատակազմին ամրացված կամ օգտագործման հանձնված պետական սեփականության պահպանումը.
- իբ) իր իրավասության սահմաններում ստեղծում է աշխատանքային խմբեր, հանձնաժողովներ.

իզ) Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի հաստատմանն է ներկայացնում աշխատակազմի գործունեության մասին տարեկան, այդ թվում՝ ֆինանսական հաշվետվություններն ու տարեկան հաշվեկշիռը.

իդ) իրականացնում է օրենքով, իրավական այլ ակտերով և սույն կանոնադրությամբ նախատեսված այլ լիազորություններ:

3. Աշխատակազմի կառուցվածքային ստորաբաժանման հիմնական խնդիրը իր իրավասության սահմաններում Հայաստանի Հանրապետության օրենքների, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի նորմատիվ բնույթի որոշումների, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի և կարգադրությունների, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների նախագծերի փորձաքննությունն ու Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նիստերի քննարկմանը ներկայացվող հարցերի նախապատրաստումն է:

4. Աշխատակազմի կառուցվածքային ստորաբաժանումը մասնակցում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրի կազմմանը, ներկայացնում է առաջարկություն այլ ծրագրի կատարման և դրանում անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարելու վերաբերյալ, իրականացնում է «Խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված պետության և կրոնական կազմակերպությունների միջև հարաբերությունների կարգավորումն իրականացնող Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից լիազորված մարմնի գործառնությունները

5. Իր առջև դրված խնդիրների իրականացման համար աշխատակազմի կառուցվածքային ստորաբաժանման ղեկավարը՝

ա) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քննարկմանը կամ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին ներկայացված իրավական ակտերի նախագծերի, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն կամ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին ներկայացված մյուս փաստաթղթերի քննարկումներին հրավիրում է տվյալ հարցով իրավասու կամ շահագրգիռ հանրապետական գործադիր մարմ-

նի, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի աշխատակազմի ներկայացուցիչներին կամ այլ պաշտոնատար անձանց.

բ) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քննարկմանը կամ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին ներկայացված հարցերի համակողմանի ուսումնասիրման նպատակով աշխատակազմի ղեկավարի միջոցով փորձաքննության է ուղարկում Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն կամ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին ներկայացված նյութերը.

գ) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քննարկմանը հարց ներկայացրած պետական մարմնի և կառուցվածքային ստորաբաժանման միջև ծագած տարաձայնությունները ներկայացնում է աշխատակազմի ղեկավարին.

դ) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քննարկմանը ներկայացված Հայաստանի Հանրապետության օրենքների, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի նորմատիվ բնույթի որոշումների, Հայաստանի Հանրապետության նախագահի հրամանագրերի և կարգադրությունների, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ու Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշումների նախագծերը համաձայնեցնում է աշխատակազմի շահագրգիռ կառուցվածքային ստորաբաժանումների և իրավաբանական վարչության հետ.

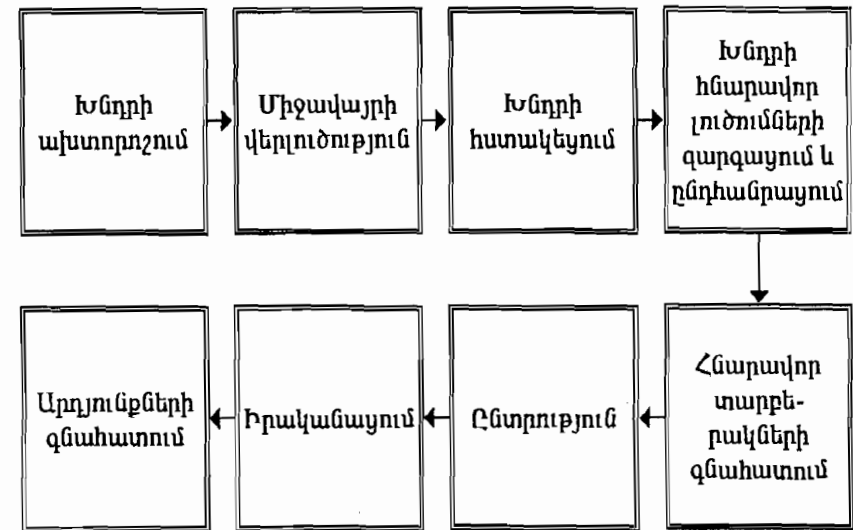
ե) Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին և աշխատակազմի ղեկավարին է ներկայացնում անհրաժեշտ տեղեկանքներ՝ զանգվածային լրատվության միջոցների կողմից բարձրացված այնպիսի հարցերի վերաբերյալ, որոնք առնչվում են Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանը և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին կամ կարող են լուծում ստանալ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի կողմից.

զ) անհրաժեշտության դեպքում կատարում է համապատասխան ոլորտների և դրանց առանձին ծրագրերի վերլուծություն, մշակում է առաջարկություններ դրանց բարելավման կամ առանձին ուղղությունների ու գործառնությունների ծրագրերի վերաբերյալ և դրանք աշխատակազմի ղեկավարի կամ Հայաստանի Հանրա-

պետության վարչապետի միջոցով փոխանցում պետական կառավարման լիազոր մարմնին.

Է) Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի կամ աշխատակազմի ղեկավարի հանձնարարությամբ համապատասխան ոլորտի իրավիճակի մասին տեղեկանքներ Է պահանջում Հայաստանի Հանրապետության նախարարներից, Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր պետական կառավարման և այլ պետական մարմինների ղեկավարներից:

Հավելված 1. Խնդրի լուծման գործընթացը

Հավելված 2. Հիմնախնդրի ախտորոշման սխեմա

ա) Խնդրի ընդհանուր բնութագրություն

1. Խնդրի ձևակերպումը, դրան հիմքերը
2. Ո՞վ և ինչպե՞ս է դրել խնդիրը
3. Ո՞րքանով է այն մասշտաբային
4. Ո՞րքանով է խնդիրն առանձնահատուկ
5. Ո՞վ և ե՞րբ կօգնի կամ կխանգարի դրա լուծմանը
6. Ի՞նչ կլինի, եթե հրաժարվենք դրա լուծումից:

բ) Իրադրության բնութագրություն

1. Ո՞րտեղ և ե՞րբ է առաջացել իրադրությունը
2. Ո՞վքեր են կազմակերպությունում հանգույցային ֆիգուրաները
3. Ինչո՞ւմ է պրոբլեմային իրադրության էությունը
4. Իրադրության առաջացման հնարավոր պատճառները
5. Կազմակերպության հիմնական գործառնությունները
6. Կազմակերպության տեխնիկա-տնտեսական բնութագիրը
7. Կազմակերպության մակարդակը և «տարիքը»
8. Անձնակազմի քանակը և բնութագիրը
9. Միջավայրի ընդհանուր բնութագիրը
10. Կազմակերպության և իրադրության զարգացման ուղղությունները:

գ) Իրադրության մասնակիցների նպատակները

1. Տարբեր կատեգորիայի ծառայողների վերաբերմունքը իրադրության վերաբերյալ
2. Իրադրության մասնակիցների հիմնական նպատակները
3. Ո՞վ և ի՞նչ էլքի է շահագրգռված այդ իրադրությունում և ինչու
4. Ի՞նչ են անում իրադրությունում հանգույցային ֆիգուրաները
5. Ի՞նչ է ուզում պատվիրատուն և ինչո՞ւ:

դ) Որոշման բովանդակությունը

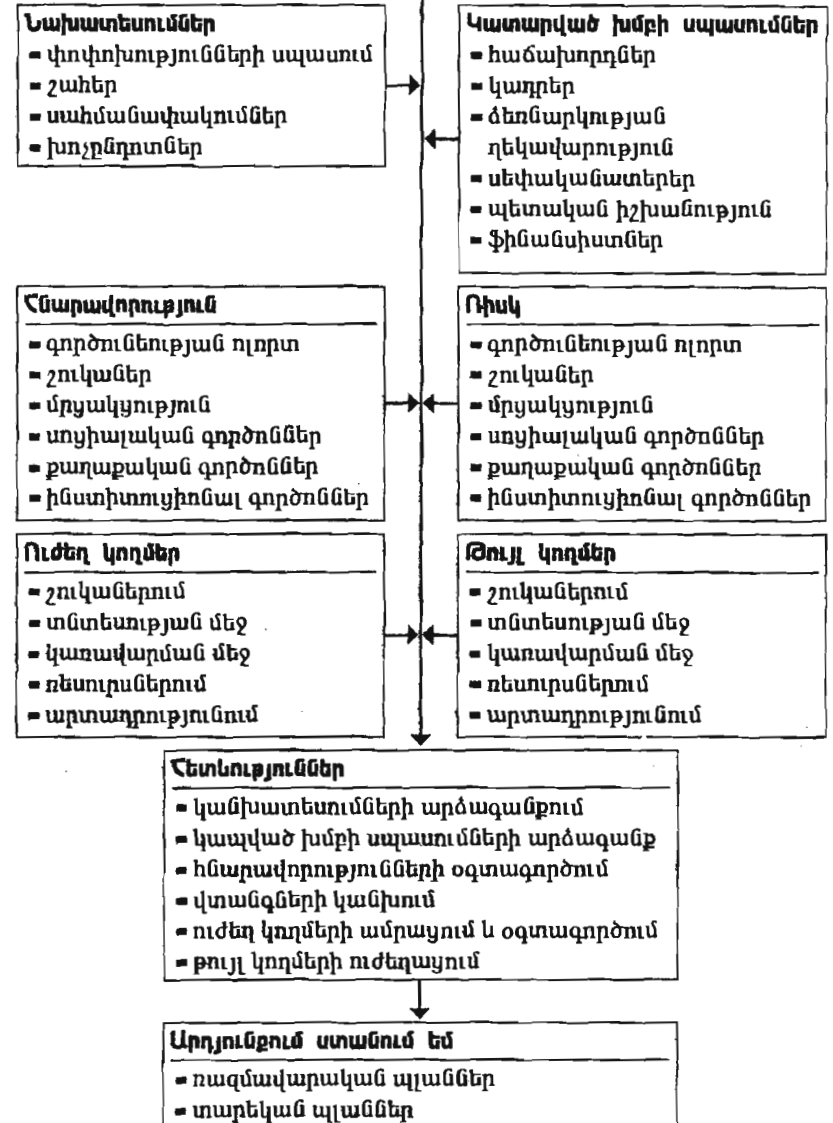
1. Ի՞նչ լուծումներ են առաջարկվել և ո՞ւմ կողմից
2. Ովքե՞ր են ընդհանրապես մասնակցել նրանում
3. Ո՞ւմ են վերաբերել առաջարկվող փոփոխությունները
4. Ովքե՞ր և ինչո՞ւ են օգնել կամ խանգարել խնդրի լուծմանը
5. Ինչպիսի՞ լուծումներն են համարվել «սխալ» կամ «լավ» և ինչո՞ւ
6. Շոշափել են արդյո՞ք լուծումները խորագույն պատճառները:

ե) Որոշման կազմակերպում

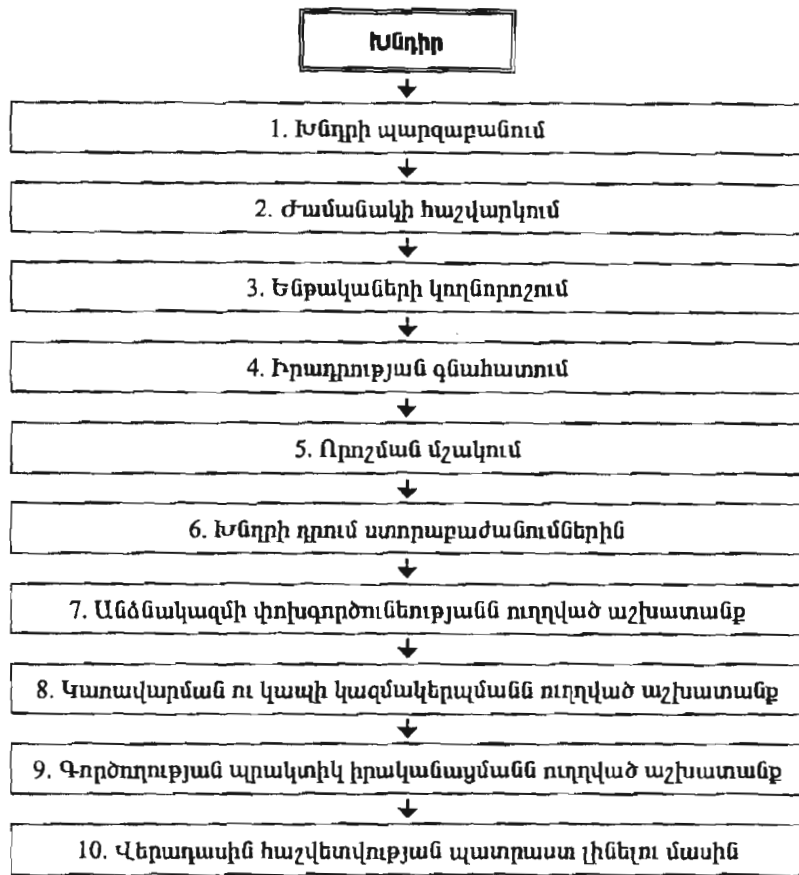
1. Ո՞վ պետք է լուծի խնդիրը
2. Ովքե՞ր պետք է մասնակցեն դրան
3. Ինչպե՞ս և ո՞ւմ հետ պետք է աշխատել հաջողության ապահովման համար:

Հավելված 3. Հիմնախնդրի ախտորոշման սխեմա

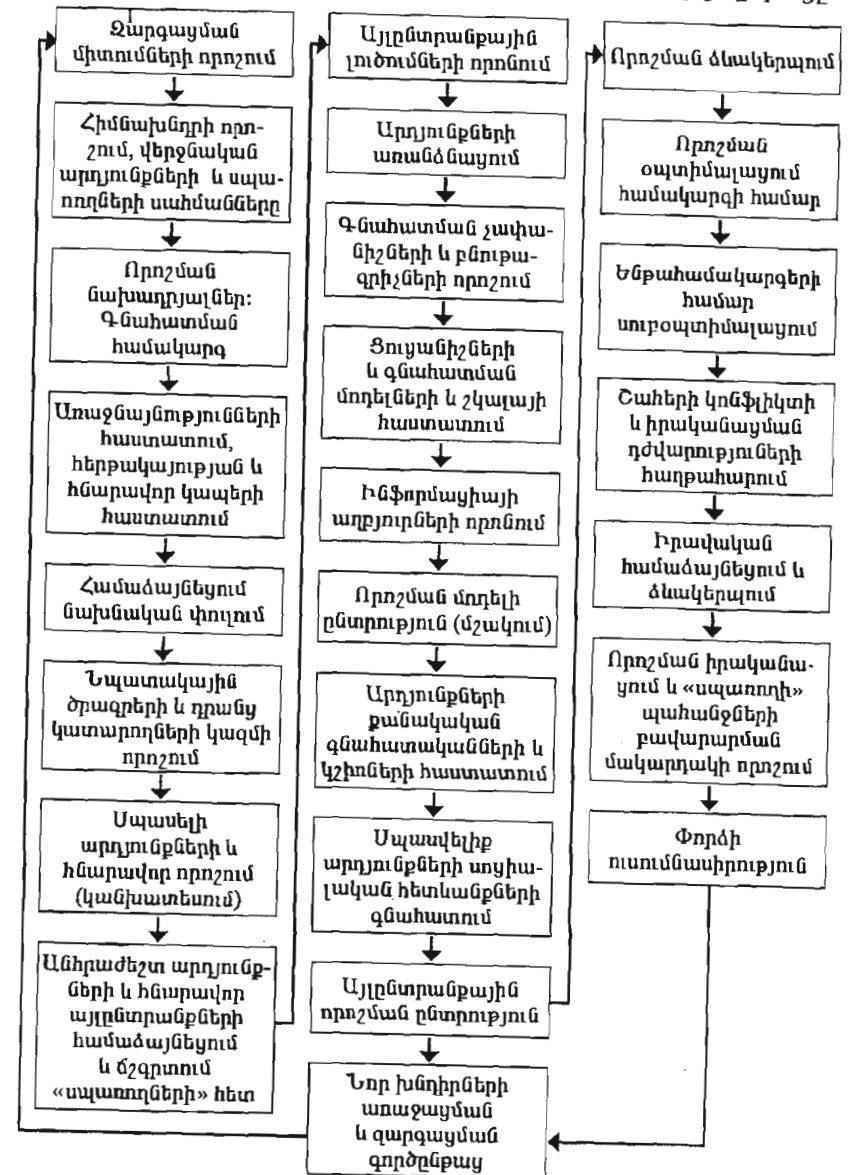
ՀԱՋՈՂՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ

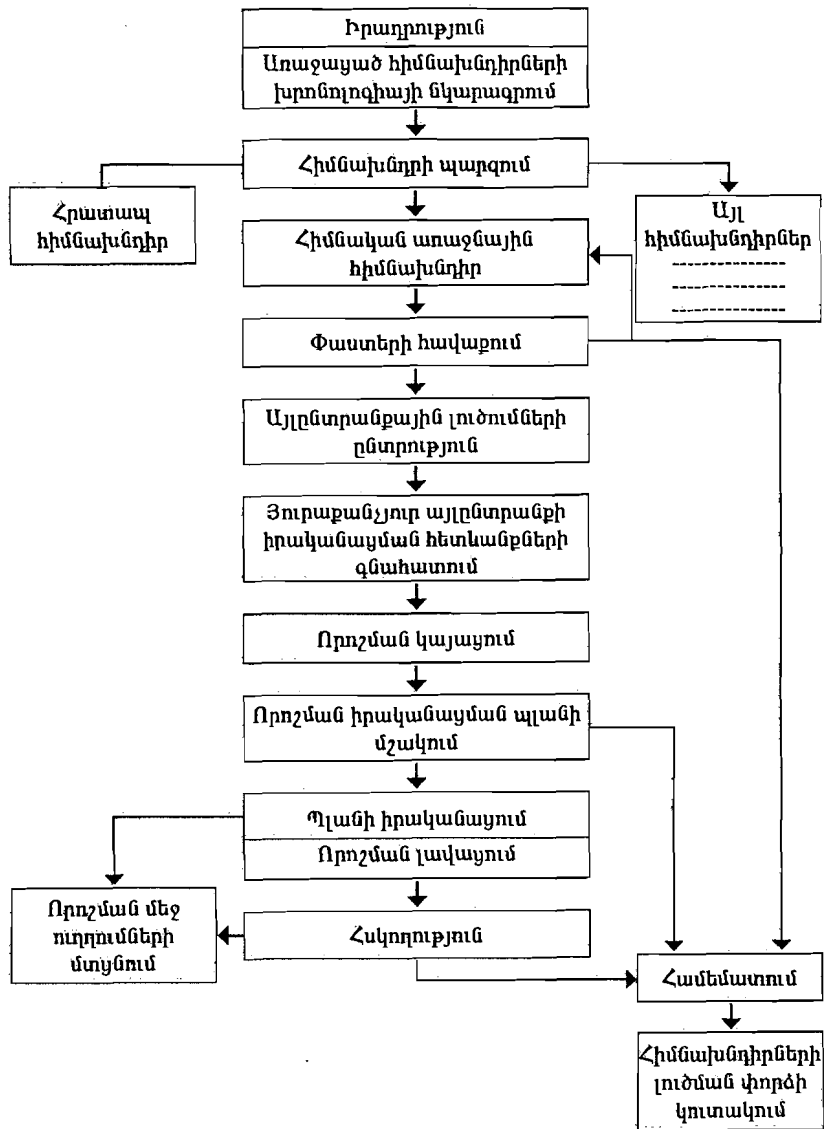
Հավելված 4. Ղեկավարի կողմից որոշման մշակման ու դրա իրականացման աշխատանքի ընդհանուր սխեմա

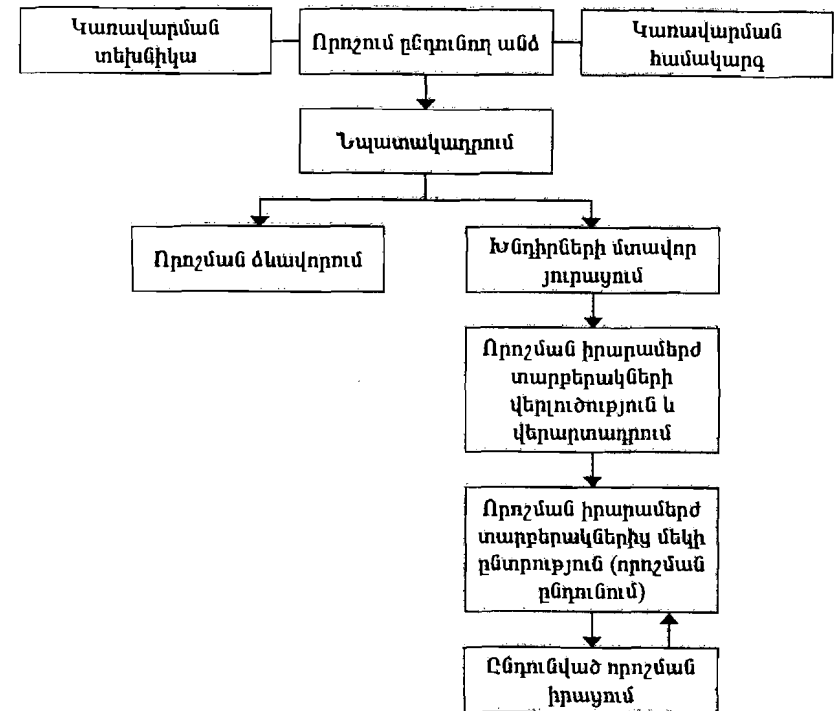
Հավելված 5. Սկզբունքային նոր որոշման որոնման գործընթացը

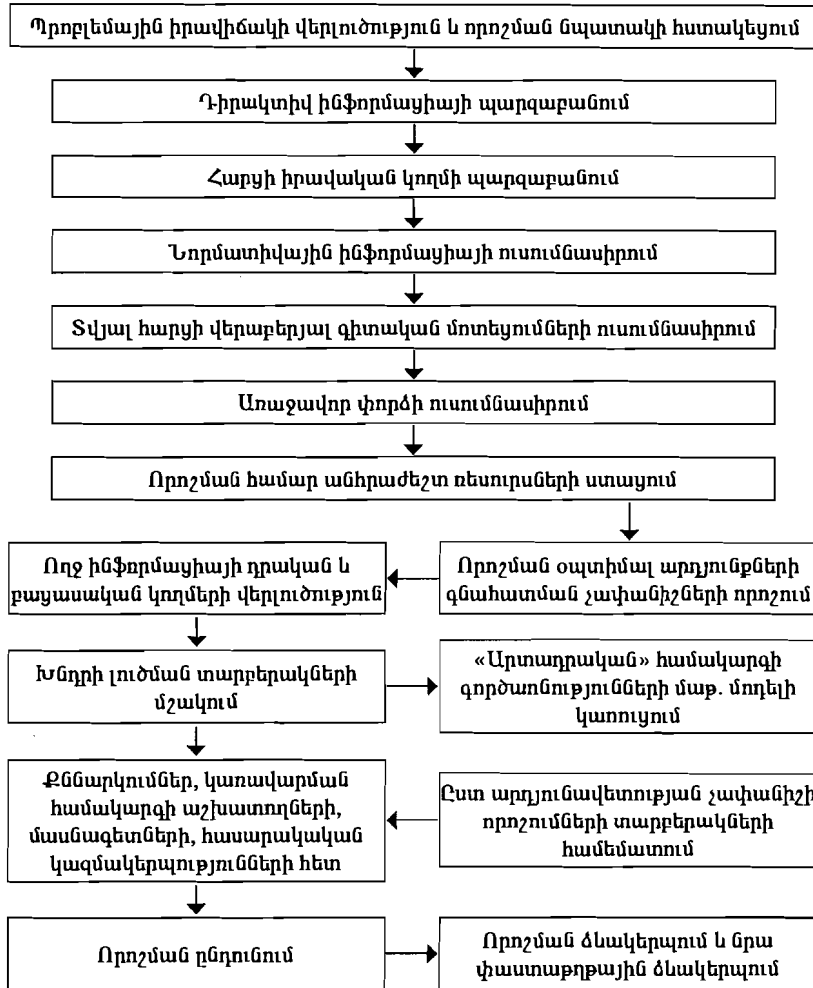
Հավելված 6. Գործունեության համալիր լավացման հիմնախնդրի քննարկման փուլերը

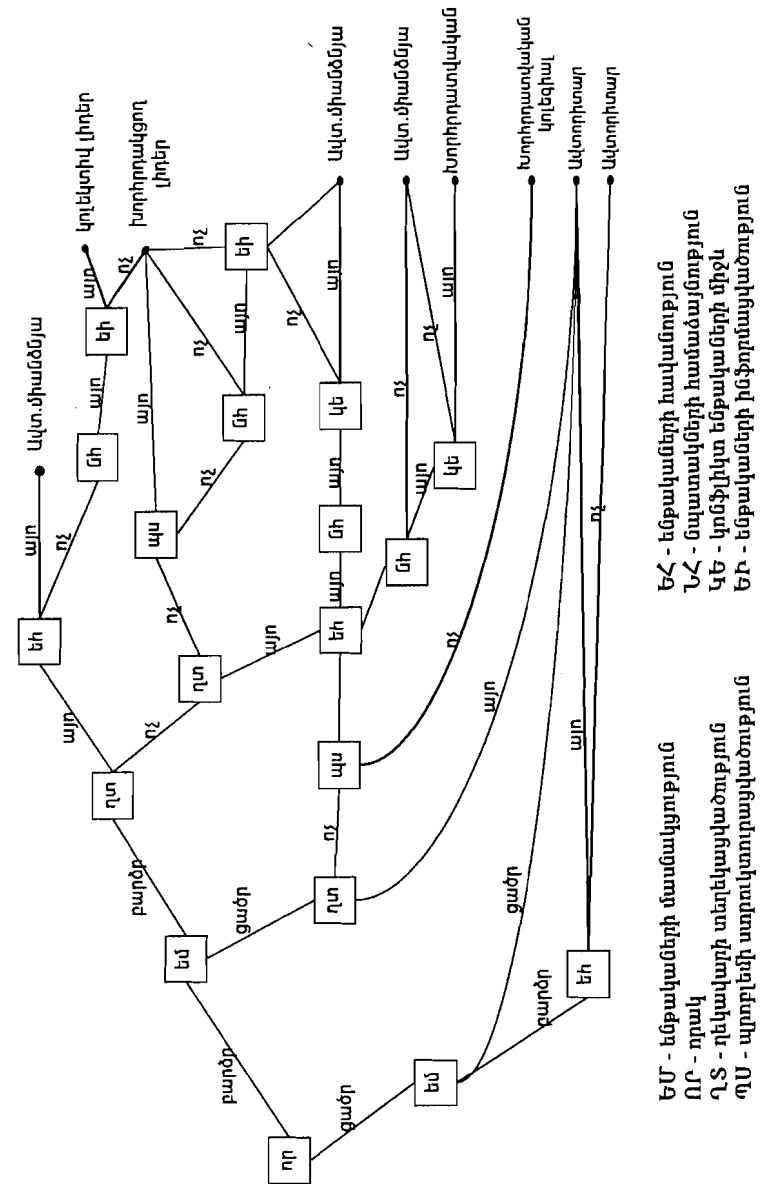
Հավելված 7. Կառավարման որոշումների ընդունման և իրացման ընթացակարգը

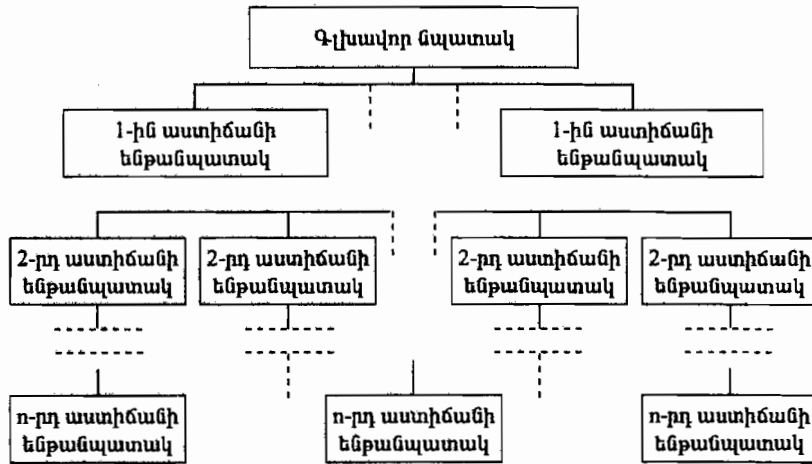
Հավելված 8. Որոշումների ընդունման փուլերը

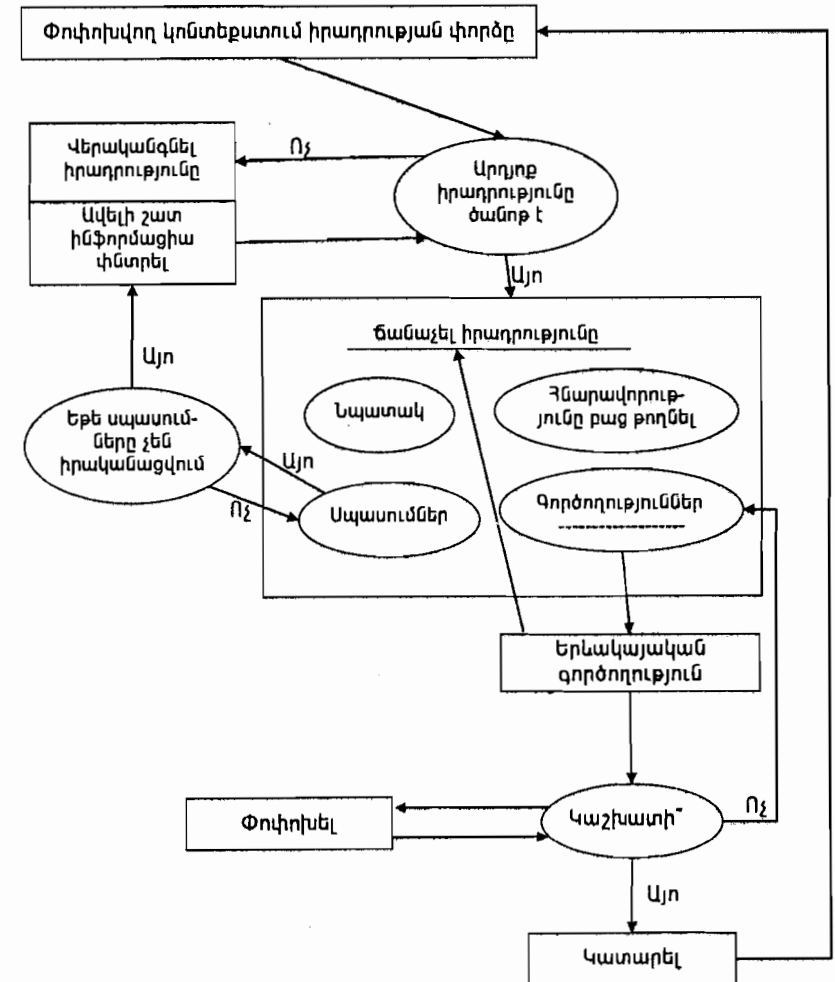
Հավելված 9. Որոշման կայացման ուժի ժառող ըստ ենթակաների ներառման

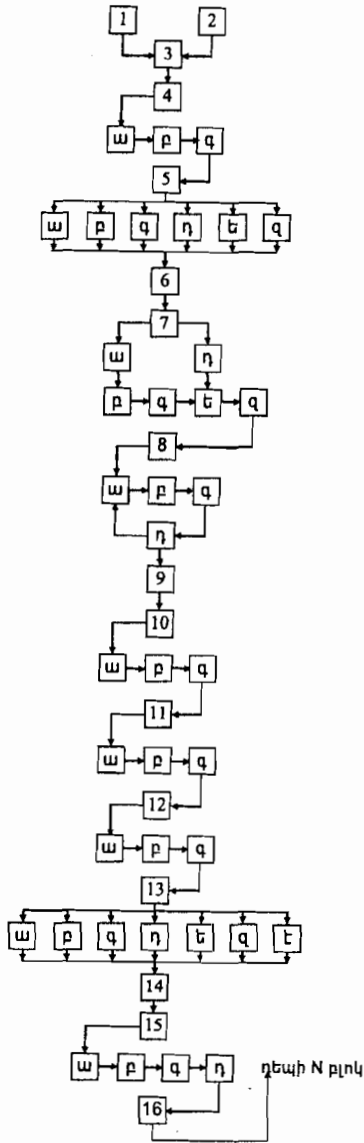
Հավելված 10. Նպատակների ծառը

Հավելված 11. Իրադրության ճանաչման վրա հիմնված որոշում կայացնելու մոդել

Հավելված 11. Որոշման ընդունման բյուրո-սխեմա

1. Արտաքին միջավայր
2. Ներքին միջավայր
3. Իրադրություն
4. Լուծման ռազմավարություն
ա) գործողությունների նպատակի որոշում
բ) նպատակին հասնելու միջոցի որոշում
գ) չափանիշների մշակում
5. Իրադրության գնահատում
ա) ըստ կադրերի, բ) ըստ ռեսուրսների, գ) ըստ տեխնիկայի, դ) ըստ ժամանակի, ե) ըստ տեխնոլոգիայի, զ) ըստ արդյունավետության
6. Արդյունքի կանխատեսում
7. Նախապատրաստական փուլ
ա) կառավարման համակարգում որոշման տեղի որոշում
բ) կառավարման գործառնությունների հաստատում
գ) կառավարման աստիճանի որոշում
դ) որոշում կայացնողի իրավասությունների որոշում
ե) որոշում կայացնողի իրավունքի հաստատում
զ) որոշման սահմանների հաստատում
8. Տեղեկատվություն
ա) տեղեկատվության որոնում, բ) հավաքում, գ) մշակում, դ) վերլուծություն
9. Կանխատեսվող արդյունքի ճշգրտում
10. Որոշման տարրերի վերաբերյալ փորձագիտական առաջարկությունների մշակում
ա) առաջարկությունների տարրերակների մշակում, բ) համեմատական վերլուծություն, գ) առաջարկությունների ընդունում
11. Որոշման մշակում
ա) տարրերակների մշակում, բ) տարրերակների գնահատում հաստատված չափանիշների հիման վրա, գ) որոշման ընդունում
12. Որոշում
ա) որոշման բանաձևով, բ) փաստաթղթային ձևավորում, գ) որոշման ֆիքսացիա
13. Կատարողների խնդիրների որոշում ի՞նչ անել, ո՞վ անի, ինչպե՞ս, որտե՞ղ, ե՞րբ, ո՞ւմ հետ, ի՞նչ հերթականությամբ:
14. Խնդիրների փաստաթղթային ձևավորում
15. Որոշման կատարման կազմակերպում
ա) պրոպագանդա, բ) կոլեկտիվի մոբիլիզացիա, գ) կոորդինացիա, դ) օպերատիվ կարգավորում
16. Հսկում

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագիրը «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կառուցվածքը և գործունեության կարգը սահմանելու մասին» (с) 1996, Իրտեկ 15 // 299
2. Կանոնադրություն «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության աշխատակազմ» պետական կառավարչական հիմնարկի / ՀՀ կառավարություն 2002թ. 02.05 ?726 որոշման հավելված ?1
3. Глазунова Н.И. (Государственное) управление, М., 2004
4. Политико-административное управление (под ред. В.С.Кожмаровского и Л.В.Сморгунова) М., 2004
5. Государственное управление, (под ред. Козбаненко т.1), М., 2002
6. Зеркин Д.П., Игнатов В.Г. Основы теории государственного управления. Рост. Н/Д. 2000
7. Василенко И.А. Государственное и муниципальное управление, М., 2005
8. Соловьев А.И. Политология, М., 2000
9. Общая и прикладная политология, (под ред. Жукова В.И.), М., 1997
10. Глушенко В.В. Теория государства и права железнодорожный. 2000
11. Государственная служба (под ред. Иванова В.П.), М., 2003
12. Литвак В.Г. Разработка управленческого решения, М., 2000
13. Карданская Н.Л. Основы принятия управленческих решений, М., 1998
14. Шипунов В.Г. Кишкель Е.Н. Основы принятия управленческих решений, М., 2000
15. Paul Jonson Fire in the Mind, N.Y. 1991 (Chapter 10 Pattern Recognition)
16. Վ.Մ.Եղիգարյան Կառավարման և ինքնակառավարման տեխնոլոգիաներ II, Երևան, 2005
17. Գ.Արսենյան, Ռ.Գևորգյան, Վ.Եղիգարյան Պետական կառավարման հիմունքներ, Երևան, 2001

**ՎԻԼԿ ԵՂԻՉԱՐՅԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՎ ՄՈՒՆԻՑԻՊԱԼ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ
ՄԱՍ II**